

KÜLTÜREL MİRAS ARAŞTIRMALARI

e-ISSN: 2757-9662

KÜLMİRA

YAYINCI: MERSİN ÜNİVERSİTESİ

Cilt/Volume:4
Sayı/Issue: 1
Haziran/June
2023

Dergi Hakkında

Amaç & Kapsam

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi bilim ve teknolojideki gelişmelere paralel olarak kültürel miras araştırmaları ile ilgili yapılan çalışmaları yayınlayan ve Uluslararası İndeks ve Veri tabanlarında taranan bir dergidir.

Kültürel Miras Araştırmaları,

- ✦ Kültürel Miras Araştırmaları ile ilgili kuramsal ve uygulamalı araştırma, tarama-inceleme, bildiri, vaka çalışması, kısa rapor ve editöre mektup niteliklerinden birine uygun eserler hakem değerlendirmesinden yayınlanabilir olduğuna dair karar verildikten sonra yayımlanır. Yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan eser, dergi editörlüğünce değerlendirme için hakemlere gönderilir.
- ✦ Konu ile doğrudan veya dolaylı etkinliklerde bulunan bilim insanları, araştırmacılar, arkeologlar, turizmciler, mimarlar ve mühendisler başta olmak üzere ve diğer uygulayıcılar arasındaki bilgi ve deneyim paylaşımını güçlendirecek ve hızlandıracak, kolay erişilebilen, geniş katılımlı bir tartışma ortamı sağlamak ve bunları yayma olanağı yaratmak,
- ✦ Türkiye'nin teknolojik ve ekonomik kalkınmasında rol oynayabilecek kültürel miras araştırmaları alanında gelişmelere ilişkin sorunların daha etkin bir şekilde çözüme kavuşturulması açısından büyük önem taşıyan kurumlar arası işbirliğinin başlatılmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmak,
- ✦ Kültürel Miras Araştırmaları dergisinde KÖR HAKEMLİK uygulaması mevcuttur. Yayımlanmasına, hakemlerin görüşü doğrultusunda Dergi Editör ve Yayın Kurulu karar verir. Gönderilen makaleler yayımlansın veya yayınlanmasın iade edilmez. Dergimizde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu (bilimsel, mesleki, hukuki, etik v.b.) yazarlara aittir. Yayınlanan yazıların telif hakkı dergiye aittir ve referans gösterilmeden aktarılamaz. Araştırmacılar arasındaki bilimsel iletişimi oluşturmak amacıyla aşağıda nitelikleri açıklanan, başka bir yerde yayımlanmamış makaleler Türkçe olarak kabul edilmekte ancak özetinin İngilizce de basılması zorunluluğu vardır.
- ✦ Temel amaç, Kültürel Miras konu olabilecek durumunun titiz ve bilimsel temelli incelenmesi için yararlı olan mevcut kaynaklara genel bir bakış sağlamak ve bu alandaki son teknoloji ürünü yeni araştırmaları sunmaktır. Dergi, inceleme makaleleri, araştırma makaleleri ve ayrıntılı vaka çalışmaları yayınlacaktır. Disiplinlerarası katkılar çok takdir edilecektir.

Kültürel Miras Araştırmaları dergisinin kapsamı;

Kültürel Miras Araştırmaları İle İlgili Yapılan;

✓ Tarihi ve geleneksel yapı teknikleri	✓ Deneysel sonuçlar ve laboratuvar testleri
✓ Ölçüm teknikleri	✓ Analitik ve sayısal yaklaşımlar
✓ Tahribatsız muayene, inceleme ve izleme	✓ Onarım ve restorasyon için yenilikçi ve geleneksel malzemeler
✓ Onarım ve restorasyon için yenilikçi stratejiler ve teknikler	✓ Sismik davranış ve güçlendirme
✓ Genel iyileştirici önlemler	✓ Gerçekten yeni gelişmeler de dâhil olmak üzere ayrıntılı ve son teknoloji örnek olay incelemeleri
✓ Yapıların onarımı ve güçlendirilmesi	✓ Kültürel Miras ve Turizm
✓ Kültürel miras için yersel fotogrametri uygulamaları,	✓ Kültürel miras için Uzaktan Algılama uygulamaları
✓ Kültürel miras için lazer tarama uygulamaları,	✓ Arkeolojik çalışmalar
✓ Kültürel miras için 3 boyutlu modelleme uygulamaları,	✓ Mimarlık ve İnşaat çalışmaları
✓ Kültürel miras için İHA fotogrametri uygulamaları	✓ Sanat Tarihi çalışmaları
✓ Kültürel miras için su altı fotogrametri uygulamaları	✓ Kültürel mirasın anlaşılmasına yardımcı olabilecek yeni teknolojilerin tanımı.
✓ Kültürel miras için Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik uygulamaları	✓ Kültürel açıdan önemli nesnelerin daha iyi anlaşılması için veri analizi için istatistiksel yöntemlerin ve algoritmaların geliştirilmesi ve uygulanması.
✓ Kültürel miras alanında bilgisayar bilimleri	✓ İHA ile Coğrafi Bilgi Sistemleri Uygulamaları,
✓ Temel İnsansız Hava Araçları Uygulamaları,	✓ İHA ile Endüstriyel ölçmeler,
✓ İHA Fotogrametrisi ve İHA ile uzaktan algılama,	✓ İHA ile deformasyon ölçmeleri,
✓ İHA Lidar ve uygulamaları,	✓ İHA ile madencilik ölçmeleri,
✓ İHA ile Şehircilik ve ulaşım planları çalışmaları,	✓ İHA ile yapılan tüm multidisipliner çalışmalar,
✓ İHA ile hassas tarım uygulamaları,	

Yayınlanma Sıklığı
İletişim

Yılda 2 sayı (Haziran-Aralık)
kulmira@mersin.edu.tr

WEB <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
Yayıncı Mersin Üniversitesi

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi
Journal of Cultural Heritage Research

EDİTÖR

Prof. Dr. Murat YKAR

Mersin Üniversitesi, FBE / Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri – Mersin/Türkiye
myakar@mersin.edu.tr

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr. Öğr. Üyesi Ali ULVİ

Mersin Üniversitesi, FBE / Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri – Mersin/Türkiye
aliulvi@mersin.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Fatih VAROL,

fvarol@selcuk.edu.tr

Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü – Konya/Türkiye

EDİTÖR KURULU

- PROF. DR. Luo XIN,**
luoxinpk@gmail.com
Harvard Üniversitesi
- PROF. DR. Cengiz ALYILMAZ,**
calyilmaz@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Semra ALYILMAZ,**
semraalyilmaz@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Ertekin Mustafa DOKSANALTI,**
ertekin96@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi
- PROF. DR. Metin EKİCİ,**
metin.ekici@ede.edu.tr
Ege Üniversitesi
- PROF. DR. Esmâ ŞİMŞEK,**
esimsek@frat.edu.tr
Fırat Üniversitesi
- PROF. DR. Mustafa ŞAHİN,**
mustafasahin@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Cumaali ŞABANOV,**
- PROF. DR. Mehmet TEZCAN**
- PROF. DR. Erden KAZHYBEK,**
- PROF. DR. Kadırali KONKOBAYEV,**
- DOÇ. DR. Ümit AYDINOĞLU,**
uaydinoglu@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Deniz KAPLAN,**
denizkaplan@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Meltem UÇAR,**
mucar@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Çilem UYGUN,**
cilemuygun@gmail.com
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
- DOÇ. DR. Figen ÇEVİRİCİ,**
figen.coskun@dpu.edu.tr
Dumlupınar Üniversitesi
- DOÇ. DR. Nurullah ŞAHİN,**
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
- DOÇ. DR. Onur ER,**
Düzce Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Halil SÖZLÜ,**
halilsozlu@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Alaattin BAŞODA,**
academy.absd@gmail.com
Selçuk Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Nizar POLAT,**
nizarpolat@harran.edu.tr
Harran Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi İsmail ÇOBAN,**
ismailcoban@artvin.edu.tr
Artvin Çoruh Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Fahri VALEHOĞLU,**

Danışma KURULU

Prof. Dr. Orhan ALTAN, Honorary Member of ISPRS, ICSU EB Member, Türkiye

Prof. Dr. Hacı Murat YILMAZ, Aksaray Üniversitesi, Türkiye

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi Dil Editörleri

DOÇ. DR. Savaş ŞAHİN,

savassahin@akdeniz.edu.tr,

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dergi Sekreteri

Seda Nur Gamze HAMAL

sedanurgamzehamal@gmail.com

Mizanpaj / Son Kontrol

Seda Nur Gamze HAMAL

sedanurgamzehamal@gmail.com

Arş. Gör. Abdurrahman Yasin YİĞİT

ayasinyigit@mersin.edu.tr

Mersin Üniversitesi, Harita Müh. Bölümü /Mersin

İçindekiler

Contents

Makaleler;

Araştırma Makaleleri*;

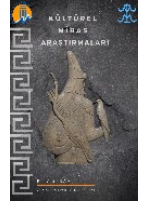
S. No	Makale Adı (Tr./En.) ve Yazar Adı
01-06*	<p>Özgün ve Geleneksel Bir Miras: Sındırgı-Düvertepe Asker Helvası A Unique and Traditional Heritage: Sındırgı-Düvertepe Soldier Halva Kamile Gülüm</p>
07-15*	<p>Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Eğitim Yapılarına Bir Örnek; Ürgüp Zafer İlkokulu An Example of Educational Buildings of the First National Architectural Period; Urgup Zafer Primary School Aytülü Dırık</p>
16-28*	<p>Hatalı Malzeme ve Yanlış Müdahale Uygulama Örneği Olarak Burhaniye Ağacık Caminin Değerlendirilmesi An Evaluation of Ağacık Mosque in Ağacık Village, Burhaniye as an Example of Faulty Material Applications and Wrong Improper Interventions Figen Erdoğan</p>
29-42*	<p>Anastasiopolis /Dara Antik Kenti: Nekropol Alanı Büyük Galerili Mezar Anastasiopolis /Dara Ancient City: Necropolis Area Great Gallery Grave Lale Karataş</p>
43-48*	<p>Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzeysel Araştırması Projesi Kapsamında Malazgirt İlçesi Sınırlarında Bulunan Kültürel Miras Eserlerin 3B Modellemesi: Bir Kültür Envanteri Çalışması 3D Modeling of Cultural Heritage Artifacts within the Boundaries of the Malazgirt District as part of the Identification, Historical, and Archaeological Surface Survey of the Malazgirt Battlefield: A Cultural Inventory Study İskender Dölek & Adnan Çevik</p>

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>

e-ISSN 2757-9662

Özgün ve Geleneksel Bir Miras: Sındırgı-Düvertepe Asker Helvası

Kamile Gülüm ^{1*}

^{1*} Balıkesir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Bölümü, 26110, Balıkesir, Türkiye; (kgulum@balikesir.edu.tr)

*Sorumlu Yazar:
kgulum@balikesir.edu.tr

Araştırma Makalesi

Alıntı: Gülüm, K. (2023). Özgün ve Geleneksel Bir Miras: Sındırgı-Düvertepe Asker Helvası. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 01-06.

Geliş : 15.11.2022
Revize : 22.12.2022
Kabul : 06.01.2023
Yayınlama : 30.06.2023

Özet

Tarihsel, toplumsal gelişim süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak tanımlanan kültür, toplumdan topluma değişmektedir. Belli bir toplumda doğan her birey içinde yaşadığı toplumun kültüründen etkilenerek büyür. Bireylerin kendi kültürünü benimsemesi, öz benliğinin bir parçası haline getirmesi onun topluma uyumu kadar, öğrendiklerini gelecek nesillere aktarması açısından da önemlidir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, Balıkesir ili Sındırgı ilçesi Düvertepe kırsalına mahsus ve yüzyıllardır süren bir kültürel miras örneği olan Asker Helvasını gelecek nesillere aktarmak ve kayıt altına almaktır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşımla ele alınmıştır. Çalışmanın verileri doküman incelemesi, yerinde gözlem ve uygulamalar yoluyla toplanmıştır. Uygulama aşamasında Asker helvası bizzat kaynak kişiler ve uygulayıcı tarafından yapılmıştır. Araştırma sonucunda asker helvasının her bir malzemesinin tek bir yöreden temin edilmesi, geleneksel olarak yörede hala sürdürülüyor olması ve uzun süre bayatlamadan kalması nedeniyle Coğrafi işaret alması gerektiği, yerel kalkınmayı sağlamak adına da turistik ürüne dönüştürülmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Asker helvası, Düvertepe kırsalı, kültürel miras, yemek kültürü.

A Unique and Traditional Heritage: Sındırgı-Düvertepe Soldier Halva

*Corresponding Author:
kgulum@balikesir.edu.tr

Research Article

Citation: Gülüm, K. (2023). A Unique and Traditional Heritage: Sındırgı-Düvertepe Soldier Halva. *Journal of Cultural Heritage Research*, 4(1), 01-06 (in Turkish).

Received : 15.11.2022
Revised : 22.12.2022
Accepted : 06.01.2023
Published : 30.06.2023

Abstract

Culture, which is defined as the sum of all material and spiritual values created in the historical and social development process, changes from society to society. Every people born in a certain society grows and cultured by being influenced by the culture of the society in which it lives. It is important for individuals to internalize their own culture and make it a part of themselves, as well as to pass on what they have learned to future generations. Therefore, the aim of this study is to record the Soldier Halva, which is an example of a cultural heritage that is unique to the Düvertepe rural area of Balıkesir province, Sındırgı district and has been going on for centuries, in order to pass it on to future generations. The study was handled with a phenomenological approach, one of the qualitative research methods. Preliminary data of the study were collected through document review and on-site observation. The application example of military halva was made by the resource persons and the practitioner. As a result of the research, it has been suggested that every material of the military halva should be obtained from a single region, it is still traditionally carried out in the region and it remains stale for a long time.

Keywords: Soldier halva, Düvertepe countryside, cultural heritage, food culture.

1. Giriş

İnsanoğlunun avcılık ve toplayıcılıkla başlayan beslenme serüveni ve buna bağlı olarak gelişen yemek kültürünün temeli coğrafi şartlara göre şekillenmektedir. Beslenmesini ve besin bulmasını etkileyen yağmur, kar, dolu gibi atmosfer olayları ile birlikte yaz, kış ve bahar gibi mevsimlik değişimler, taş, toprak, dağ, ova gibi yeryüzü şekil ve olguları onun yemek kültürü ve beslenmesiyle ilgili coğrafi konuları olmuştur. İnsan fizyolojik yapısı itibarıyla yemekle doğrudan ilgisi olduğu gibi sosyal yönüyle de yaşadığı kültürün etkisi altında bir yemek kültürüne sahiptir. Bu anlamda yaşanan fiziki ve kültürel coğrafya şartları yemek kültürünü etkilemektedir (Beşirli, 2010). İnsanoğlunun ilk çağlardan itibaren yemek bulmak amacıyla yapılan ritüeller, av etkinlikleri, hasat zamanında yapılan çeşitli ritüeller, bu ritüellere özgü pişirilen özel yemekler, kıştan yaza, yazdan kışa geçişte hazırlanan yiyecekler, İnançları gereği yenilen veya yasaklı olan yiyecekler, özel dönem yemekleri onun yemek kültürünü oluşturan zenginliklerdir. Farklı milletlerin kültürlerinde görülen yeni yıl törenleri, yaşama biçimlerine, coğrafyalarına, ekonomik yapılarına, inanç yapılarına uygun koşullarda, uygun zamanlarda çeşitli pratiklerle kutlanır ve temeli dine dayanan benzer veya aynı öğeler, kültürel bir güç olarak karşımıza çıkar (Malinowski, 1990).

Yemek kültürü üzerinde etkili olan faktörler; Coğrafi koşullar ile birlikte inançlar, gelenek ve görenekler, toplumun beslenme alışkanlıkları, başka kültürlerle yakınlık, göçler ve içinde yaşanan zaman olarak sayılabilir. Dini inanışların bireylerin yaşamlarına etkisi dinin yemekler üzerinde yasaklar getirmesi ile gerçekleşmektedir (Beşirli, 2012) Müslümanlarda domuz etinin yenmemesi, Yahudilerin süt ile birlikte aynı anda et tüketmemesi, dinin yemek kültürü üzerine etkisine örnek gösterilebilir.

Coğrafi çevre koşullarına bağlı olarak yemek kültürü toplumdan topluma değişir. Ancak özellikle iletişimin ve ulaşım koşullarının bir hayli geliştiği günümüzde toplumların birbirini kültürel anlamda etkilediği bir gerçektir. Bu durum yemek kültürü için de geçerlidir. Yine çok uluslu toplumlar veya farklı kültürlerle iç içe yaşayan toplumlar uzun zaman içinde kendi kültürünü kaybedebilmekte veya büyük oranda değişikliğe uğramaktadır. Sadece izole alanlarda yaşayan toplumlar bu değişimden daha az etkilenmektedir. Başlangıçta sadece coğrafi şartlara göre gelişen yemek kültürü üzerinde zaman içinde inançların değişime uğraması, gelenek ve göreneklerdeki değişim, göçler, başka kültürlerle etkileşim ve zaman gibi faktörlere bağlı olarak değişimler meydana gelebilmektedir. Türk yemek

kültüründe göçlerin etkileri belirgindir. Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk boyları, göç yollarındaki ülkelerin mutfak kültürüyle mutfaklarını zenginleştirmişlerdir (Artun, 2002). Orta Asya'dan Anadolu topraklarına göç eden halk beraberinde tarhana, kurutulmuş et ve yoğurt gibi yemekleri getirirken, Akdeniz'e yapılan göç esnasında ise sebzeler ve meyveler, Mezopotamya'daki göçlerde ise tahıl ürünlerini Türk mutfak kültürüne kazandırmışlardır (Şahin & Ünver, 2015). Türk yemek kültüründeki zenginliği bu etkilere bağlamak mümkündür.

Büyük kentlerde göçlerin veya farklı kültürlerle etkileşimin daha fazla olması nedeniyle yemekler değişikliğe uğrarken, dışarıyla bağlantısı kısıtlı olan, göç almayan veya başka kültürlerle etkileşimi az olan kırsal alanlarda yemek kültürleri çok fazla bozulmadan yüzyıllarca nesilden nesile aktararak kültürel bir miras olarak kalabilmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Balıkesir ili Sındırgı ilçesi Düvertepe kırsalında yapılan Asker helvası buna en güzel örnektir. Düvertepe kırsalı coğrafi konumu gereği dışarıyla bağlantısı son derece kısıtlıdır. Arazisi engebeli, ormanlık ve sarpıtır. Ulaşım kısıtlı olup dışarıyla bağlantısı azdır. Bu nedenle başka çevrelerden daha az etkilenmiş, gelenek ve göreneklerini günümüze kadar taşımış ve hala sürdürmektedir.

2. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

2.1. Çalışmanın Amacı

Çalışma Balıkesir İli Sındırgı ilçesi Düvertepe kırsalında uzun süredir geleneksel olarak yapılan asker helvasının bir kültürel miras olarak gelecek nesillere aktarmak amacıyla kayıt altına almaktır. Bu amaçla aşağıdaki şu sorulara cevap aranmıştır.

- a-Asker helvası ne zamandan beri yapılmaktadır?
- b-Yapılışı nasıldır?
- c-Yapılışında kullanılan malzemeler nelerdir?
- d-Coğrafi işaret almaya uygun mudur?
- e-Yöresel kalkınma amacıyla kullanılabilir mi?

2.2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşımla ele alınmıştır. Nitel araştırmanın en önemli özelliği olgu ya da olayları doğal ortamında gerçekleştirmesidir. Nitel araştırmada temel amaç, katılımcıların deneyim ve bakış açılarına odaklanarak onların "algı ve deneyimlerinin ortaya konmasını" sağlamaktır (Creswell, 2020). Fenomenolojik yaklaşım farkında olduğumuz ancak ayrıntılı ve derin bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır (Yıldırım & Şimşek,

2016). Bu çalışmada asker helvası derinlemesine araştırılmış, saha çalışmasıyla ritüelleri izlenmiş, video görüntüleriyle kayıtlar yapılmış ve helvanın yapımına katılarak araştırmanın bir parçası olunmuştur.

2.3. Çalışmanın sınırlılığı

Çalışma Balıkesir ili Sındırgı ilçesi Düvertepe kırsalı ile sınırlıdır.

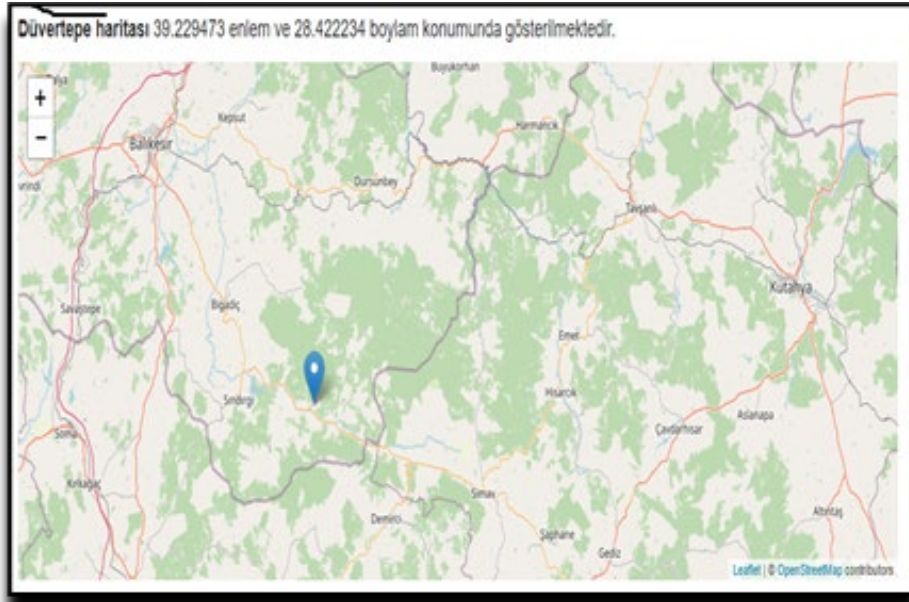
2.4. Çalışmanın önemi

Çalışmada yapılan kaynak taramasında hemen hiçbir kaynakta Sındırgı asker helvasının nasıl yapıldığı ve hangi malzemelerin kullanıldığına ait yazılı bir bilginin olmadığı görülmüştür. Çalışma tamamen yörede yaşayan, yaşları 60 üstü olan

kişilerden öğrenilerek yürütülmüş, oldukça özgün bir çalışma olup alana katkı sağlar niteliktedir.

2.5. Coğrafi Konum

Sındırgı coğrafi konum olarak, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümünde yer alan Balıkesir ilinin ilçesidir. Kuzeyinde Dursunbey ve Bigadiç; güneyinde Demirci, Gördes, Akhisar, batısında Kırkağaç ve doğusunda ise Simav ilçeleriyle çevrelenmiştir, Düvertepe ise Sındırgı ilçesine 33 km uzaklıktadır. Kuzeyinde Gözören köyü, doğusunda Çamalanı köyü, güneyinde Çıkrıkçı köyü, batısında ise Alayaka köyü bulunan Düvertepe; Sındırgı – Simav yolu üzerindeki dağlık alan üzerinde kuzey – güney yönünde kurulmuş bir köydür (Arslan, 2013). (Şekil 1).

Şekil 1. Düvertepe haritası.

Düvertepe yerleşmesinin adı 20. yüzyılın başlarında Çorum olarak geçmektedir. 20.yüzyıl başlarında Karesi vilayetinin bir kazası olan Sındırgı'nın Çorum (Düvertepe) ve Gölcük adlı iki nahiyesi bulunmaktadır (Karesi, 19 Mayıs 1330). Sındırgı kazası, Kütahya ve Aydın vilayetinin Saruhan Sancağı sınırlarında olup arazisi geniş, nispeten tenha ve dağlık bir bölgedir. Yörede Ulus, Sedan, Alaçam, Akdağ, Demirci-Simav dağları gibi geniş dağ silsileleri bulunmaktadır (Oğuz & Şükran, 2018).

2.6. Sındırgı- Düvertepe Yemek Kültürü

Sındırgı Düvertepe'nin coğrafi yapısının engebeli ve dağlık olması, halkın tarım ve hayvancılıkla uğraşması nedeniyle yemek kültürü üzerinde bunlara ait izler görülmektedir. Yöreye özgü yemekler, Peynir telemesi ve tuzsuz süzme peynir ile yapılan hoşmerim, kazan tarhanası, güvem ve kızılıklık tarhanası ile

tarhana zamanı yapılan tarhana bezdirmesidir. Fasulye sallaması, sumak turşusu, saraylı, koza kapçığı, küllü sulu kalbura bastı, pelte, erik, küren (kızılıklık) ve güvem reçeli ile bu meyvelerin şurupları, küren şerbeti bilinen diğer yöresel yiyeceklerdir. Zengin çeşitliliğe sahip hamur işlerinden nohutlu dolama, kabak dolama, otlu sini (pide sinisi), iki katlı (katmer), yufka dökmesi, yahnili ekmek aşısı, cimcik aşısı mutfak zenginliğine katkı sağlayan lezzetlerdir. (Soykan vd., 2015).

Düğün ve sünnet yemekleri: Sünnet ve düğünlerde yemek olarak, çoğunlukla düğün çorbası (nohutlu hamur çorbasıdır) keşkek, tatlı, turşu, et yemeği verilir. Bazı yörelerde etli tirit düğün yemeklerinin vazgeçilmezidir.

Hıdırellez Yemekleri: Hızır ve İlyas Peygamberlerin buluştuklarına ve tabiatın yeniden canlandığına inanılan yazın başlangıcı sayılan 5-6

Mayıs tarihlerinde yapılan şenlik ve törenlerde yapılan yemeklerdir. Bugün de hayır yemeği geleneği vardır. Yemekte Çorba, etli Pilav, hoşmerim ikram edilir.

Ölüm ve cenaze yemekleri: Ölüm ve cenazelerde farklı günlerde yemekler yapılır. Cenaze gömüldükten sonra pide ve ayran veya nohutlu pilav ayran dağıtılır. 3. Gün veya 7. gün, Nohutlu çorba, pilav, etli bir yemek ve helva dağıtılır. 40. gün ise yine un veya irmik helvası yapılıp dağıtılır.

Kurban Bayramı yemekleri: Kutsal günlerden biri olarak kabul edilen Kurban Bayramı'nda kesilen etler ihtiyacı olanlara dağıtılır. Eve gelen misafire kurban eti ve kavurma ikram edilir. Ayrıca bayramın birinci günü sura yemeği yapılıp eş ve dostla yenir.

Ramazan ve Ramazan Bayramı yemekleri: Ramazan'ın ayının birinci günü bereket getireceğine inanıldığı için evlerde hamurlu mercimek çorbası pişirilir ve eş dosta dağıtılır. Kandil günlerinde helva yapılıp dağıtılır. Arife gününden bir gün önce karanfilli sakızlı ekme yapılır. Yufka ve yufka böreği ramazan ayının vazgeçilmezidir. Ramazan Bayramı'nda baklava mutlaka yapılır misafire ikram edilir. Sındırgı da baklava genellikle cevizli yapılır ancak yörede susam üretiminin çok olmasından dolayı susam ile de baklava yapılmaktadır.

Yörede susam çok yetiştirildiğinden günlük öğünlerde ve özel günlerde pek çok yerde kullanım alanı bulunur. Tahin, sürtme (susam ezmesi), saraylı, susamlı çörek, peksimet, karanfilli susamlı yağlı pide, susamlı ekme, pekmezli susam ve susam helvası gibi ürünler yöredeki yemek kültüründe önemli yere sahiptir.

2.7. Düvertepe Asker Helvası ve Yapılışı

Yemek kültürü toplumların günlük öğünleri, doğum, ölüm, düğün, bayramlar, kutsal günler, şenlikler, festivaller vb. özel günlerde pişirdiği ve yediği yemekler ile bunlara ait ritüelleri içerir. Bunlara ilaveten Türk toplumlarına özgü nevrüz, hıdırellez, gün dönümü, mevsimsel değişim ve dönemsel değişimleri simgeleyen günlerde yapılan ritüeller ve pişirilen yemekler Türk yemek kültüründe önemli yer tutar. Bunlar arasında Türk kültüründe kutsal kabul edilen askerlik görevine giden kişiler için yapılan ritüel ve yemeklerin de ayrı bir yeri olduğunu bilinmektedir. Bu anlamda Sındırgı-Düvertepe asker helvası bunun en güzel örneğidir.

Helvanın en az 200 yıllık bir geçmişe sahip olduğu düşünülmektedir. Konu ile ilgili yapılan literatür taramasında sadece bir yerde Düvertepe Asker helvasının adına rastlanmış ve susamdan yapıldığından bahsedilmiştir. Sürtme, susamlı saraylı, Düvertepe asker helvası, karanfilli ekme, karanfilli yağlı pide, özellikle de eski İstanbul yolunun Sındırgı'dan geçtiği dönemlerde, İstanbulluların tercih

ettiği ceylan dolması unutulmak üzere olan korunması gereken kültürel değerlerdir (Soykan vd., 2018).

Köyde 60 yaşın üstündeki insanlardan edinilen bilgiye göre en az dört kuşaktır bu helvayı bildiklerini ancak tam tarihinin nereye kadar gittiğini bilmediklerini ifade etmişlerdir (Eren vd., 2022). En az dört kuşaktır biliniyor olması durumunda helvanın ikiyüz yıllık bir tarihi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yine yöre sakinlerinin ifadesine göre helva kurutulmuş saklanmakta ve uzun süre bozulmadan nefasetini korumaktadır. Bu durum tarihinin orta Asya'ya kadar uzanabileceğini düşündürmektedir. Çünkü konargöçer Türklerde yiyecekleri kurutmak bir saklama yöntemi olarak kullanılmaktadır. Tezcan (2000) bu durumu, Türklerin uzun yıllar konargöçer biçimindeki göçebe yaşayışları ve hayvancılıkla geçinmeleri, eti, sütü yoğurdu bir koruma şekli olarak kurutarak ürünleri daha dayanıklı hale getirmiş ve uzun zaman korumanın sırrını keşfetmişlerdir şeklinde açıklamaktadır. Asker helvası seferberlik ve savaş yıllarında askere gidenlere yapıldığından seferberlik helvası olarak bilinir. Uzun süre bozulmadan dayanması, kurutulduğu için yük olarak hafif olması, taşınırken yer kaplamaması ve içine katılan malzemelerden dolayı besleyici değeri göz önüne alındığında oldukça değerli bir ürün olduğu söylenebilir. Yapılışı oldukça zahmetli olan bu helva tüm köylünün imece usulü yaptığı bir yiyecektir. Helvayı yapmak için tüm köylü kendi evinde bulunan susam, pekmez ve undan hangisi varsa ondan getirerek helvanın malzemesine katkı sunar.

2.8. Helvanın Yapılışı

Gerekli Malzemeler: Susam, Pekmez, Un ve Su
Önce susamlar ezilir, bir tencereye konan su kaynatılarak ezilmiş susamlar içine atılarak pişirilir. Susamlar şişinde üzerine un katılarak dibi tutmadan ve un kokusu gidene kadar pişirilir. Ocaktan alınan malzeme bir örtü üzerine yayılarak tarhana ovar gibi ovulup, bulgur kıvamına getirilir, bir kalbur yardımıyla elenir. Bulgur kıvamına gelen un ve susam tekrar ocağın üzerine alınarak bu kez pekmez ilavesi yapılarak bir kez de pekmezle pişirilip koyulaştırılır. Bir kepçe yardımıyla sürekli karıştırılarak dibinin tutması önlenir. Koyulaşan helva tepsilere sıcak sıcak ve ince bir tabaka halinde dökülerek elle üstünden iyice bastırılır. Basılan helva çok kalın olmamalıdır. Aksi halde kurumaması zorlaşır. Çok ince olduğunda ise kırılır. Helvanın ölçü ve kıvamı iyi ayarlanmalıdır. Yıllardır bu işi yapan kişiler göz kararıyla bu işi çok iyi ayarlamaktadırlar. Tepsie basılan helva baklava dilimi şeklinde kesilerek kurutulur. Böylece bayatlaması ve küflenmesinin önüne geçilir. Helva yapılırken dualar edilmesi de bir gelenektir. Ritüelinin toplumsal dayanışmayı göstermesi, kederin ve

sevincin paylaşılması gibi özel bir öneminin olduğu, toplumun yardım duygusunu diri tuttuğu yörede yapılan çalışmalarda gözlenmektedir. Günümüzde hala süren bu gelenek yolluk olarak eski önemini kaybetse de geleneksel olarak askere gidenlere hala yapılmakta ve askerin yanına yiyecek olarak helva koymaktan ziyade köylülere dağıtmakta, onların hayır duaları alınmaktadır.

3. Sonuç ve Öneriler

Günümüz dünyasında hızlı tüketim alışkanlıkları, artan rekabet ortamı birçok kültürel değer ortadan kalmasına veya değişime uğramasına neden olmaktadır. Özellikle yazılı olmayan ve kayıt altına alınmayan geleneksel ürünler bir bir yok olmakta ve gelecek nesillere aktarılmadan ortadan kalkmaktadır. Çalışmanın konusu olan Sındırgı asker helvası da kayıt altına alınmayan kültürel miras ürünlerindedir. Bu çalışma ile Sındırgı Asker helvası ve yapılışı kayıt altına alınmıştır. En az iki yüz yıllık bir gelenek olduğu düşünülen toplumsal dayanışma ve yemek kültürüne önemli katkı sunan helvanın en önemli özelliği, uzun süre bayatlamadan kalması ve besleyici değerinin yüksek olması nedeniyle sefere giden gençlerin yanına azık olarak yapılmasıdır. Günümüzde artık askere gidenlere azık olarak hazırlanması önemini kaybetse de yörede helvanın hala yapılıyor olması bu eski geleneğin sürdürülmesi adınadır.

Helva coğrafi işaretleme almaya aday ürünlerden biridir ve önerilmektedir. Çünkü Helvanın yapılışında kullanılan susam, pekmez ve unun tamamının aynı yöreden elde edilmektedir. Coğrafi işaretler kapsamına alınan bir ürünün bir veya birkaç özelliğini muhakkak sınırları belli bir alandan almış olması gerekmektedir. Böylelikle işaretleme kapsamına alınmış ürün, özelliğini aldığı bölgenin adıyla anılarak bir marka haline gelmektedir (Güven, 2013). Yöresel ürünleri koruma altına alınmasını sağlaması nedeniyle geliştirilen coğrafi işaretleme sistemi, günümüzde tüm dünyada kabul gören ve uygulanan bir sistemdir (Sormaz vd., 2018).

Sındırgı Asker helvasının bir başka önemli özelliği yapılış tarihinin çok eskilerden günümüze kadar nesilden nesile aktararak gelmesi ve toplumun dayanışma kültürünü yansıtması nedeniyle oldukça önemli bir kültürel miras olmasıdır. Günümüzde kültürlerini koruyan toplumlar yönleriyle turistik çekiciliği olan yerler arasına girmektedir. Yeni turizm anlayışı özgün ve ayrıcalıklı yörelere doğru gelişmektedir. Bu nedenle Düvertepe asker helvasının ekonomik ve turistik bir ürüne dönüştürülerek sürdürülebilir kalkınma için kullanılması önerilmektedir. Böylece yöre turistler için yeni bir destinasyon merkezi olacaktır. İlban vd. (2016) ya göre kültürünü ve geleneksel yapısını koruyan ve yöresel

yemekleri korumuş yerler turistlerin destinasyon seçimlerinde etkili olmaktadır. Asker helvasının sürdürülebilir kalkınma amacıyla turistik ürüne dönüştürülmesi, bölgedeki göçü tersine döndürecektir. Bölgedeki yerleşmelerden olan Yaylabayır, Osmanlar ve Düvertepe yerleşmelerinde nüfus 1990 ile 2016 yılları arasındaki dönemde büyük oranda azalmıştır. Düvertepe'nin 1996 yılında 997 olan nüfusu, 2006 yılında 337 ye gerilemiştir. (Arslan, 2018)

Yörenin kalkınmasına katkı sağlaması amacıyla şunların yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

-Coğrafi işaretin önemi, yöre halkına anlatılmalı, tanıtılmalı ve bundan nasıl fayda sağlayacağı hakkında bilinçlendirilmeli,

-Coğrafi işaret almak amacıyla Üniversite ve yerel yönetimlerle iş birliği yapılmalı,

-Yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak yöre tanıtımı iyi yapılmalı yeni bir destinasyon sahası olarak tanıtım yapılmalı,

-Gastronomi ve yemek şölenleri yapılarak asker helvasına ilaveten daha fazla yöresel ürün tanıtılmalı ve geniş kitlelere duyurulmalı,

-Asker uğurlama törenleri daha geniş kitlelerin katılımını sağlayacak şekilde yapılarak ürün tanıtımı yaygınlaştırılmalı,

-Ürün yapımı bir standarda getirilerek ticarileştirilmeli ancak özgünlüğü korunmalıdır.

Yazarların Katkısı

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynaklar

- Arslan, F. (2013). *Bigadiç ve Sındırgı İlçelerinde Yerleşmeler*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Ankara
- Arslan, F., & Baykal, F. (2018). Sındırgı'da Kırsal Coğrafi Görünümlerin Geçmişten Bugüne Değişimi. Güncel Araştırmalar Işığında Sındırgı. Bildiriler Kitabı. Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No: 200. Ss.364.
- Arlı, M. (1981). Türk Mutfağına Genel Bir Bakış. Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. No: 41., ss. 19-33.

- Artun, E. (2002). Adana Mutfak Kültürü ve Adana Yemeklerinden Örnekler, M.Sabri Koz (Ed.). Yemek Kitabı Kitabevi, İstanbul.
- Beşirli, H. (2010). Yemek, Kültür Ve Kimlik. Millî Folklor, 22-87.
- Beşirli, H. (2012). Yemek sosyolojisi/yiyeceklere ve mutfaka sosyolojik bakış, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bozok, D., & Kahraman, K. (2015). Kırsal Turizmde Yöresel Yemek Kültürünün Rolü. *Balıkesir, Uluslararası Sosyal Ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 5(1), 85-90.
- Creswell, W. John. (2020). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni (Çev. Ed: Bütün, M. & Demir, S.B.). Ankara: Siyasal Kitabevi
- Efe, R., Soykan, A., Cürebal, İ., & Sönmez, S. (2015). Balıkesir'deki Yöresel Ve Geleneksel Ürünler Coğrafi Bir Yaklaşım. *Balıkesir 2. Kent Sempozyumu*, 19-21 Kasım, 1-18
- Ertan, A. (2010). Prestijli Tarım Ürünlerinin Pazarlanmasında Kalite Ve Coğrafi İşaret Kavramlarının Tutundurulması Ve Bu Bağlamda Tarım Satış Kooperatiflerinin Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 157-170.
- Şahin, G. (2013). Coğrafi İşaretlerin Önemi Ve Vize (Kırklareli)'nin Coğrafi İşaretleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 23-37
- İlban, M. O., Bezirgan, M., & Çolakoğlu, F. (2016). Yöresel Yiyeceklerin Turistlerin Davranışsal Niyetlerine Etkisi: Cunda Adası Örneği. In *3rd International Congress of Tourism and Management Researches Proceeding Book*, 426-439.
- Malinowski, Bronislaw (1990). İnsan Ve Kültür, V Yayınları, İstanbul.
- Şükran, O., & Oğuz, İ. (2018). Sındırgı Yöresi Türkülerinden Şakir Efe Türküsü. Güncel Değerlendirmeler Işığında Sındırgı. *Bildiriler Kitabı*. Ege Üniversitesi Yay. Yayın No: 200. Ss. 237.
- Sormaz, Ü., Bozkurt, S., & Sevinç, E.K. (2018). Coğrafi İşaretleme. Nizamlıoğlu, Ferhan. (Editör). *Gastronomide Güncel Konular*. Billur Yayınevi. Konya
- Soykan, A., Kahraman, K., & Orhan, İ. (2018) Sındırgı Yöresel Yiyecekleri Ve Coğrafi İşaretlemenin Önemi. *Güncel Araştırmalar Işığında Sındırgı*. *Bildiriler Kitabı*. Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No: 200. Ss.205.
- Şahin, G., & Ünver, G. (2015). Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak Gastronomi Turizmi: İstanbul'un Gastronomi Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir

Araştırma. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 3(2), 63–73.

- Tezcan M. (2000). Türk Yemek Antropolojisi Yazıları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11 baskı: 1999-2018).

Kişî Kaynakları

- Alime Eren (2022). Düvertepe sakini. Ev hanımı 80 yaşında
- Alime KOÇ (2022). Düvertepe sakini. Çiftçi 80 yaşında
- Ahmet GÜÇLÜ (2022). Düvertepe sakini. Çiftçi 60 yaşında
- Şehri Çakmak (2022). Düvertepe sakini. Coğrafya Öğretmeni. 50 yaşında
- Zahide ÇAKMAK (2022). Düvertepe sakini. Ev hanımı 78 yaşında
- URL 1-
<https://www.haritatr.com/duvertepe-haritasi-m1ee9>
[Erişim Tarihi: 01.03.2023]

Ekler

Ek 1. Helva

© Author(s) 2023.

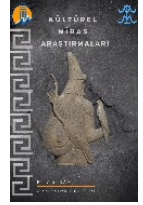
This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>

e-ISSN 2757-9662

Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Eğitim Yapılarına Bir Örnek; Ürgüp Zafer İlkokulu

Aytülü Dırık ^{1*}

^{1*} Kapadokya Üniversitesi, Kapadokya Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı, 50420, Nevşehir, Türkiye;
(aytulu.tercanli@kapadokya.edu.tr)

*Corresponding Author:
aytulu.tercanli@kapadokya.edu.tr

Araştırma Makalesi

Alıntı: Dırık, Aytülü. (2023). Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Eğitim Yapılarına Bir Örnek; Ürgüp Zafer İlkokulu. *Kültürel Miras Araştırmaları*, 4(1), 07-15.

Geliş : 16.09.2022
Reviz : 28.10.2022
Kabul : 28.02.2023
Yayın : 30.06.2023

Özet

Türk Mimarisinde II. Meşrutiyet döneminde başlayan ve Ulusal bütünlüğün sağlanmasında temel bir araç olan "Birinci Ulusal Mimarlık" üslubunda yapılmış birçok yapı bulunmaktadır. Bu dönemde Mimar Kemalettin yüzyılın ikinci yarısından 1930'lara kadar bu değişimlerde rol almış dönemin önemli mimarlarından biri olmuştur. Kemalettin Bey'in Evkaf Nezaretinde çalıştığı yıllarda tasarladığı yapıların önemli bir bölümünü okullar oluşturmuştur. Bu dönemde İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Anadolu'nun kasaba ve köylerinde yeni rejimin ideallerini temsil eden çok sayıda eğitim yapısı inşa edilmiştir. Osmanlı canlandırması niteliğindeki bu bina örnekleri daha çok 1920'li yıllarda Nafia Vekâlet'inin ürettiği prototip tasarıma göre yapılmıştır. Bu yapılar Hükümet tarafından da desteklenmiş milli duygularla hareket edilerek ulusun inşası için bütünleştirici, birleştirici ve ortak duygu yaratmayı sağlayan görsel bir güç olarak görülmüştür. Bu kapsamda çalışmada Birinci Ulusal Mimarlık döneminde ulusçuluk ideolojisi ile Anadolu'da yapılmış örneklerinden biri incelenmiştir. Kapadokya Bölgesi'nin önemli bir yerleşimi olan Ürgüp'te yapılan Zafer İlkokulu'nun tanıtılması ve ilk durumu göz önünde tutularak günümüzdeki korunma durumu değerlendirilmiştir. İşlev değişikliği ile günümüzde konaklama işlevinde kullanılan tescilli yapıda meydana gelen değişiklikler ve korunma sorunları da ele alınmıştır. Yapı dönem özelliklerine göstermekle birlikte, mahalle arasında yer alan küçük ölçekli, taşrada usta-çırak ilişkisi ve yerel malzeme kullanılarak yapılmış bir örnektir. Bu dönemin Ürgüp'teki ilk örneklerinden biri olan Zafer İlkokulu konumu ve mimari üslubuyla yerleşimde önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, eğitim yapıları, Ürgüp.

An Example of Educational Buildings of the First National Architectural Period; Urgup Zafer Primary School

*Corresponding Author:
aytulu.tercanli@kapadokya.edu.tr

Research Article

Citation: Dırık, A. (2023). An Example of Educational Buildings of the First National Architectural Period; Urgup Zafer Primary School. *Journal of Cultural Heritage Research*, 4(1), 07-15 (in Turkish).

Received : 16.09.2022
Revised : 28.10.2022
Accepted : 28.02.2023
Published : 30.06.2023

Abstract

There are many buildings built in the style of "First National Architecture", which started in the Second Constitutional Period in Turkish Architecture and is a basic tool in ensuring national integrity. During this period, Architect Kemalettin became one of the important architects of the period who took part in these changes from the second half of the century to the 1930s. During the years that Kemalettin Bey worked in the Ministry of Foundations, a significant part of the buildings he designed consisted of schools. During this period, many educational buildings representing the ideals of the new regime were built in the towns and villages of Anatolia, especially in Istanbul and Ankara. These building examples, which have the characteristics of Ottoman animation, were mostly built according to the prototype design produced by the Nafia Vekâlet in the 1920s. These structures were seen as an integrative, unifying and visual force that creates a common feeling for the construction of the nation by acting with national feelings supported by the Government. In this context, one of the examples made in Anatolia with the ideology of nationalism during the First National Architecture period was examined in this study. The present conservation status of the Zafer Primary School, which was built in Ürgüp, which is an important settlement in the Cappadocia Region, was evaluated by taking into account the introduction and the initial situation. With the change of function, the changes in the registered structure used in the accommodation function today and the protection problems will also be discussed. Although the building shows the characteristics of the period, it is an example of a small-scale, rural master-apprentice relationship and built using local materials. Zafer Primary School, one of the first examples of this period in Ürgüp, has an important place in the settlement with its location and architectural style.

Keywords: Early Republican Period, educational buildings, Urgup.

1. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Eğitim Yapıları

20. yüzyılın ilk çeyreği, Türkiye için tüm alanlarda olduğu gibi mimarlık alanında da önemli değişimlerin olduğu bir dönemdir. Değişiklikler, Türkiye’de mimarlığın batı etkisinde üretimine karşı uyanış şeklinde başlamış ve Batı etkisindeki bu mimarlık değersiz kabul edilmiştir. Bu alanda atılan önemli adımlardan bir tanesi 1873 yılında uluslararası Viyana sergisi için hazırlanan ve Osmanlı mimarlık tarihi için bilinen en erken belge olan “Usul-ü Mimari-i Osmani”dir (Cezar, 1971). Bu kitap, eğitimi Osmanlı seçkinlerinin, Tanzimat sonrasında yaşanan Batılılaşmayı dengelemek ve aynı zamanda mimari mirasla gurur duymayı da içeren vatanseverlik duygusunu yerleştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Osmanlı Mimarlığın eğitim alanındaki en büyük değişikliği ise Osman Hamdi Bey tarafından 1882’de Sanayi-i Nefise Mektebi’nin kuruluşu olmuştur. Okulda mimarlık, heykel ve resim dersleri verilmiştir. Bu dönemde mimarlık eğitiminin verildiği diğer okulda Hendese-i Mülkiye Mektebi olmuştur. Bu okullarda verilen mimarlık eğitimi başta August Jasmund ve Alexandre Vallauray olmak üzere Avrupalı veya Levanten mimarlar tarafından verilmiştir. Bu isimler Osmanlı İmparatorluğu’nun başkentinde önemli eserler inşa etmişlerdir (Çelik, 2019). Yöresel etkiler altında gerçekleştirdikleri yapılarında, Batı seçmeciliği ile biçimlenmiş kütleler üzerine Osmanlı ve Arap mimarisinden esinlenen öğeler görülmektedir. Türkiye’de henüz endüstrileşmenin başlamamış olması, bu etkilemelerdeki seçmeci-biçimci yanın ağır basmasına yol açmıştır (Alpagut, 2005). Bu hareketin öncüleri Jachmund’un öğrencisi olan Kemalettin Bey ve Beaux-Arts eğitimi Vedat Bey’dir. Bu mimarlar hem son Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminin ilk mimarları olmuşlardır. Bu üslubun ana fikri klasik Osmanlı mimarisinden alınan yarım küre şeklindeki Osmanlı kubbeleri, sivri kemerler, Taç kapı, tezyini çini dekorasyonları ve destekli geniş çatı konsolları gibi dekoratif unsurları, betonarme, demir, çelik gibi yeni inşaat teknikleri ile bir araya getirmektir. Bu tarz özellikle İstanbul’da banka, devlet daireleri, sinema ve kamu bina yapılarında sıkça kullanılmış Cumhuriyet ilanından sonra da Ankara ve Anadolu şehirlerinde örnekleri görülmeye devam etmiştir. Bozdoğan bu üslubun Türk mimari kültüründeki ilk modern söylem olduğunu savunmaktadır (Bozdoğan, 2015).

Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda yapılan binaların ortak özellikleri, her tür yapıda planların ve cephelerin simetrik olması, cephelerin Rönesans mimarisine uygun olarak düşey yönde üç ayrı üslupta düzenlenerek üç parçaya bölünmesidir. Dönem yapılarının plan ve cephe özellikleri simetrik bir özellik göstermektedir. Yapıların ön cepheleri en gösterişli

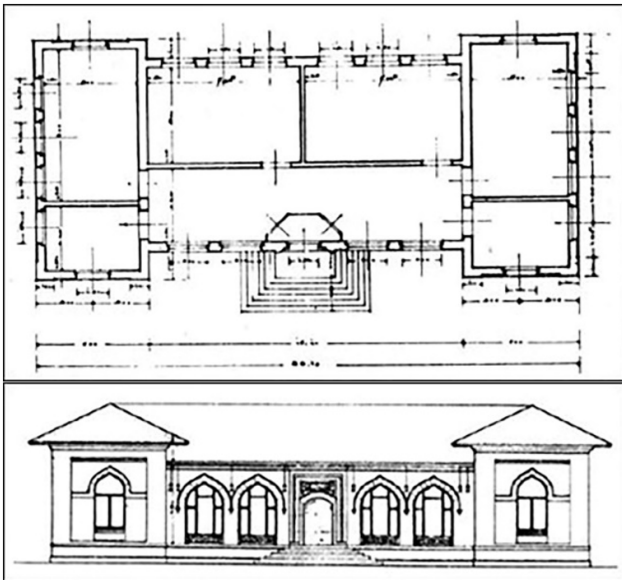
cephe olup girişler simetri aksına yerleştirilmiştir. Bina girişleri Osmanlı tipi taç kapı niteliğinde olup cephe ile hem yüz ve yerden yükseltilmiş biçimde tasarlanmıştır. Ana cephenin köşelerine kule görünümü verilerek dışarıya taşırılmıştır (Yavuz, 2009). Çini pano, mermer sütun, madeni bezemeler ile cepheler de hareketli bir görünüm sağlar. Genellikle metal desteklerle taşınan geniş saçaklara ise mukarnaslı şeritler ile geçilmektedir. Binaların cephelerinde kullanılan kapı ve pencerelerin üzeri çoğunlukla basık, penci ve sivri kemer ile örtülmüştür. Dönemin yalnızca dekoratif elemanlarla tanımlananın doğru olmayacağı bilinmektedir. Dönemin başyapıtı olarak nitelendirilen binalarda bu özelliklerin çoğu görülse de bu özelliklerin tümünün aynı binada bulunması her zaman söz konusu değildir (Aslanoğlu, 2010).

Kemalettin Bey’in mimarlık yapı üretiminin en yoğun olduğu dönem 1909-1919’dır. 1909 yılında Evkaf Nezareti’nin başına gelmiş birçok önemli ve büyük yapının onarımlarını gerçekleştirmiştir. Vakıfların talep ettiği yapılar için mimar Kemalettin bu dönemde birçok tasarım yapmıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Partisi üyelerinden Ürgüplü Hayri Efendi 1910 tarihinde Evkaf Nazırlığına atanmıştır (Dilaver, 2014). Evkaf gelirlerini arttırmak amacıyla bu yeni yapıları gerçekleştirmeyi düşünen Hayri Efendi, Kemalettin Bey’in görüşleri ile “İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi”nin kadro sayılarını artırmış, farklı uzmanlık alanlarından alınan teknisyenlerle bu birimin inşaat- mimarlık bürosu şeklinde çalışmasını sağlamıştır. Mimar Kemalettin okulu olarak adlandırılabilir bu ofis ulusal mimarlık anlayışını ülkenin şehir, kasaba ve köylerinde uygulayan mühendis, mimar ve yapı ustalarının yetişmesini sağlamıştır (Yavuz, 2009).

Anadolu şehirlerinde 1920’li yıllarda Birinci Ulusal Mimarlık üslubunun daha az bilinen belediye, hükümet binası, postane, saray, okul örnekleri inşa edilmiştir. Dönemin Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan tip projeler müdürlüklere gönderilmekte ve bu projeler dışında okul inşaatları yasaklanmaktadır. Bu müdürlükler inşaat yapılacak alandaki nüfus ve ihtiyaçlar doğrultusunda en uygun tip projeyi seçerek inşaat giderlerinin halktan toplanan vergiler yardımıyla İl Özel İdareleri tarafından yaptırılmaktadır. Bu yapıların çoğu aynı plana sahip olup merkezi bir eksen üzerinde yer alan girişleri ve yapı köşelerinde dışarıya çıkma yapan üç pencere alanlar, pencere ve kapı üzerinde yer alan sivri ve basık kemerler ve geniş çıkmalı çatı örnekleridir (Kul, 2011).

Kemalettin Bey’in Evkaf Nezaretinde çalıştığı yıllarda tasarladığı yapıların önemli bir bölümünü bu okul yapıları oluşturmaktaydı. Arşiv kaynaklarında yaklaşık kırk adet okul tasarımı bulunmaktadır. Bu tasarımların büyük bir bölümü, Meşrutiyet

yönetiminin eğitim politikasında ön plana çıkan Mekteb-i İptidai'lere aittir. Mimarın Evkaf nezareti için tasarladığı çok sayıda okulun tasarımında geniş bir ekip çalışmasından yararlandığı, hatta çeşitli yerlerde gerçekleştirilecek okullar için tip planlar kullandığı ya da farklı okullarda en azından eş biçimli yüzey düzenlemelerine giriştiği belirtilmelidir. Örneğin, 1913'te tasarlanıp büyük bir olasılıkla birinci dünya savaşı nedeniyle gerçekleştirilemeyen Karaağaç Mekteb-i İbtidai'si için hazırlanan tasarım II. Meşrutiyet dönemi ile Cumhuriyet'in ilk on yılında Rumeli ve Anadolu'nun özellikle kırsal yerleşmelerinde uygulanan tek katlı ilkökul tipine bir ilk örnek sayılabilir. Dört derslikli, tek katlı, dikdörtgen planlı bir köy okulu olarak tasarlanan Karaağaç Mekteb-i İdadî'si, uzun kenarlarının birinin üzerinde yer alan giriş kapısı doğrultusunda, bakışık bir biçimde planlanmıştır. Dikdörtgen planlı büyük bir holün üç kenarını çevreleyecek bir biçimde yerleştirilmiş olan derslikler, planlamada bakışım ilkesinin ağır bastığını göstermektedir. Okulun yüzey düzenlemelerinde kullanılan pencere kemerli pencereler, payandalarla desteklenen geniş saçaklar, kesme taş izlenimi vermek üzere derzlenmiş olan sıvalar bu dönemin değişmez ve kurallaşmış yapı öğeleri olarak, kırsal alanlarda gerçekleştirilen kamu yapılarında da kentlerdekilere benzer bir biçimleme anlayışının egemen olduğunu belirlemektedir (Yavuz, 2009) (Şekil 1). Yine benzer plan şemasının görüldüğü diğer yapı ise Ankara'daki Gazi ve Latife Okulları'nın projesidir. Bu örnekte 1920-1930 tarih aralığında birçok Anadolu kentinde tek veya iki katlı olarak uygulanmıştır (Kul, 2011).

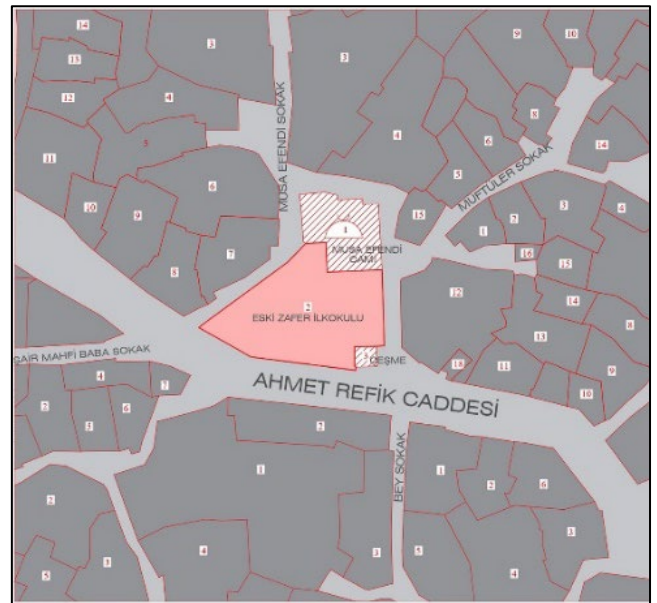

Şekil 1. Edirne Karaağaç Mektebi, Plan ve Cephe Çizimi, (Yavuz, 2009).

2. Ürgüp Zafer İlkokulu (Kızmektebi, İnas)

2.1. Yapının Yeri ve Bugünkü Durumu

Yapı günümüzde Ürgüp Nevşehir çıkışında Ahmet Refik caddesi üzerinde yer almaktadır. Musa Efendi Mahalle'si, 105 ada, 2 parselde Musa Efendi Cami'nin bitişiğinde yer almaktadır. Yapının hemen önünde anıtsal nitelikli Musa Efendi Çeşmesi bulunmaktadır. Yapı 2014 yılı imar planında G1 olarak adlandırılmış özgün nitelikli tescilli yapı grubundadır. 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı KTVKK'nun 7. maddesinde 1987 yılında yapılan değişiklikle ve 3447 sayılı kurul kararı ile Ürgüp'te Kentsel, Doğal, Kentsel-Doğal sit alanları ve Ürgüp Zafer İlkokulu yeniden tescillenmiştir. (Coşkun, 2010) (Şekil 2-3-4).

Şekil 2. Zafer İlkokulu Konumu (Ürgüp Koruma Amaçlı İmar Planı Altlık Olarak Kullanılmıştır).

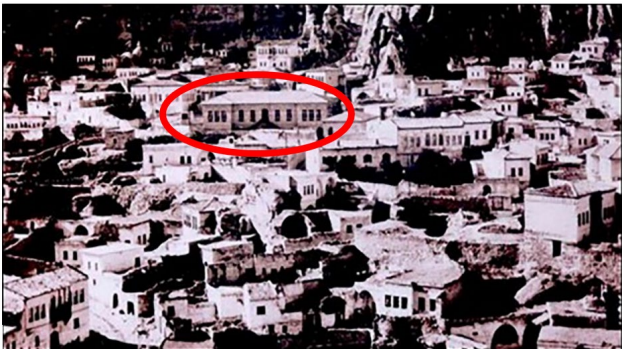
Şekil 3. Zafer İlkokulu Konumu (Google Pro Earth' ten düzenlenerek alınmıştır).

Şekil 4. Zafer İlkokulu Ön Cephe, Ürgüp, 2022.

2.2. Yapının Tarihçesi

Ürgüp Musa Efendi Cami'nin yazlık mekanı uzun yıllar İnas (kız) mektebi olarak kullanıldıktan sonra günümüzdeki yapı inşa edilmiştir. Yapının inşa tarihi net olmayıp bu konuda bazı bilgiler mevcuttur. 1943 yılında Ürgüp Zafer İlkokulunda müdürlük yapan Osman Elmacı yapının çevresindeki evlerin istimlak edilmesi ile başlayan inşa süresinin 1924 yılında tamamlandığını belirtmektedir. Kesme taştan, üç odalı ve geniş salonlu olarak yapılan yapının Mimar Kemalettin Bey'in eseri olduğunu söylemektedir. Değiştirilen hali ile altı odalı bir salonlu ve bodrum katı da bulunmaktadır (Elmacı, 2008). Okulun tarihi hakkında bilgi veren Hüseyin Dilaver 1919 (H.1335) tarihli tapu senedini paylaşarak şu bilgileri vermiştir. Yapının bulunduğu yerdeki eski evin sahibi Kafurcuoğlu Abdullah mahdumu Ahmed'in varislerinden, kız mektebi olmak üzere 6000 kuruşa satın alındığı kaydedilmiştir. Aynı zamanda okulun yaptırılmasında M. Hayri Efendi'nin ilgi ve desteğinin olduğunu belirtmektedir. 1983 yılına kadar Zafer ilkokulu adıyla kullanılan bina bulunduğu mahallenin nüfusunun azalması sebebi ile bu tarihten sonra, önce Jandarma Karakolu, ardından 1989 tarihinde Öğretmen evine dönüştürülmüştür (Dilaver, 2014) (Şekil 5).

Şekil 5. Zafer İlkokulu 1980'lere Ait Bir Görsel, (Kaynak, Asım Durusu Arşivi).

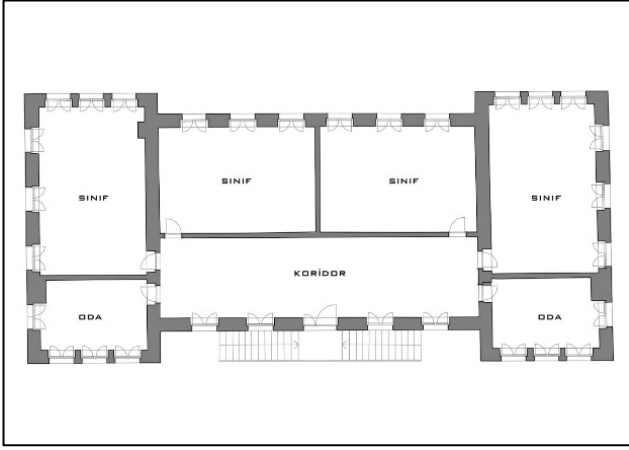
Nüfusla ilgili bilgi ver. 19. yüzyılda Ürgüp Konya Vilayeti Niğde sancağına bağlı bir kazadır. 1870 yılı kayıtlarına göre 10 sıbyan mektebi bulunmaktadır. 1880 yılında 1 rüştiye, 19 adet sıbyan mektebi kaydedilmektedir (Konya Vilayet Salnamesi, M. 1868-1887 (H. 1285-1304).) 1914 salname kayıtlarına göre İslamların her mahallede ayrı bir iptidai mekteplerinin olduğu bilinmektedir (Öger & Özdem, 2013) (Şekil 6).

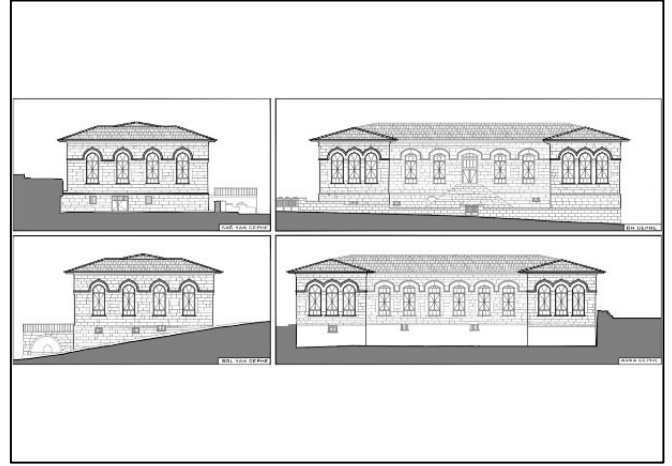
Şekil 6. Zafer İlkokulu 1970'lere Ait Bir Görsel, (Kaynak, Asım Durusu Arşivi).

2.3. Yapının Mimari Özellikleri

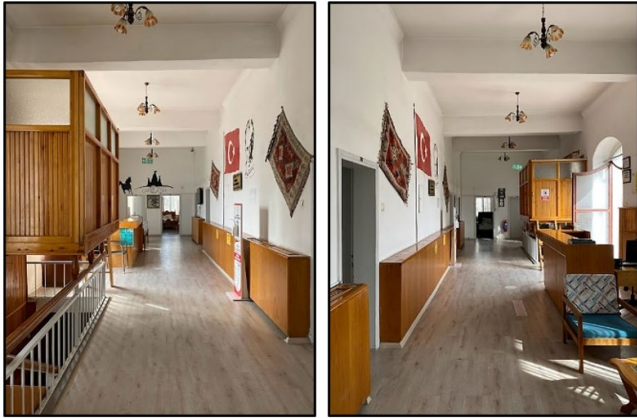
Yapı, Birinci Ulusal Mimarlık dönemi eğitim yapılarında sık kullanılan bir plan şemasına sahiptir. Yapı eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dönemin biçimci anlayışına uygun olarak tek kütle içerisinde, dikdörtgen biçimli ve simetrik olarak planlanmış olup giriş simetri aksında yer almaktadır. Simetrik plan şemasının belirgin hale getirilmesi için dışa taşkın düzenlemeler görülmektedir. Zemin kat planı bodrum katta da yinelenmiştir. Yapı arazinin kuzey- güney aksı üzerine konumlanmış olup, Ahmet Refik Caddesinin hemen üzerinde yer almaktadır. "I" tipi (H tipi) koridor düzenine sahip olan yapının simetri eksenine kuzey-güney aksında bulunmaktadır. Koridor dış cephe ile bağlantılı olup cepheye açılan pencereler ile doğal aydınlatma sağlanmaktadır. Yapının dikdörtgen kütleline uygun olarak uzun bir koridor ve koridorun bir tarafına açılan derslikler bulunmaktadır. Yapının ön cephesinde dışa taşkın kütlelerde ise idari birimler bulunmaktadır. Yapı bodrum üzeri tek katlı olarak inşa edilmiştir. Yapının özgün durumunda bodrum kat kömürlük, zemin kat ise sınıflar ve idari mekanlar bulunmaktadır. Yapıya cepheye yaslı olarak yapılan çift kollu merdiven ile girilmektedir (Şekil 7-8).

Şekil 7. Yapının Özgün Plan Şeması, (Kabaltı Mimarlık 'tan Düzenlenerek Alınmıştır).

Şekil 9. Yapının Özgün Görünüş Çizimleri, (Kabaltı Mimarlık 'tan Düzenlenerek Alınmıştır).

Şekil 8. İç Mekan Görselleri, Ürgüp, 2022.

Okulun bahçe duvarı bitişiğinde Musa Efendi çeşmesi yer almaktadır. Bu dönemde yapılan okul yapılarının bahçelerinde öğrencilerin tatlı su ihtiyacını karşılamak için genellikle bir çeşme bulunmaktadır. Dar bir parselde konumlanan yapının batı cephesinde üçgen biçimli bir bahçe kullanılmaktadır.

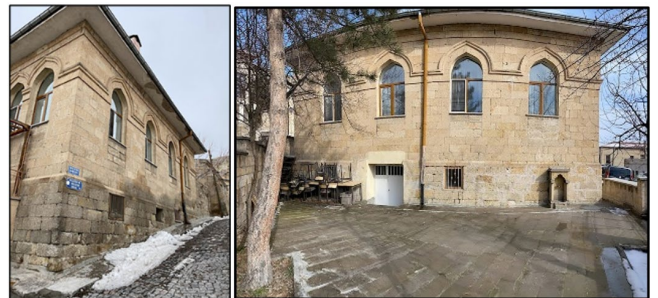
• Cephe Özellikleri

Birinci ulusal mimarlık dönemi eğitim yapılarının cepheleri planda olduğu gibi simetrik bir anlayışla düzenlenmiştir. Yapıda simetriyi orta doğrultuyu vurgulayan giriş ve iki yandaki dışa taşkın kütleler belirgin duruma getirmekte ve cepheyi hareketlendirmektedir. Yapının bodrum kat pencereleri düz, yapının giriş aksında yer alan dört pencere ve arka cephenin ortasında yer alan altı pencere basık kemerli olarak tasarlanmıştır. Yine ön ve arka cephede dışa taşkın kütleler ve yan cephelerin pencereleri ise sivri kemerli olarak tasarlanmıştır. Yapının simetri aksının tam ortasında yer alan giriş kapısı oldukça sade yapılmış olup üzeri basık kemerli olarak tasarlanmıştır (Şekil 9-10).

Şekil 10. Zafer İlkokulu Ön Cephe, Ürgüp, 2022.

Yapı mahalle arasında küçük ölçekli bir okul olarak tasarlandığı için çok fazla bezeme ögesine rastlanmamaktadır. Yapının bodrum kat ve zemin kat arasında bir silme görülmektedir. Yapının pencere çevrelerini daha vurgulu göstermek adına tüm pencere ve giriş kapısının üzerini ve saçak altını iki sıra şeklinde ince silme kuşağı çevrelemektedir. Yapıda kullanılan bu silmelerle cephe hareketlendirilmiştir (Şekil 11). Yapıda geniş saçaklı, dört yöne eğimli kırma çatı kullanılmıştır. Dışa çıkıntılı olarak yapılan köşe akslarının çatısı yükseltılarak anıtsal bir görünüm sağlanmıştır.

Şekil 11. Yapının yan cepheleri, Ürgüp, 2022.

- **Bezeme Özellikleri**

Birinci ulusal mimarlık döneminde tip proje olarak yapılan binalar genellikle sade olarak tasarlanmışlardır.

- **Malzeme ve Teknik Özellikler**

Zafer ilkokulu binası yığma taş sistemle inşa edilmiştir. İnşa edilirken Kapadokya bölgesinde yaygın olarak kullanılan sarı kesme taş kullanılmıştır. Öncesinde ahşap olduğunu düşündüğümüz döşemeler ise sonraki dönemde betonarme olarak değiştirilmiştir. Yapıda ahşabın kullanıldığı diğer elemanlar ise kapı ve pencerelerdir. Eski bir görselde özgün tasarımı görülen kapı küçük kare tablalarla hareketlendirilmiştir.

- **Mimari Değişiklikler ve Bozulmalar**

Tarihi yapıları yeni işlevlerle değerlendirmede, kültür mirasına saygı önde gelmelidir. Yeniden kullanım kültür varlıklarının yaşamasına yardımcı bir araçtır. Yaklaşımın etik olması ve kültür mirasını sömüren kullanımlardan uzak durulması gerekir. Yeniden kullanım projelerinin tarihi binaların kimliğine, anlamına saygılı olması, yapının kitlesel ve mekânsal düzeni değiştirmemesi önemlidir. Yapılan müdahalelerin sınırlı tutulması, geri alınabilir olması ilkelerine uyulmalıdır. Yapıların plan ve mekan tipolojileri onların işlevselliğini etkiler, dolayısıyla yeni kullanımlar seçilirken bu özellikleri göz önünde tutulmalıdır (Ahunbay, 2019). Tarihi bir belge niteliği taşıyan bu yapının yeni ve çağdaş işlevlerle kullanılması için yeni düzenlemeler yapılması kaçınılmazdır. Fakat işlev verme sırasında, yapının tüm mimari, mekânsal ve bezeme özellikleri korunmalıdır ve bu yapılar yeni malzeme ve bilgilerle kapasitelerinin üzerinde yüklenmemelidirler (Özgönül & Madran, 2005). Günümüzde konaklama amacıyla kullanılan yapıda çeşitli dönemlerde bazı değişiklikler yapılmıştır. Yeniden işlevlendirilen yapılarda belirli değişikliklerin yapılması kabul edilebilir olsa da bu yapıda plan şeması özgünlüğüne, yapı detaylarına ve yapı malzemesine zarar verdiği görülmektedir. Yapının dış cephelerinde ve iç mekanlarında büyük değişiklikler yapılmıştır (Şekil 12).

Yapı inşa tarihinden 1983 yılına kadar ilkokul işlevini sürdürmüştür. Bu tarihten sonra özgün işlevinde kullanılmayan yapıda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Mimari özelliklerini olumsuz etkileyen bu özelliklerin ilki yapının tüm pencerelerinin boyutlarının değiştirilmesi ile olmuştur. Özgün ölçüleri ile 2,90 m olarak inşa edilen yapıda pencerelerin altı üç sıra taş ile kapatılarak ölçüsü 2,10 m olarak değiştirilmiştir (Şekil 13).

Şekil 12. Zafer İlkokulu 1980'lere Ait Bir Görselde Özgün Pencere ve Kapı, (Kaynak, Asım Durusu Arşivi).

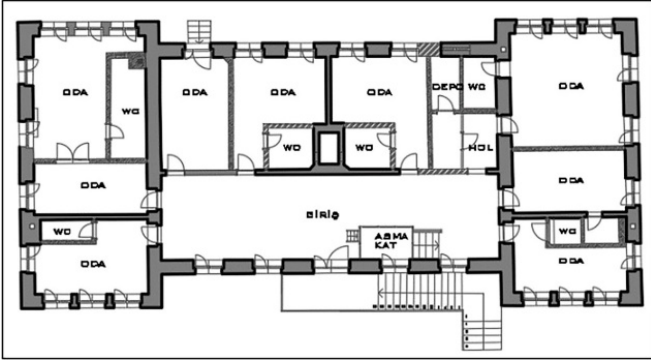
Şekil 13. Yapının Üç Sıra Taşla Kapatılan Pencereleri, Ürgüp, 2022.

Yapının arka cephesinde bir pencerenin sonradan kapıya çevrildiği, diğer pencerenin ise taş ile örülerek tamamen kapatıldığı görülmektedir. Yapının ön cephesinde yer alan çift kollu giriş merdiveni sonraki dönemde değiştirilerek tek kollu merdivene dönüştürülmüştür (Şekil 14).

Şekil 14. Yapının Arka Cephesinde Kapatılan Pencereler, Ürgüp, 2022.

Yapının planları incelendiğinde işlev değişikliğinden kaynaklı bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Bunlar konaklama işlevine dönüşen yapıya wc-banyo gibi ıslak mekanların eklenmesi şeklinde olmuştur. Yine güvenlik görevlisinin konaklaması için girişin hemen sağına ahşap bir asma kat yapılmıştır (Şekil 15).

Şekil 15. Yapının Günümüzdeki Zemin Kat Planı, (Kabaltı Mimarlıktan Düzenlenerek Alınmıştır).

Yapının döşeme ve tavan sistemi tamamen değiştirilmiş olup özgün işlevinde kömürlük olarak yapılan alt kata inmek için yine girişin sağına betonarme merdiven eklenmiştir. Yapının bodrum katında da üst katta olduğu gibi odaların içerisine ıslak hacimler eklenmiştir (Şekil 16-17).

Şekil 16. Yapının Günümüzdeki Bodrum Kat Planı, (Kabaltı Mimarlık 'tan Düzenlenerek Alınmıştır).

Şekil 17. Yapının Günümüzdeki İç Mekanları, Ürgüp, 2022.

Yapıda ahşap döşemeler kaldırılarak yerine betonarme döşeme yapılmış ve orantısız kirişler eklenmiştir. Betonarme kirişlerin eklenmesi için yapının ahşap çatıyı taşıyan özgün taş silmeleri kesilmiştir (Şekil 18).

Şekil 18. Yapıda Kesilerek Özgünlüğü Bozulan Silmeler, Ürgüp, 2022.

3. Karşılaştırma- Değerlendirme

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim politikaları ile kırsal-kentsel alanlarda eğitim sorunlarının çözülmesine öncelik verilmiş ve bu doğrultuda bu hizmetin bütün vatandaşlara ulaştırılması hedeflenmiştir. Bu dönemde halkın Cumhuriyet kavramını benimseyecek bireyler olarak yetiştirilmesi ve ideolojik bir gaye olarak devlet-ulus bilincinin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda. "Her mahalle ve köye bir okul" hizmeti anlayışıyla ilkokul binalarının tasarım ve inşasına önem verilmiştir (Berkes, 2019; Kul, 2011; Alpagut, 2005).

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra okul inşaatlarını yürütecek İnşaat Dairesi 1930'lu yıllarda faaliyete başlayabilmiştir. Bu süre içerisinde ise yapılacak eğitim yapılarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan planların kullanılmasına devam edilmiştir (Kul, 2011). Bu kapsamda en fazla kullanılan örnek Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarlanan ve savaş nedeniyle uygulanmamış olan Edirne Karaağaç İdadi Mektebi planı olmuştur. "H plan tipi" olarak da adlandırılan düzenleme II. Meşrutiyet Dönemi'nden başlayarak Cumhuriyet'in ilk on yılına kadar süregelen zaman zarfında sıkça uygulanan bir tip proje olarak kullanılmıştır (Kul, 2011; Yavuz, 2009; Cengizkan, 2009; Özbek, 2013; Parlak, 2008; Işık, 2010)

Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nde yapılan eğitim yapıları genellikle bodrum kat üzeri tek katlı veya iki katlı olarak yapılmış olup ana giriş simetri aksının tam ortasında yer almaktadır. Dönem yapılarında plandan çok cephelere önem verilmiş, okul binalarında köşe çıkımlar, farklı kemerli pencereler, cepheyi dolaşan silmeler ve geniş saçaklar yapılarda sıklıkla kullanılmıştır (Bozdoğan, 2015; Işık, 2010, Özbek, 2013, Yavuz, 2009).

Ürgüp yerleşimi Musa Efendi Mahallesi'nde yer alan eski Zafer İlkokulu Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nde tip proje olarak inşa edilen yapılardan birisidir. Genellikle "H" veya "I" plan tipi olarak adlandırılan bu düzenlemede ana giriş kapısına paralel olarak yerleştirilen koridorun arkasında üç derslik, ön ve arka cephelerden çıkıntı yapan mekanlar ise idari bölümler olarak kullanılmıştır. Ürgüp'ün bağlı olduğu Nevşehir ili ve Kapadokya Bölgesi'nde okul yapıları üzerine bütüncül ve kapsayıcı bir çalışma yapılmadığı için benzer planın ne ölçüde uygulandığı bilinmese de Ankara Gazi ve Latife Okulları (Aslanoğlu, 2010), İzmir Ödemiş Cumhuriyet İlkokulu (Kul, 2011), Kayseri Akkışla Cumhuriyet İlkokulu (Özbek, 2013), Kayseri Yeşilkent İlkokulu (Özbek, 2013), Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü (Özbek, 2013), Konya Hakimiyet-i Milliye İlkokulu (Parlak, 2018), Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu (Parlak, 2018), Aksaray İdadi Mektebi (Özer & Saban, 2018), Yozgat Cumhuriyet Mektebi (Acer, 2016), Denizli Tavas Gazi İlk Mektebi (Yıldız, 2022), Denizli Gazi Mustafa Kemal İlk Mektebi (Yıldız, 2022) gibi okullarla plan ve cephe özellikleri açısından benzerlik görmek mümkündür. Bu çalışma ile bölgede eğitim yapılarının bütüncül bir şekilde ele alınmadığı görülmüş aynı zamanda literatürde eksiklik tespit edilmiştir. Tek yapı ölçeğinde yapılan bu araştırmanın sonraki çalışmalara fikir vermesi temenni edilmektedir.

4. Sonuçlar

Birinci Ulusal Mimarlık üslubu dönem mimarları tarafından Türkleştirilerek ve yeni bir ideolojik kurgu kazanarak Ankara ve Anadolu kentlerinde uygulama alanı bulmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra okur-yazar oranının artırılması ve çağdaş bir toplum oluşturmak amacıyla ülkenin birçok yerinde okul yapıları inşası hız kazanmıştır. Bu anlayış ile inşa edilen, Ürgüp Zafer ilkokulu Mimar Kemalettin tarafından 1918 yılında üretilen Edirne Karaağaç mektebi için çizilen tip projelerinin tek merkezden gönderilmesi ile Anadolu'da uygulanan örneklerinden birisi olmuştur. Benzer plan Ürgüp yerleşiminde arazi koşulları ve çevreye göre yeniden düzenlenmiştir. Birinci Ulusal Mimarlık dönemi özelliklerini yansıtan okul simetrik bir anlayış ile, I koridor tipi plan özelliği göstermektedir. Yapıldığı dönemden sonra farklı işlevlerde kullanılan yapı günümüzde konaklama işlevine hizmet etmektedir. Yapının özellikle iç mekanında meydana gelen bazı değişiklikler özgün kimliği bozmaktadır. Ürgüp yerleşiminde farklı döneme ait yapı örnekleri yerleşimin özgün kimliğini oluşturmaktadır. Ürgüp'te tarihi ve kentsel sit sınırları içerisinde yer alan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılmış dönemin tarihi, sosyal, kültürel yapısını ve ideolojisini yansıtan Zafer İlkokulu belge

niteliğindedir. Yerleşimdeki kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilir bir koruma politikasının geliştirilmesi çok önemlidir. Bu kapsamda yapıda meydana gelen değişikliklere nasıl izin verildiği önemli bir tartışma konusudur. Koruma kurullarının ve yakın tarihte bölgede çalışmalarına başlayan Kapadokya Alan başkanlığının denetimlerini arttırması ve yapılan değişikliklere müdahale etmesi gerekmektedir.

Yazarların Katkısı

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynaklar

- Acer, Ö. (2016). Tarihî-Millî Yapılar Ulusal Mimarlık Akımına Yozgat'tan Örnek Bir Yapı: Cumhuriyet Mektebi/İlkokulu Binası. *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu*, 381-389. Yozgat.
- Ahunbay, Z. (2019). Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri. İstanbul: Yem Yayınları.
- Alpagut, L. (2005). Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'daki Eğitim Yapıları. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (s. 7-176). Ankara.
- Aslanoğlu, İ. (2010). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1938). Ankara: Bilge Kültür Sanat.
- Berkes, N. (2019). Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bozdoğan, S. (2015). Modernizm ve Ulusun İnşası. Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür, Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Cengizkan, A. (2009). Mimar Kemalettin ve Çağı. Mimarlık / Toplumsal yaşam / Politika. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Cezar, M. (1971). Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Coşkun, M. (2010). Nevşehir Kültür Envanteri. Nevşehir: T. C. Nevşehir Valiliği.
- Çelik, Z. (2019). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Çev. Selim Deringil. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dilaver, H. H. (2014). Şeyhülislam ve Evkaf Nazırı Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi. Ankara: Sincan Matbaası.
- Elmacı, O. (2008). Ürgüp Tarihi. Ankara: Ürün Yayınları.
- Işık, G. (2010). *Kayseri'de Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları*. Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.

- Konya Vilayet Salnamesi. (M. 1868- 1887 (H. 1285-1304)). Konya.
- Kul, F. N. (2011). Erken Cumhuriyet dönemi ilkokul binaları. *Mimarlık Dergisi*, 360, 66-71.
- Öger, A., & Özdem, O. (2013). *Karamanlıca bir eser: Nevşehir salnamesi (1914)*. Grafiker yayınları.
- Özbek, Y. (2013). Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1954) Kayseri'de Okul Yapıları. *Belleten*, 278, 271-347.
- Özer, M., & Saban, D. (2018). Aksaray İli Kent Merkezindeki Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının İncelenmesi. *Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 35(9), 134-143.
- Özgönül, N., & Madran, E. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Parlak, Ö. (2018). *Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapı Tipolojileri ve Konya'daki Eğitim Yapılarının Analizi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Yavuz, Y. (2009). *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin 1870-1927*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Yıldız, M. (2022). Denizli'deki Erken Cumhuriyet Dönemi Okul Yapılarının Mimari Özelliklerine Genel Bir Bakış. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(3), 964-996.

© Author(s) 2023.

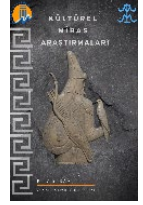
This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>

e-ISSN 2757-9662

Hatalı Malzeme ve Yanlış Müdahale Uygulama Örneği Olarak Burhaniye Ağacık Caminin Değerlendirilmesi

Figen Erdoğan 1*

1* Balıkesir Üniversitesi, Ayvalık Meslek Yüksekokulu Mimari Restorasyon Bölümü, 10405, Balıkesir, Türkiye; (ffurtuna@hotmail.com)

*Sorumlu Yazar:
ffurtuna@hotmail.com

Araştırma Makalesi

Alıntı: Erdoğan, F. (2023). Hatalı Malzeme ve Yanlış Müdahale Uygulama Örneği Olarak Burhaniye Ağacık Caminin Değerlendirilmesi. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 16-28.

Geliş : 05.01.2022
Revize 1 : 21.03.2023
Revize 2 : 15.04.2023
Kabul : 25.04.2023
Yayınlama : 30.06.2023

Özet

Ağacık Köyü, Balıkesir ilinin Burhaniye ilçesine bağlı, doğuda Madra Dağ silsilesi, kuzeyde Kaz dağları, Batı da ise Ege denizi ile kuşatılmış kırsal mimarinin izlenebildiği şirin bir Kuzey Ege köyüdür. Ağacık köyünde yer alan Ağacık Cami, her geçen gün yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan, hızla değişen kırsal dini mimarinin örneklerindedir. Araştırma sonucunda yapıda iç ve dış kaynaklı bozulmalar tespit edilmiştir. Yapının gerek arazi içinde konumlanış biçimi ve zemin özellikleri, gerekse de iklim şartları ve jeolojik hareketlere bağlı olarak yapıda fiziksel bozulmalar meydana gelmiştir. Son cemaat yerine yapılmış olan eklentiler; çeşmeler, pvc doğrama vb. uygulamalar belirli plan ve estetik kaygı taşımadan uygulandığı için yapının ilk kimliğine aykırı görünüş oluşturmaktadır. Anıtlarda bozulmanın ana kaynağı olan nem; hem strüktürde, hem de duvar resimlerinde ciddi tahribatlar oluşturmaktadır. Tozuma, kavlama, tuzlanma, parça kopması, sıvada ve boya da çatlak ve çiçeklenme duvar resimleri üzerinde tespit edilen önemli tahribatlardır. Dönemin özelliklerini ve sanatını yansıtmamasından dolayı, bu tür Kültür Varlıklarının korunması ve gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde ulaşması son derece önemlidir. Bu nedenle, öncelikle gerekli uzman incelemeleri hassasiyetle yapılmalı, planlanan bir süreçte, uygun müdahalelerle cami en kısa sürede restore edilip uygun şartlar dahilinde koruma altına alınmalıdır. Bu çalışmada Ağacık Köyü caminde mimari ve dini öğelerde yıllar içinde gerçekleştirilen yanlış müdahaleler ve hatalı malzeme uygulamaları incelenmiş, fotoğraflarla belgelenmiştir. Bu uygulamaların zaman çok geç olmadan, yapıya daha fazla zarar verilmeden aslına uygun çağdaş restorasyon teknikleri ile en kısa zamanda giderilmesi bugün elzemdir. Bu çalışmanın amacı, mimari değerlerimizi yansıtan ve günümüze doğru bir biçimde ulaştırılması gereken bir kültürel mirasın korunması gereken miras olduğu konusunda bir toplum bilincinin yaratılması, bu bilinçle bu yapı hakkında arşiv oluşturulması ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ağacık, kültürel miras, restorasyon, hatalı malzeme, koruma, duvar resmi.

An Evaluation of Ağacık Mosque in Ağacık Village, Burhaniye as an Example off Faulty Material Applications and Wrong ImproperInterventions

*Corresponding Author:
ffurtuna@hotmail.com

Research Article

Citation: Erdoğan, F. (2023). An Evaluation of Ağacık Mosque in Ağacık Village, Burhaniye as an Example off Faulty Material Applications and Wrong ImproperInterventions. *Journal of Cultural Heritage Research*, 4(1), 16-28 (in Turkish).

Received : 05.01.2022
Revised 1 : 21.03.2023
Revised 2 : 15.04.2023
Accepted : 25.04.2023
Published : 30.06.2023

Abstract

Ağacık is a charming North Eagean village in the Burhaniye district of Balıkesir, where you can watch the rural architecture surrounded by the Madra Mountain rance in the east, the Ida Mountains in the north and the Eagean Sea in the west. Located in the Village Ağacık, Ağacık Mosque is one of the examples of the rapidly changing rural religious architecture that is in the danger of disappearing day by day. As a result of research, in internal and external deterioration was detected in the structure. physical detoration accured in the structure due to the way the structure is located in the land and the ground features, as well as climatic conditions and geological movements. Additions to the portico; fountains, pvc joinery, etc. applications are applied without certain plans and aesthetic concerns, so they create a wiew contrary to the first identity of the building. Humidity, which is the main source of deterioration in monuments. causes serious damages both in the structure and in mural paintings. Dusting, scaling, salting, fragment brakage, cracks in plaster and paint are also significant damages detected on mural paintings. Due to the fact that it reflects the characteristics and art of the period, It is extremely important that such cultural properties are preserved and reach to the future generations in a healty way. For thiş,reason, first of all, the nessesary expert examinations should be carried out with sensitivity,, in a planned process, with appropriate interventions, the mosque should be restored as soon as possible and taken under protection under appropriate conditions. In this study, the wrong interventions and faulty material applications carred out over the years in the architectural and religious elements in the Ağacık Village Moqqe were examined and documented with photograprs. Today is essential that these practises are eliminated as soon as possible with the orijinal contemporary restoration tecniques before it is too late and wihhout further damage to the structure. The aim of this study is to create a public awerness that a cultural heritage that reflects our architetur al values and need to delivered to the present day is a heritage that needs to be protected, and with this awerness, an archive is created about this structure and transferred to future genarations.

Keywords: Ağacık, cultural heritage, restoration, faulty material, protection, mural painting.

1. Giriş

Yaşadığımız eşsiz gezegen üzerinde yüzyıllardır insanoğlu muazzam uygarlıklar oluşturmuştur. İnsanlık, çağımızda kültür varlığı olarak tanımlanan taşınır ve taşınmazlara karşı yıllar içinde, bir gereklilik olarak olumlu ya da olumsuz, değişik müdahalelerde bulunmuştur. Anadolu’da binlerce yıldan bu yana birçok uygarlık prehistorik yerleşmeler (ilk köyler, kasabalar, şehir devletçikleri) ilk devletler, Antik Yunan ve Roma, Ortaçağ kentleri kurmuş ve mimari yapıtlar ile donatmışlardır. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemiyle zirve yapmış bu zengin miras Cumhuriyet dönemi mimarisi ile de taçlanmıştır. Mimari mirasın korunması bugün tüm dünyada geçerli olduğu gibi ülkemizde de elzemdir. Bu zengin mirasın korunması, değerlendirilmesi ve bizden sonraki nesillere sürdürülerek aktarılması görevi, “koruma” olarak adlandırılmaktadır. Geçmişten gelen ya da mevcut zaman diliminde bulunan eserlerin, anıtların kullanım ömürlerini uzatarak geleceğe aktarma isteği bu kavramın oluşmasını sağlamıştır. Eski dönemlerde günümüz koşullarındaki gibi olmasa da onarma, taşıma, yapının malzemelerini başka bir alanda kullanma gibi koruma eylemleri yapılmıştır (Kaderli, 2014). Geçmişten gelen bu yaklaşım günümüzde korumanın gerekliliği, koruma, yaşatma, yaşayarak yaşatma bilincinin oluşması ve gelişmesine neden olmuştur. Fakat ‘koruma’ yine de tüm dünyada istenilen düzeyde değildir. Korumayı gerçekleştirmek için gerekli ilke ve uygulamaya yönelik politikalar ile kullanılacak maddi imkanlar, fonlar, denetleme, örgütsel ve koruma eğitimi eksikliği (ilkokuldan itibaren halkı bilinçlendirme), sanat, usta ve zanaatkârların eksikliği, geleneksel sanatların yaşatılması vb. araçların istenilen düzeye ulaşmadığı da bir gerçektir.

Bu çalışmanın amacı ülkemizde yerel mimarinin ender taşınmaz Kültür Varlıkları örneklerinden biri olan Burhaniye İlçesi’ne bağlı Ağacık Köyü Cami’nin çağdaş ekleri, mevcut teknik sorunları ve bezeme de oluşan tahribatlar incelenmiştir. Bu çalışma ile mimari değerlerimizi yansıtan ve günümüze doğru bir biçimde ulaştırılması gereken bir kültürel mirasın korunması gereken miras olduğu konusunda bir toplum bilincinin yaratılması hedeflenmiştir. Bu sayede yapısal sorunların tespit edilmesi ve onarım ve özdeş malzemelerin yapı restorasyonunda kullanılması yapının arşivlenmesinde ve yapının daha sonra yeniden kullanımında yarar sağlayacaktır. Çalışma kapsamı içeriğinde, modern ekler, yanlış restorasyonlar ve duvar resimlerinin bozulma

nedenleri, alçı kabartmaların sorunları, yapı bozulma nedenleri, onarım yöntemleri ve uygulama basamaklarının amaç ve yöntemleri sistematik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bunlar yerinde tespit ederek, gerekli ön araştırma ve incelemeyi yaparak, sorunların nasıl çözülebileceğine dair bulgu ve yöntemleri ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmanın yapılacağı Ağacık köyü ziyaret edilerek, Cami’nin hem çevresi hem de içerisi ayrıntılı şekilde incelenmiş ve fotoğraflanmıştır. Alınan ölçüler ve eskizler, Autocad programı kullanılarak düzenlenmiş ve çizilmiştir. Köydeki insanlarla yapılan görüşmeler sonucunda hem Ağacık köyü hem de Ağacık Cami hakkında bilgiler edinilmiş, bu bilgiler bilgisayar ortamına aktarılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsamını Ağacık Caminin mevcut durumun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi oluşturmaktadır. Yapıya zaman içinde eklenen çağdaş eklerin ve insan kaynaklı tahribatların yapıya verdiği zararlar sistematik bir çerçevede ele alınmıştır.

2. Ağacık Cami

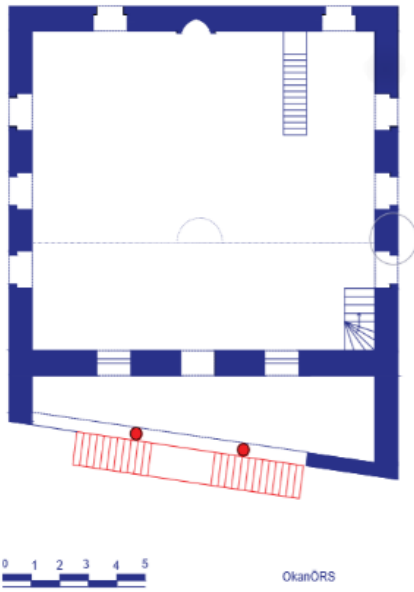
Burhaniye ilçesi Balıkesir’in güneyinde yer alan, batı da Ege Denizi, kuzeyde Kaz Dağları, doğuda ise Madra Dağları ile çevrili ovada kurulu bir yerleşim yeridir. Kuzeyde Havran ve İvrindi, güneyde ise Gömeç ve Ayvalık ilçeleri ile komşudur.

Çalışma konusu olan Ağacık Köyü Cami Burhaniye’ye 11 km uzaklıktadır. Herhangi bir kitabesi bulunmayan yapının giriş kapısı üzerinde günümüz rakamlarıyla yazılmış olan 1325 / 1907 tarihi bulunmaktadır (Sözlü, 2014).

Ağacık Caminin, kırma çatılı, düz ahşap tavanlı ve bağdadı kubbeli ile örtülü bir planı vardır. Cami, kuzey – güney yönünde eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Güney cephede iki adet düz lentolu pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin üzerinde, daha sonradan dıştan kapatılmış, dairesel iki pencere vardır. Caminin kuzey cephesinde sonradan kapatılmış son cemaat revakı bulunmaktadır. Yapı içten doğu – batı yönünde 11.40 m, kuzey – güney yönünde 9.85 m ölçülerindedir (Sözlü, 2014). (Şekil 1-2-3) Düzgün kesme taş örgülü ve toprak harç malzemedan yapılmış olan caminin doğu ve batı ve güney cepheleri sıvanmıştır. Kuzey cephede sıvalı yüzeyde boya ile taş örgüsü görünümü oluşturulmuştur.

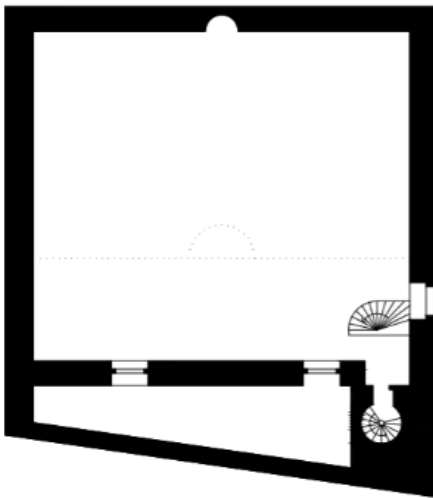

Şekil 1. Ağacık Köyü Cami hava fotoğrafı ve imar planı, 2022.

Ağacık Mahallesi Cami-Zemin Kat Planı

Şekil 2. Ağacık mahallesi cami zemin kat plan krokisi.

Çizim 2- Ağacık Mahallesi Cami Üst Kat Planı

Okan ÖRS

Şekil 3. Ağacık mahallesi cami üst kat plan krokisi.

Kuzey cephede camiye çıkışı sağlayan iki yönlü merdiven bulunmaktadır. Yapının kuzeyi su basman seviyesine kadar yükseltilerek güney tarafla eşitlik sağlanmıştır (Şekil 4). Bu cephede yer alan iki sütunlu giriş, Neo-klasik mimarinin güzel bir örneğidir (Sözlü, 2014).

Şekil 4. Ağacık cami kuzey cepheden görünüş ve merdivenli giriş, 2019.

Ağacık Köyü Cami mimarisinden çok duvar resimleri ve süslemeleri ile dikkat çekicidir. Batılılaşma Döneminde Türk sanatında görülen Barok ('S' ve 'C' kıvrımları), Neo-Klasik ve Ampir üslubun özelliklerini duvarlarda, alçı mihrap nişinde kubbe ve ahşap tavan süslemelerinde görülmektedir. Cami, çevresindeki benzer camiler gibi (Şahinler Köyü Cami) yapılarındaki Geç Osmanlı döneminin benzer niteliklerini taşımaktadır (Sözlü, 2014) (Şekil 5).

Şekil 5. Harimde yer alan geç dönem süslemeleri, 2019.

Süslemelerin bir kısmı, duvar resmi bir kısmı da alçı işi olarak uygulanmıştır. Bu süslemeler, dönemin karakteristik öğeleri olan Barok, rokoko ve Ampir üslup ile birlikte kullanılmış olması nedeniyle dikkat çekicidir.

Yapıdaki yer alan süslemelerde, duvar resimlerinde herhangi bir sanatçı imzasına rastlanılmamıştır. Resimleri kimin yaptığı bilinmemekle birlikte, bölgeyi tanıyan, çevreyle bağlantılı, dönemin modasından haberdar yerli ya da gezici Rum ya da Türk ustaların varlığı düşünülmektedir.

Yapıda güneyde oldukça dikkat çekici alçı bir mihrap yer almaktadır. Sonradan boyanan kırmızı renk kıvrımlı perde motifi Barok Sanat özelliğini yansıtmaktadır. Perdenin üstündeki duvarda kıvrım dal, yapraklar ve üzüm salkımlarından oluşan alçı bezeme sonradan boyanmıştır. Minber ise hafif ahşap malzemeden yapılmış ve geometrik desenlerle bezelidir. Giriş kapısı kemerle belirtilmiştir. Minber sonradan yeşil renge boyanmıştır. Kuzeyde yer alan kadınlar Mahfili ahşap yapı ve ahşap taşıyıcıdır. Korkulukların altında kalan bölüm çıtakarı baklava dilimi ve zikzak bezelidir. Zaman içinde değişik renklere boyanmıştır.

2.1. Yapıda Mevcut Bozulmalar

Yapıda yer alan bozulmaları genel hatları ile sıralanacak olursa; çağdaş ekler, yanlış restorasyonlar, depremden ve zemin oturmalarından kaynaklanan tehlikeli çatlaklar, biyolojik bozulmalar (yağmur

suyunun etkisi ile yosunlar), süslemedeki, özellikle duvar resimlerinde boyalar üzerinde görülen (tozuma, kavlama ve parça kopması) kabarma ve dökülmelerdir. Ayrıca modern tamiratlarda kullanılan çimentolu sıvalar ve yoğun nem hareketlerinden dolayı oluşan tuzlar da bunlar arasında sayılabilir.

2.2. Niteliksiz Müdahaleler

Ağacık Cami'nde, son cemaat yeri revakı, demir ve cam aksam kullanılarak kapatılmıştır. İçerisine sonradan yapılmış olan eklentiler, yapının orijinal halinden farklı bir duruma gelmesine yol açmıştır. Ayrıca son cemaat yeri için sonradan eklenmiş olan abdest muslukları ve su borularının gizlenmemiş olması nedeniyle olumsuz görsel etki oluşturmaktadır. Yine bu bölüm içerisinde bulunan demir gergi çubukları, tavanda su deposu, elektrik kabloları mermer servis, dolap ve şofben gibi eklentiler son cemaat yeri içinde yer alan diğer olumsuzluklardır. Özellikle çatıda yer alan su deposu yapı için oldukça tehlike arz etmektedir. Bunun yanında çevrede yer alan tabureler, yangın tüpü, askılık vb eşyalar tarihi revakın tüm görselliğini örtmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Son cemaat yerinin bugünkü durumu ve eklentiler, 2019.

Kuzey cephe de yer alan yapıya girişi sağlayan oldukça dikkat çekici olan iki taraflı merdivenin, bugünkü halinin orijinal halde olmadığı, sarımsak taşlı (ignimbirit) ilk halinin üzerine önce beton dökülerek üzerine özensiz bir şekilde beyaz mermer ile döşendiği görülmektedir. Bu uygulama orijinal merdivenin

rahatlığında olmayıp, daha dik hale getirilerek, çıkış rahatlığını kaybettirmiştir (Şekil 7). Orijinal merdivende bulunan sarımsak taşı Ayvalık bölgesine özgü, bugün Sarımsaklı Badavut Mevkiindeki ocaklardan çıkarılan jeolojik adıyla ignimbirit olarak bilinen gülkurusu renkli bir taştır. Bu durum o dönem

de toplumlar için önemli olan bir anıtta yörenin meşhur taşının kullanıldığını ve yaklaşık 30 km mesafeden transfer edildiğini de göstermesi açısından önemlidir.

Şekil 7. Merdivenin bugünkü hali, 2019.

Binanın kırma çatısında yer alan su deposu binanın tarihi görüntüsüne uymamaktadır ve aynı zamanda ciddi risk yaratmaktadır. Deponun hatalı konumlandırılması patlaması ve paslanmasına bağlı olarak su kaçırmaları durumunda binanın dış yapısına ve içyapıdaki bezemelere, duvarlara ve zemine zarar verebilir. Yapıyla asla bağdaşmayan bu görüntünün ivedilikle kaldırılması gereklidir. Batı cephesinde yer

alan klima dış ünitesi binanın görsel bütünlüğüne yakışmamaktadır. Buna uygun başka bir uygulamanın gerçekleştirilmesi gereklidir. Ayrıca güney cephede köşelerde yer alan iki adet gereksiz tahliye borusu hem görselliği bozmakta hem de yapı için tehlike oluşturmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Sıvalı batı ve güney cephe. Çatıda su sistemi, duvarda klima ünitesi 2019.

Harime girişi sağlayan son cemaat yeri revakında yer alan iki sütunle sınırlı düz lentolu kapıyı oluşturan yapı taşları boyanmıştır. Ahşap kapı da yağlı boya ile yeşil renge boyanmıştır. Harimde giriş kapısının sağ ve solunda yer alan dikdörtgen sade duvar resimli panolar üzerindeki elektrik sistemi ve

kablolar ile tahrip edilmiş ve yer yer boyanmıştır. Çağdaş duvar seramik kaplaması ve yeşil yağlı boya burada görselliği bozmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Boyalı ahşap kapı ön ve arka yüzü, kablolar ve seramik kaplama 2019.

2.3. Yapısal Bozulmalar

Harime geçişi sağlayan kuzey duvar üzerinde yer alan iki adet tepe penceresi çevresinde diyagonal çatlaklar bulunmaktadır. Çatlaklar gerilme yoğunluğu yüksek olan bölgelerde meydana gelir. Kapı ve pencere kenarındaki çatlaklar duvar düzlemine dik eğilme ya da düzlemi doğrultusunda oluşan kayma gerilmeleri nedeniyle oluşur. Duvarların birleşim yerlerinden düşey ya da diyagonal çatlaklar şeklinde ayrılması, duvarın düzlemine dik ve düzlemi doğrultusundaki kuvvetlerin birleşik bir fonksiyonudur. Kapı ve pencere boşluğu olmayan uzun duvarlarda duvar düzlemine dik kuvvetler alt bölgede yatay çatlaklar ile duvar birleşimlerinde düşey ya da diyagonal çatlaklar oluşturur (Mahrebel, 2006).

Son cemaat yeri ile harimi ayıran duvarda yer alan pencerelerden üst kısımda bulunan iki pencere gerek malzeme gerekse pencere konstrüksiyonu açısından incelendiğinde yenileme ve tadilat amaçlı eklenti olarak sonradan yapıya eklenmiştir. Alt alta gelen bu pencerelerin her ikisinde de birbirlerini kesen uzun çatlaklar oluşturmuş olmaları, mutlaka incelenmesi ve değerlendirilmesi gereken sorunlar olarak göze çarpmaktadır (Şekil 10). Ayrıca pencerenin denizlik bölümünde yer alan alçı ile yapılan tamirat, dikdörtgen panolardan oluşan kuzey duvarda yer alan duvar resimlerine zarar vermekte ve yukarıda da değinildiği gibi sonradan açıldığı izlenimini vermektedir.

Şekil 10. Son Cemaat Yeri yeni açılan pencere ve kılcal duvar çatlakları, 2019.

2.4. Malzeme ve süsleme Bozulmaları

Kuzeyde yer alan girişin hemen üstünde ahşap yapılı Bursa kemeriyle birbirine bağlanmış ahşap sütunlar üzerine oturan kadınlar mahfili ve tavanı ahşap süslemesi ile oldukça dikkat çekicidir. Mahfile

çıkmayı sağlayan ahşap merdiven orijinal olup yer yer hasarlı olan kısımlar uygun olmayan yöntemlerle, geçici olarak onarılmaya çalışılmıştır. Zaman içinde farklı renklere boyanmıştır (yeşil) (Şekil 11).

Şekil 11. Sonradan yeşile boyalı mahfil merdivenleri ve trabzan, 2019.

Yapının doğu, batı ve güney cepheleri bugün beton sıvalıdır ve boyalıdır. Modern tamiratlarda kullanılan çimento yapı ile asla bağdaşmamaktadır. Yapının hava ile irtibatını kesmekte, nem kaynaklı sorunlara yol açmaktadır. Nemin etkisi iç mekanda malzemede ve bezemede görülmektedir. İnce kılcal çatlaklar duvar yüzeyde seçilmektedir. Yapıda kullanılan orijinal sıva ise kireç harçlı ve saman

karışımıdır. Yapı iç duvarlarında yer yer sıvalarda dağınıklar ve boyalarda kavlamalar görülmektedir (Şekil 12). Sıvanın tamamen döküldüğü bölgelerde ise duvarda toprak harçlı ve taş örgülü orijinal duvar yapısı ortaya çıkmaktadır. Benzer yapım malzemesi çevre mimarisinde de görülmektedir (Şekil 13).

Şekil 12. Yapıda kireç harçlı samanlı sıva kullanımı, sıvada bozulmalar ve yapım malzemesi.

Şekil 13. Yapının beton harçlı güney duvarı ve çevre mimarisi örneği, 2019.

Harimde, doğu ve batı duvarlarda yer alan iki adet dikdörtgen bitkisel bezemeli panolar üzerine karşılıklı monte edilmiş olan iki klima sistemi bezemeli yüzeye zarar vermiş ve caminin görsel bütünlüğünü olumsuz etkilemiştir (Şekil 14).

Şekil 14. Doğu duvarı üzerinde klimalar ve bitkisel motifli panolar üzerinde floresan lambaları ve pimapen pencereler, 2019.

Mihrap nişi, silmeli yuvarlak kemerlidir ve süsleme bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Sütunçeler yumurta dizisi ok ucu ve natüralist çiçek motifleri bezemeli alçı işi ile kuşatılmıştır. Kırmızıya boyalı bir barok perde ile bugün oldukça dikkat çekicidir. Mihrabın doğu ve batısında iki adet basık kemerli pencere bulunmaktadır. Mihrabın batısında yer alan minber sade bir ahşap işçiliğine sahiptir. Güney duvarı boyunca uzanan yaklaşık 50 cm yüksekliğinde, sonradan ilave edilmiş yeşil dekorlu modern seramik döşeli bir seki yaklaşık 30 cm'lik bir çıkıntı yaparak tüm duvarı kaplamaktadır. Ayrıca seramik kaplamanın üst bölümü boyanarak güney duvarı boyunca orijinal duvar resimlerini tahrip etmiştir. Mihrap nişi içinde ise, beyaz renkli ve ara dekorlu çağdaş seramikler döşenerek yaklaşık 1.5 metre yüksekliğe ulaşarak mihrap nişinin orijinalliğini bozmuştur. Nişin üst bölümü ise sonradan yağlıboya ile yeşile boyanmıştır. Seramik kaplamanın yapının doğu, batı ve kuzey yönünde de devam ettiği görülmektedir. Zeminden gelen nem kaynaklı soruna bu şekilde bir çözüm bulunduğu düşünülmektedir. (Şekil 15).

Şekil 15. Tüm cephede özellikle de mihrap nişi içinde yer alan modern seramik kaplaması, 2019.

Kible duvarı boyunca ve mihrap içinde sonradan yapılmış olan bu seramik döşemeler, zemin kaynaklı oluştuğunu düşündüğümüz nemin giderilmesi için alınmış bir önlem olsa da caminin görsel bütünlüğünü bozmaktadır. Bununla birlikte zemin kaynaklı nemin duvarlara yürümesine de engel olamamıştır.

Mihrap nişinin sütunçeleri üzerinde yer alan alçı süslemeler üzerinde tüm mihrap kavsarasını kuşatan elektrik kabloları ve renkli ampuller yerleştirilerek sözde mihrap ön plana çıkarılmaya çalışılmış fakat açılan lamba delikleri ve yerleştirilen kablolar ile mihraba, alçı kuşatma kemerine ve sütunçelere zarara verilmiştir. Ayrıca orta bordürde yer alan natüralist çiçek motiflerinin çevrelerinin de krem renkli yağlıboya ile sonradan boyandığı görülmektedir (Şekil 16).

Doğu, batı ve güney cephelerde pencerelerin aralarında kalan dikdörtgen silmelerle çevrilmiş bitkisel motiflerle süslü panoların iç kısımlarına panolar boyunca uzunlamasına floresan lambalar

yerleştirilmiş, açılan delikler duvar resimlerini tahrip etmiştir. Ayrıca tüm bu görsel bütünlük, sonradan yenilenen bu dikdörtgen panoların arasında yer alan basık kemerlerin içindeki modern pimapen, pencereler ile de bozulmuştur (Şekil 17).

Şekil 16. Mihrabı kuşatan kemer ve alçı bezemeler üzerinde modern lambalar, 2019.

Şekil 17. Florasan lamba, pimapen ve modern seramikler, 2019.

Duvar resimleri üzerinde rutubet, yapının tümünü olumsuz etkileyebilen bir hasar nedenidir. Yalnızca yapı malzemesi olan taşın yapısını değil, tüm kâgir elemanların ve sıvanın da çözülüp dağılmasına, hatta bazı yapı elemanlarının işlevlerini yitirmesine yol açabilir. Özellikle yeterince havalanamayan iç mekânlarda, kötü koku, duvar yüzeylerinde ve resimlerinde ıslaklık, renklenme, çiçeklenme, tuzlanma ve hatta yosun oluşumu, rutubetin varlığına işaret eder (Anonim, 2013).

Yüzeyde çiçeklenmeye, kabuk oluşumuna, aşınma ve yapısal parçalanmalara neden olan çözünür tuz hareketlerinin başlıcaları kılcal yükselme, sıvanın ıslak alandan kuru kılcal alana doğru hareketi olayı ve

çözelti içindeki tuzların dinamik denge nedeniyle yayılması, yani çözeltinin yoğun olduğu alandan daha seyreltik olduğu alana hareketidir. Tuzların taşınmasındaki tek araç olan su hareketini önlemek bir çözüm olsa da uygulanması her zaman mümkün olamamaktadır. Yükselen nem, yağmur, yoğunlaşma veya bir başka kaynaktan suyun duvara girişi uygun yöntemlerle, mümkün olduğunca durdurulmaya çalışılmalıdır (Tabasso, 1992).

Ağacık caminde nem kaynaklı sorunlar hemen hemem tüm duvar resimlerinde görülmektedir. Bozulmalar pencere nişleri üzerinde, yapıyı üç yönden dolaşan gri renkli kalemî silmelerin üzerinde kendini gösterir. Mihrabın sağında ve solunda harimin doğu,

batı ve güney duvarı boyunca pencere aralarında yer alan dikdörtgen panolar içinde mavi ve beyaz rengin hakim olduğu bitkisel motifler yer alır. Özellikle mihrap duvarı boyunca bu panoların alt bölümlerinde nem kaynaklı dökülme ve parça kopmaları görülmektedir. Silmelerin üst bölümünde doğu ve batı duvarı boyunca beyaz zemin üzerine yine silmelerle kuşatılmış vazo içinden çıkan çiçek motifleri yer almaktadır. Burada yer alan duvar resimlerinde ve silmelerde de solma ve parça kopmaları görülmektedir. Ayrıca pencere kemerleri üzerinde yer alan sarmaşık motiflerinde de bu renk solması yer yer

izlenmektedir. Mihrap nişinin iki yanında, yaklaşık 70 cm yükseklikte iki ayrı tasvir yer alır. Kuzeydeki resimde, yuvarlak kemerli derin niş içinde bir şamdan da yanan bir mum resmedilmiştir. Yer yer tahrip olmuş olan bu bölümde de nemin etkisi tozuma, parça kopması olarak açıkça görülmektedir. Ayrıca şamdanın alt bölümü sonra da boyanmış ve görseelliği bozulmuştur. Mihrabın hemen sağında ise bir yerleşim birimi tasviri minareleri ile dikkat çeker. Parça kopması ve nem kaynaklı sorunlar burada da izlenmektedir (Şekil 18).

Şekil 18. Boyada nemin etkisi; kavlama ve parça kopması, 2019.

Nem kaynaklı hasarlarda nemin etkisini azaltmak için: 1; duvardaki nemin dağılımı ve miktarı ölçülerek nemin kaynağının, yani yükselen nem (zeminden), sızıntı (duvardan ya da tavadan), yağuşma (yüzeyden) veya diğer nedenlerin olup olmadığı belirlenmelidir. 2; yapının tamamında ve dışında bağıl nem ve sıcaklık ölçümleri yapılmalıdır. Bu araştırma sırasında nem, rutubet ve sıcaklık farklılıkları ve dağılımlarını görmek için ölçümler yıl boyunca sürdürülmelidir. Mevsimsel değişikliklere bağlı yağuşma kaynaklı nemin olup olmadığı ancak bu şekilde yapılacak ölçüm ile anlaşılabilir. 3; Duvarın iç ve dış sıcaklıkları karşılaştırılarak, duvarın ısı iletkenliğinin değerlendirilmesi, yağuşmanın artmasına yol açan durumların bulunup bulunmadığının anlaşılmasını sağlar (Massari & Massari, 1993).

Alçı süslemeler mihrap ve çevresinde yoğunlaşmıştır ve mihrap oldukça dikkat çekicidir. Sütuncelerin neme maruz kalan kısımlarında tozuma, boya dökülmeleri ve parça kayıpları görülmektedir. Sütunçelerin hemen üzerinden ve kabloları açıktan geçen eklenti ışıklandırma sistemi, yapıyı hem fiziksel hem de görsel anlamda bozmaktadır (Şekil 19).

Mihrap sütunçeleri ve yuvarlak kemer alçı malzemeden yapılmıştır. Mihrap alçıdan Barok perde kabartmalı ve boyalıdır. Perde iki yandan bağlıdır.

Barok perde ve mihrap nişinin zaman içinde boyandığı ve orijinal halinden uzaklaştığı tespit edilmiştir. Ahşap yapılı kadınlar mahfili boyalıdır. Boya raspa yapılarak ya da boya sökücüler uygulanarak itinalı bir şekilde temizlenmeli ve ahşap koruyucu uygulanmalıdır (Şekil 20). Doğru duvarında üç basık kemer açıklıklı pencere bulunmaktadır. Basık kemerler üzerinde yer alan S ve C kıvrımlı altın varaklı palmet motifli alçı bezemeler üzerinde nem kaynaklı tozuma ve parça kopması görülmektedir (Şekil 21).

Şekil 19. Mihrapta alçıda bozulmalar (detay), 2019.

Şekil 20. Kadınlar mahfili ve Mihrap süslemeleri, ışık eklentileri, 2019.

Şekil 21. Alçı işlerinde bozulmalar ve resimde tozuma ve solma, 2019.

3. Değerlendirme ve Sonuçlar

Cami, Balıkesir ili Burhaniye ilçesinde Ağacık Köyü'nün merkezinde hafif eğimli bir yamaçta, manzaraya hakim bir noktada yer almaktadır. Yapı Geç Osmanlı Dönemi ve sanatta bu dönemin özelliklerini yansıması açısından süslemeleri ve planı ile bölge açısından oldukça önemli bir kırsal dini mimari örneğidir. Cami, mimari açıdan oldukça sade olduğu kadar süslemeleri ile bir o kadar da dikkat çekicidir. Plan ve süslemeleriyle bölgenin taşra mimarisinin ünik örneklerinden birini oluşturur. Fakat bugün ne yazık ki gerek insan kaynaklı; yanlış müdahaleler, onarımlar ve modern eklentiler, gerekse doğa kaynaklı hasarlar sebebiyle gün geçtikçe orijinallliğini kaybetmektedir.

Ağacık Caminin mevcut durumu ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde anıtlarda bozulmaya neden olan iç etkenlerden zemin özellikleri ve konumu kaynaklı hasarların olduğu gözlemlenmektedir. Bununla beraber insan kaynaklı çağdaş eklerin zaman içinde yapıya eklendiği ve zarar verdiği, görsel kirlilik oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca nem kaynaklı sorunlar duvar resimleri ve alçı süslemeler üzerinde yoğun bir şekilde kendini göstermektedir.

Zemin, arazi ve iklim koşulları incelendiğinde, zaman içinde caminin orijinal haline işin ehli olmayan insanların yaptığı çağdaş ve yanlış müdahalelerin yapıda ciddi sorunlara neden olduğu görülmektedir. Yapılan tespitler sonrası; cami zemininden kaynaklanan bir su hareketi sorunu olması durumunda bir drenaj sistemi oluşturularak suyun duvarlara ve zemine ulaşması engellenmelidir (Avcuoğlu, 2008).

Giriş kapısı ve kemerindeki tahribatlar incelendiğinde girişin orijinal haline getirilmesi için boya raspası ve kağıt hamuru uygulaması doğru bir uygulama olacaktır.

Süslemelerdeki bozulmalar ve tahribatlar ile ilgili tespitlerde duvar resimlerindeki bozulmalar dikkat çekicidir. Duvar resimlerinin bozulmasına neden olan etkenler, duvar resimlerinin yapımında kullanılan malzemeler ve teknolojileri, bozulma biçimleri ve nedenlerini araştırma ve koruma uygulamaları, koruma ilkeleri dikkate alınarak ve gerekli ön araştırma ve incelemeler geçerli ilkeler dahilinde, konusunda uzman kişilerin yardımı ile yapılmalıdır.

Duvar resimlerinin sağlıklı olarak onarılabilmesi ve yaşatılabilmesi için mevcut orijinal malzemelerine uygun olan onarım tekniğinin tespit edilmesi ve onarım malzemelerinin hazırlanması gereklidir. Diğer

tüm eski eserlerde olduğu gibi duvar resimlerinin de onarımları öncesinde gerek orijinal malzemelerinin gerekse kullanılacak malzemelerin tüm özellikleri bakımından tanımlanması gereklidir. Kullanılacak olan yeni onarım malzemelerinin orijinallerle uyumlu olması için bu tanımlamaların yapılması zorunludur. Orijinaline uygun olmayan yapı malzemeleri (harç-sıva) ve boyaların kullanılmasıyla ortaya birçok sorun çıkmaktadır (Dikilitaş, 2005)

Yapı içerisinde zemin ve dış cephe kaynaklı oluşan nem hem strüktüre hem de kalemişi duvar resimlerinde belirgin tahribatlar oluşturmaktadır. Yapıda gerek arazi içinde konumlanış biçimi ve zemin özellikleri gerekse de iklim şartları ve jeolojik hareketlere bağlı olarak fiziksel bozulmalar meydana gelmiştir. Bina görünüşünde yer alan çatlaklar, yakın geçmişte yaşanan şiddetli depremlerin olumsuz etkisini düşündürmektedir. Bununla birlikte yapıya uygulanan eklentilerin uzman olmayan kişiler tarafından yapılmış olması, caminin kimlik ve yerelliğine olumsuz etki etmektedir. Özellikle, son cemaat yerine yapılmış olan eklentiler, belirli plan ve estetik kaygı taşımadan uygulandığı için yapının ilk kimliğine aykırı görünüş oluşturmaktadır.

Tarihi yapılarda görülen pek çok hasarda yapının yer aldığı bölgenin iklim koşullarının (mikroiklim) etkili olduğu bilinmektedir. Yapının bulunduğu ortamın mikroiklim koşulları ile yapı malzemesinin sıcaklık ve nemi, hasara neden olan sürecin açıklanmasında ve dolayısı ile etkin koruma ve restorasyon metoduna karar verilmesinde yardımcı olmakta, ölçümler yaz ve kış dönemleri için tekrarlanmaktadır (Zerin & Sarıalioğlu, 2017).

Yapının bütünsel korumasında yapı dayanıklılığını ölçen testlerin yapılması zorunludur. Bu nedenle, yapının deprem testleri yapılmalı, çıkacak sonuçlar doğrultusunda gerekli müdahaleler uygulanmalıdır (Celep & Kumbasar, 2000). Taş malzemenin ve bağlayıcıların analizleri ayrıntılı olarak yapılmalı ve bu tespitler sonrası karar verilen malzeme ve yöntemlerle gerekli sağlamlaştırma işlemleri yapılmalıdır (Aköz, 2005). Yapının zemini gerekli tetkiklerle analiz edilmeli ve uygun yöntemlerle zemin sağlamlaştırma çalışmaları ilgili bilim dalları ile koordineli bir şekilde yürütülmelidir. Tarihi yapılarda kullanılan malzeme ve özellikleri, tarihi yapıyı oluşturan taşıyıcı sistem özellikleri, bu yapılarda meydana gelen hasarlar ve günümüzde uygulanan hasar tespit yöntemleri ile belirlenmelidir.

Tarihi yapıların güçlendirme çalışmasının çıkış noktasını, ülkeler ve milletler için anıtsal, tarihsel ve hatta psikolojik değeri olan kültürel miras türü yapıların, geleceğe en doğru şekilde aktarma çabası oluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, yapıyı özgün haliyle değerlendirip, ömrünü uzatmak esas amaçtır. (Mahrabel, 2006).

Kültür varlıkları geçmişin mesajlarını: yapım tekniklerini, dönemin sosyal hayatını, malzemesini, gelenekleri vb. gelecek nesillere, kısaca geleceğe taşır. Korumacıların amacı ise bu mesajı aslına uygun, orijinal şekli ile gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla uygulamalar yapmaktır. Bilimsel Restorasyon ilkeleri çerçevesinde konunun uzmanlarının görüşleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir. Dönemin özelliklerini ve sanatını yansıtmamasından dolayı, eşsiz Kültür Varlıklarımızın korunması ve gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde ulaşması son derece önemlidir. Tarihi yapılar insanlığın ortak hafızasında bir birlik oluştur ve aynı eksen etrafında birleştirir. Yaşadığımız kentlere, geçtiğimiz sokaklara, bizi geçmişe, ortak anılara yüzyıllar boyunca yerinde duran ve bağlayan tarihi yapılardır (Uçarkuş, 2017)

Sonuç olarak; gerekli uzman incelemeleri hassasiyetle yapılmalı ve planlanan süreçte, uygun müdahalelerle Ağacık Cami en kısa sürede restore edilip uygun şartlar dahilinde koruma altına alınmalıdır.

Yazarların Katkısı

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynaklar

- Aköz, F. (2005). Yığma kagir yapılarda hasar tespiti. *YDGA2005, Ortadoğu Teknik Üniversitesi*, 17.
- Anonim. (2013). Taş Bozulmalarını Teşhis Etme. İnşaat Teknolojisi-Milli Eğitim Bakanlığı
- Avcuoğlu M. B. (2008). *Meskun Bölge Yollarında Yağmursuyu Drenajı*. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Celep, Z., & Kumbasar, N. (2000). *Deprem mühendisliğine giriş ve depreme dayanıklı yapı tasarımı*. İhlas Matbaacılık.
- Dikilitaş, G., (2005). *Duvar Resimlerinin Bozulmasına Neden Olan Etkenler ve Koruma Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 94s.
- Kaderli, L. (2014). Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (12), 29-41.
- Mahrabel H. A. (2006). *Tarihi Yapılarda Taşıyıcı Sistem Özellikleri, Hasarlar, Onarım ve Güçlendirme Teknikleri*. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul, 113s.

- Massari, G., & Massari, I. (1985). Damp buildings, old and new. *Bulletin of the Association for Preservation Technology*, 17(1), 2-30.
- Sözlü, H. (2014). Balıkesir Burhaniye'de Ağacık Köyü Cami ve Tasvirleri. *Electronic Turkish Studies*, 9(1).
- Tabasso, M., (1992), Soluble Salts: Formation, Decay Mechanisms, MPC Notes, ICCROM, Rome.
- Uçarkuş, Ö. (2017). *Anıt Eserlerin Restorasyon ve Proje Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 6s.
- Zerin, Z., & Sarıalioğlu, A. (2017). Restorasyon Uygulaması Yapılacak Tarihi Yapılarda Tahribatsız

Yöntemlerle Deprem Performansının İncelenmesi Örnek Çalışma: Sinop Tarihi Cezaevi. *Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu*, 711-722.

© Author(s) 2023.

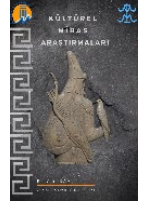
This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>

e-ISSN 2757-9662

Anastasiopolis /Dara Antik Kenti: Nekropol Alanı Büyük Galerili Mezar

Lale Karataş ^{1*}

^{1*} Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, 47060, Mardin, Türkiye;
(karataslale@gmail.com)

*Sorumlu Yazar:
karataslale@gmail.com

Araştırma Makalesi

Alıntı: Karataş, L. (2023). Anastasiopolis /Dara Antik Kenti: Nekropol Alanı Büyük Galerili Mezar. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 29-42.

Geliş : 25.03.2022
Revize 1 : 24.04.2023
Revize 2 : 30.05.2023
Kabul : 31.05.2023
Yayınlama : 30.06.2023

Özet

Dara, geçmişteki adıyla Anastasiopolis, sırtını Anadolu dağlarına dayamış, yüzünü uçsuz bucaksız Mezopotamya ovalarına dönmüş olan bir sınır kentidir. İçerdiği değerlerle, bölgedeki önemli kentlerden biri olan Dara'da, 1.Derece Arkeolojik Sit alanı içinde bulunan ve kaya oyma olarak inşa edilmiş Nekropol Alanı içerisinde yer alan Büyük Galerili Mezar yapısı, bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilecek evrensel değerler içermesi ile bulunduğu alanı farklılaştırmaktadır. Ancak ilgili literatür incelendiğinde bu denli önemli bir yapının tarihsel analizinin ve mimari özelliklerinin belgelenmediği görülmektedir. Bu nedenle yapının kültürel ve doğal varlıklarının oluşturduğu kültürel peyzaj alanının bağlamı ile birlikte bir bütün olarak belgelenmesi, araştırmada temel ilke olarak benimsenmiştir. İçerdiği değerlerle bölgedeki önemli kentlerden biri olan Dara'da, birinci derece arkeolojik sit alanı içinde bulunan kaya oyma olarak inşa edilmiş Büyük Galerili mekânın tarihsel sürecinin ve mimari özelliklerinin bütüncül bir bakış açısıyla literatüre kazandırılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma, kaynak ve alan araştırması olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Araştırma; Dara Nekropol alanı içinde tanımlanmış olan bu özel yapının bulunduğu bağlamda değerlendirilerek yorumlanması için tarihsel analiz ile başlamış, yerinde incelemelerle devam ederek mekânsal analitik çizimler, malzeme ve yapım tekniğinin sunulması ile sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, tarihsel analiz, mimari analiz, büyük galerili mezar, Anastasiopolis/Dara.

Anastasiopolis /Dara Ancient City: Necropolis Area Great Gallery Grave

*Corresponding Author:
karataslale@gmail.com

Research Article

Citation: Karataş, L. (2023). Anastasiopolis /Dara Ancient City: Necropolis Area Great Gallery Grave. *Journal of Cultural Heritage Research*, 4(1), 29-42 (in Turkish).

Received : 25.03.2022
Revised 1 : 24.04.2023
Revised 2 : 30.05.2023
Accepted : 31.05.2023
Published : 30.06.2023

Abstract

Dara, formerly known as Anastasiopolis, is a border city leaning on the Anatolian mountains and facing the vast Mesopotamian plains. Located in the 1st Degree Archaeological Site in Dara, one of the important cities in the region with its values, and located in the Necropolis Area, which was built as a rock carving, the Great Gallery Grave Structure differentiates the area in which it is located in that it contains universal values that will be accepted as the common heritage of all humanity. However, when the literature is examined, it is obvious that the historical analysis and architectural features of such an important building have not been specifically researched. For this reason, documenting the cultural landscape area formed by the cultural and natural assets of the building as a whole, together with its context, has been adopted as the basic principle of the research. The main aim of this study is to bring in the literature, the historical and architectural features of the Great Gallery which was built as a rock carving in the first-degree archaeological site in Dara as one of the important cities in the region with its values, with a holistic perspective. The study was carried out in two stages as source and field research. In order to evaluate and interpret this special building in its context within the Dara Necropolis area, the study started with historical analysis and continued with on-site investigations and completed with the presentation of spatial drawings, materials and construction techniques.

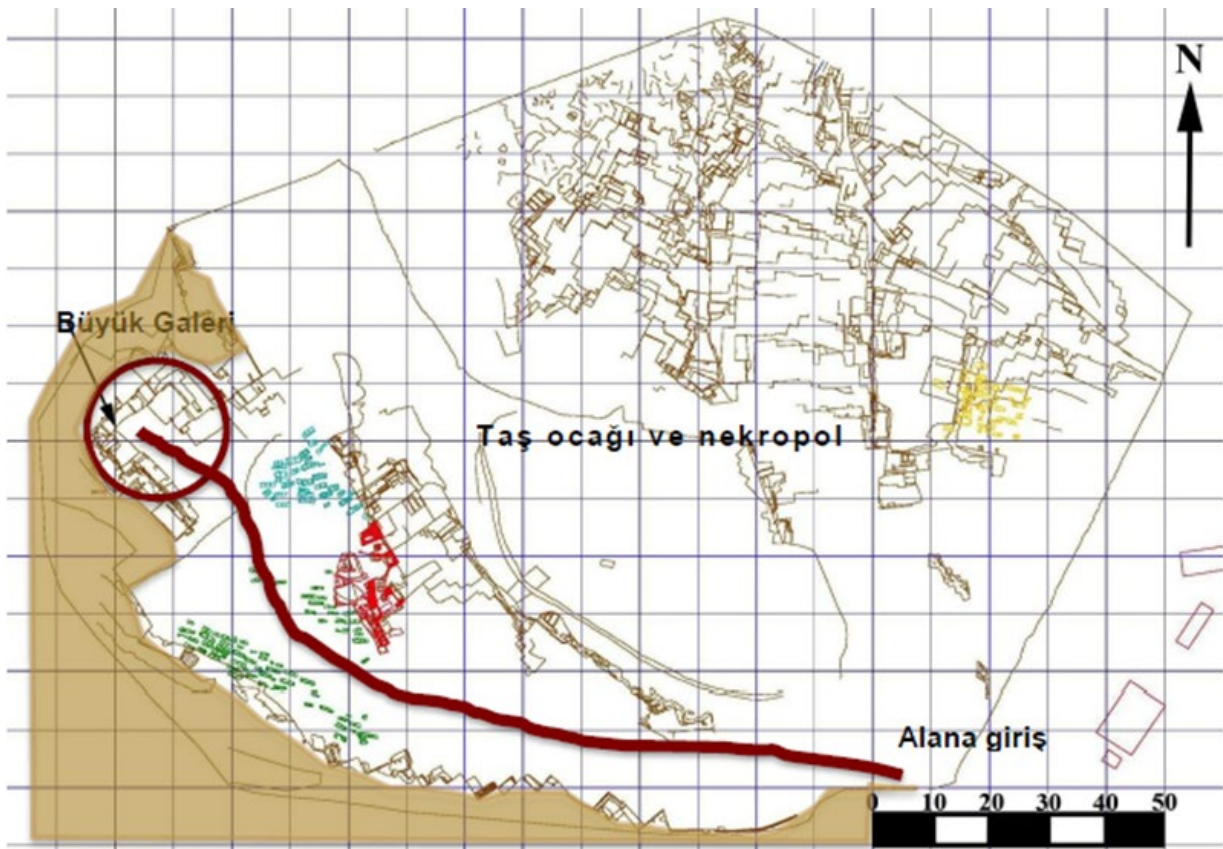
Keywords: Cultural heritage, historical analysis, architectural analysis, büyük galerili mezar, Anastasiopolis/Dara.

1. Giriş

Mardin İli, Artuklu ilçesine bağlı olan Dara Köyü; I-II ve III. derece arkeolojik sit alanlarının bir arada olduğu kültür varlığı olarak, koruma altına alınmıştır. Arkeolojik olarak; Erken Dönemler, Roma-Bizans, Pers-Sasani ve İslami dönemlerin oldukça yoğun yaşandığı bir yerdir. Bölge 'Güneydoğunun Efesi' olarak tabir edilmektedir. Konum olarak önemli bir sahada yer alıyor oluşu, köyün günümüze kadar aktif yaşam olanaklarını değerlendirerek gelmesini sağlamıştır (Şekil 1).

Dara günümüzde de hala yerleşimin ve toplumsal yaşamın sürdürüldüğü nadir antik kentlerden biridir. Her sene 1 milyona yaklaşan turist tarafında da ziyaret edilmektedir (Ahunbay,2005).

Mardin'in 30 km. güneydoğusunda yer alan, günümüzdeki ismi ile Dara/Anastasiopolis, geç antik döneme tarihlenen, önemli bir sınır kentidir. Dara antik kentine ait nekropol alanı içinde anakayaya oyulmuş Büyük Galerî yapısı olarak tanımlanan yapı, bu alandaki en özel yapılardan biridir. Son yıllarda Mardin Müzesi tarafından yoğun olarak çalışılan nekropol alanı, Dara antik kent kalıntıları ile geçmişte bütünleşirken, Dara köyü ile de günümüzde bir bütün oluşturmaktadır. Bu bütünlük içinde, anakayaya oyulmuş Büyük Galerî Mezar yapısı bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilecek evrensel değerler içermesi bakımından önemlidir (Collinet, 1924).

Şekil 1. Dara köyünün ve nekropol alanının Mardin kenti içindeki konumu.

İçerdiği değerlerle bölgedeki önemli kentlerden biri olan Dara'da, 1. Derece Arkeolojik Sit alanı içinde bulunan kaya oyma olarak inşa edilmiş Büyük Galerî mekanının tarihsel sürecinin, tarihsel ve mimari özelliklerinin bütüncül bir bakış açısıyla literatüre kazandırılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma; Dara Nekropol alanı içinde tanımlanmış olan bu özel yapının, bulunduğu bağlamda değerlendirilerek yorumlanmasını sunmaktadır. Çalışma tarihsel analiz ile başlamış, yerinde incelemelerle devam ederek mekânsal analitik çizimler, malzeme ve yapım tekniğinin sunulması ile sonlandırılmıştır.

2. Yöntem

Çalışmada yöntem olarak, kaynak araştırması ve alan çalışmaları olmak üzere iki aşama izlenmiştir. Kaynak araştırması sürecinde; çalışma alanı ve tanımlanan yapının Nekropol alanı içindeki konumu; alanın coğrafi özellikleri, tarihsel dönüşüm süreci çalışmaları bu bölümün alt çalışma konularıdır. Alan çalışmaları kısmında ise yapı yerinde ziyaret edilmiştir. Mimari belgelemeyi içeren yapının değişik ölçeklerdeki rölöveleri ve fotoğrafları bu bölümü oluşturmaktadır. Koruma restorasyon çalışmalarının ilk aşaması olan belgeleme çalışmasında, mevcut

durumun analitik olarak belgelenmesi ilk adım olmuştur. Çeşitli ölçek ve nitelikte üretilen mimari belgeler analiz ve incelemenin de alt yapısını oluşturmaktadır.

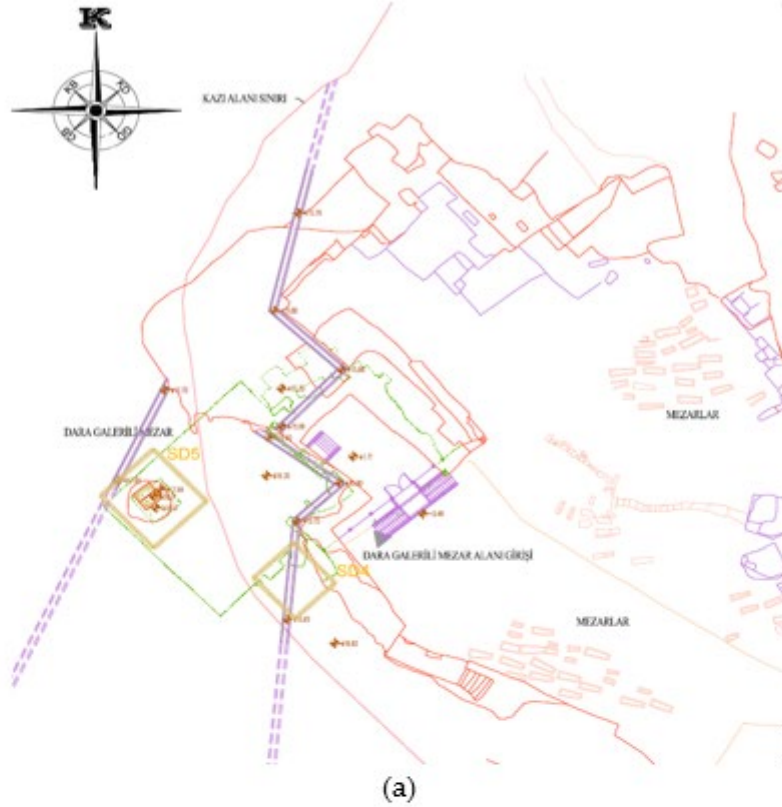
Belgeleme çalışmalarında kaya oyma Büyük Galeri yapısı, içinde bulunduğu bağlamsal çevre ile birlikte belgelenmiştir. Alanda yapılan ölçümler ve fotoğraflamalar sonucu geliştirilen mevcut durumu gösteren rölöveler kullanılarak; yapının kat planları, cepheleri, yapı elemanları, malzeme ve yapım tekniği, yapıya sonradan uygulanan nitelikli/niteliksiz müdahaleler açıklanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Dara Nekropol Alanı

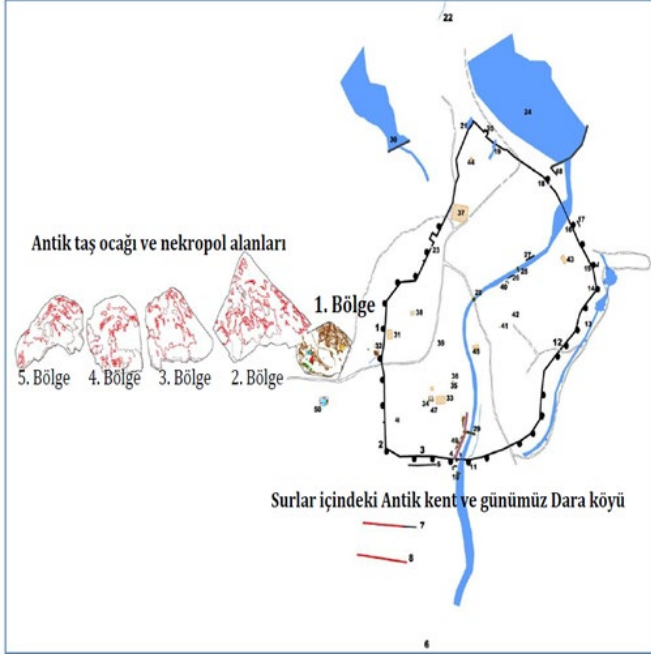
3.1.1. Dara Nekropol Alanı

Dara Nekropol alanı, taş ocağı olarak kullanılmış olan bölge içinde bu ocakların mezarlık alanına dönüştürülmesi ile oluşmuş bir bölgedir (Şekil 2) (Croke & Crow, 1983).

Şekil 2. Nekropol alanı vaziyet planı(a) ve kuşbakışı görünüm(b) (Erdoğan, 2011).

Surlarla çevrili antik kent ve kalıntıları ile birlikte yaşamın olduğu bugünkü yerleşimin batısındaki taş ocakları, arkeolojik kalıntılar ve nekropol alanı kadar önemli bir bölgedir. 1. bölge olarak tanımlanan taş ocağı alanı içinde yer alan nekropol alanı, büyük ve geniş bir alan olduğundan ve kendi içerisinde de farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple bu alan, kazı ve araştırma esnasında arkeologlar tarafından geniş bölümlere ayrılarak çalışılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Dara antik kenti ve surlarla çevrili yerleşim içindeki arkeolojik yapı kalıntıları ile taş ocakları ve içindeki nekropol alanı (Erdoğan, 2009).

Nekropol yerleşkesi, “Dara Nekropol Alanı Kuzey Yamacı” ve “Dara Nekropol Alanı Büyük Galerî Önü” olmak üzere iki büyük alana ayrılmıştır. “Dara Nekropol Alanı Kuzey Yamacı” ayrıca kendi içerisinde alanda görülen mimari unsurlar ve yapısal özellikler

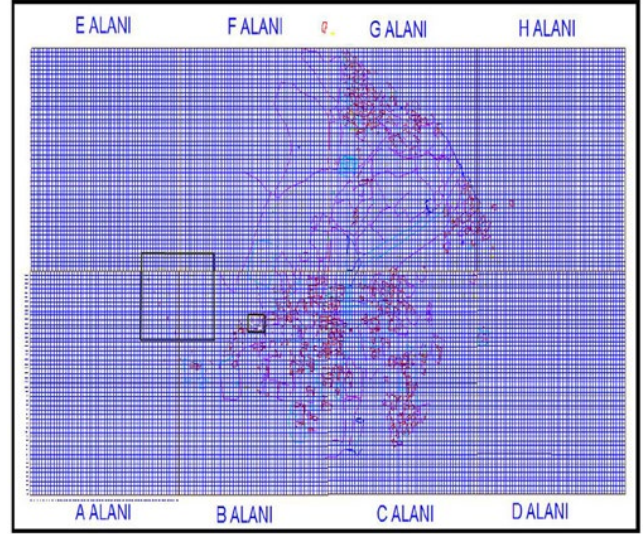

Şekil 5. Nekropol Alanı- Dolgunun Genel Görünümü.

3.1.2. Dara Nekropol Alanı

Nekropol Alanınının 2009 yılında Mardin Müzesi’nce sürdürülen kazılarının başkanlığını yürüten Arkeolog

göz önüne alınarak A, B, C, D adı altında dörde ayrılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. 1. Bölge taş ocağı ve nekropol alanının batısında “A” bölgesindeki Büyük Galerî yapısının konumu. 2009 kazı çizimi kullanılarak tanımlanmıştır. (Erdoğan, 2009).

Genel olarak, Dara Nekropol Alanı’nın kuzey yamacında yapılan çalışmalar, A/B/C/D alanlarının yapısal olarak bir bütünlük gösterdiğini ve bu alanın tek parça blok kireç taşı yüzeyden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Basamaklı yüzeylerin ve kesiklerin, alanın her tarafında yoğun olarak görülmesi, yapılan çalışmalar esnasında elde edilen veriler ve alanın tamamen açılmasıyla tespit edilen mimari unsurlar göz önüne alındığında, alanın öncelikle taş ocağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dara Nekropol Alanı’ndaki ilk çalışmalar, üç katlı olan Büyük Galerî olarak adlandırılan alanda ve çevresinde yapılmıştır (Erdoğan, 2011) (Şekil 5).

Nihat Erdoğan, Dara Nekropol Alanı Büyük Galerî önünde yapılan çalışmaların sonucunu şöyle aktarmaktadır. “Elde etmiş olduğumuz verileri şu şekilde sıralayabiliriz: İlk olarak alandaki dolgunun

kendi içinde farklılığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Anakaya üzerindeki dolgunun Dara Nekropol Alanı kuzey yamacıyla homojenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu dolgu beyaz renkte olup, olasılıkla kireçtaşı blokların işlenmesi esnasında çıkan artık parçacıklardan oluşmaktadır. Sanduka mezarlar bu dolgunun üzerinden gelmektedir ki, bu durum “D Alanı Mezarları” ile benzerlik göstermektedir. Muhtemelen bu dolgu, alana insan eliyle taşınmıştır. Ana kaya ve kireçtaşı yüzey üzerine oyulmuş sanduka mezarlar ve tonozlu sandukalı mezarlar olasılıkla Geç

Roma dönemine (4-6 yy) aittir. Bu mezarların bazılarının üzerlerinde lahitler vardır. Bazı lahitlerin üzerinde de Latince yazıtlar yer almaktadır. Toprak üzerine yapılmış olan sanduka mezarların ise, Arami/Süryaniler’e ait oldukları düşünülmektedir. Ayrıca karışık toprak arasından gelen, üzerinde Aramice/Süryanice yazı olduğu düşünülen lahit kapakları da bulunmuştur. Dara’da Nekropol Alanında görülen mezarları ise üç grupta tanımlamaktadır. Birincisi toprak üzerinde olan basit sanduka taş mezarlardır” (Şekil 6) (Erdogan, 2009).

(a)

(b)

Şekil 6. Basit taş sanduka mezarlar (a), basit Khamosorian mezarlar (b).

Diğer grup ise, ana kaya üzerine oyulan mezarlardır. Bunlar da kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Khamosorianlar, Tonozlu-Archasoliumlu mezarlar ve oda mezarlar olarak üç gruba ayrılmaktadır. Khamosorianlar, ana kayaya oyulan basit çukurlu mezarlardır. Bu grup kendi içerisinde ikiye ayrılır. İlki basit Khamosorian mezarlar ana kayaya oyulan üzeri kapak taşları ile örtülen,

genelde çevresinde su akışını sağlamak için yaklaşık 5-10cm yükseltile kaya mezarlardır. Lahit tipli Khamosorian mezarlar ise, ana kayaya kazılan, mezarın hem dış çevresinin hem de genelde teknesinin 10-20cm yükseltilmiş olan, lahit biçimli fakat ana kayadan kopartılmamış mezarlardır (Şekil 7) (Erdogan, 2009).

(a)

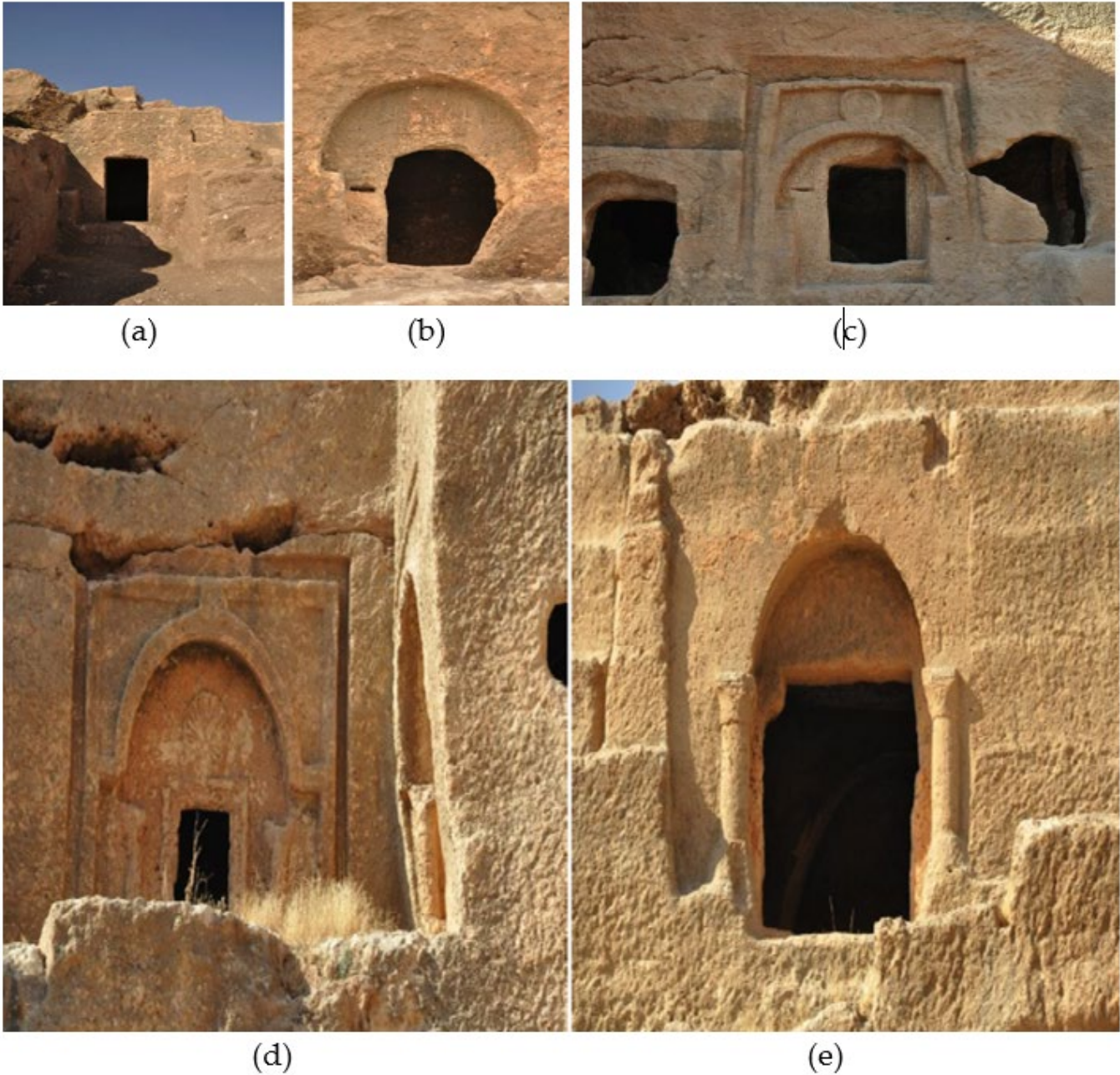
(b)

Şekil 7. Lahit tipli Khamosorian (a), Archasoliumlu- tonozlu mezarlar (b) (Erdogan, 2009).

Archasoliumlu - Tonozlu mezarlar, bunlar kemerli bir nişin alt kısmında mezar teknesinin dikdörtgen formda olması ve kapak yerleştirilmesi için tekne ile kamerasında kalan kısım yaklaşık 5-10cm düzleştirilmesi ile biçimlendirilen mezar tipleridir. Oda mezarlar, bir oda şeklinde kaya oyulan mezarlardır. Burada odalar yan yana ve arka arkaya olabilir. Ayrıca oda mezarın yer seviyesinin altında olduğu yer altı oda mezarlar Dara'da görülmektedir. Oda mezar, üçgen cephe veya kemerli bir alınlığa sahiptir ve alınlığı pilaster veya sütun kabartmalarının taşır görünümünün verildiği mezarlardır. Oda mezarın içinde ölünün yatırıldığı yerlere göre de Khamosorianlar, Tonozlu-Archasoliumlu ve birden

fazla türün bir arada görüldüğü karma mezar türlerini içermektedir. Oda mezarlar ayrıca cephelerine göre de sınıflandırılmaktadır. Buna göre; basit-yalın cepheliler, tonozlu- archasoliumlu, süslü ve tapınak cepheliler olarak isimlendirilmektedir (Can & Erdoğan, 2014) (Şekil 8).

Büyük galerili mezar olarak tanımlanan yapı; surlarla çevrili kentin batısında doğu-batı yönünde uzanan taş ocaklarının ilki olan 1. bölgenin içinde konumlanmış olan nekropol alanının batısında, "A bölgesi" olarak tanımlanan alanın içinde yer almaktadır (Şekil 8).

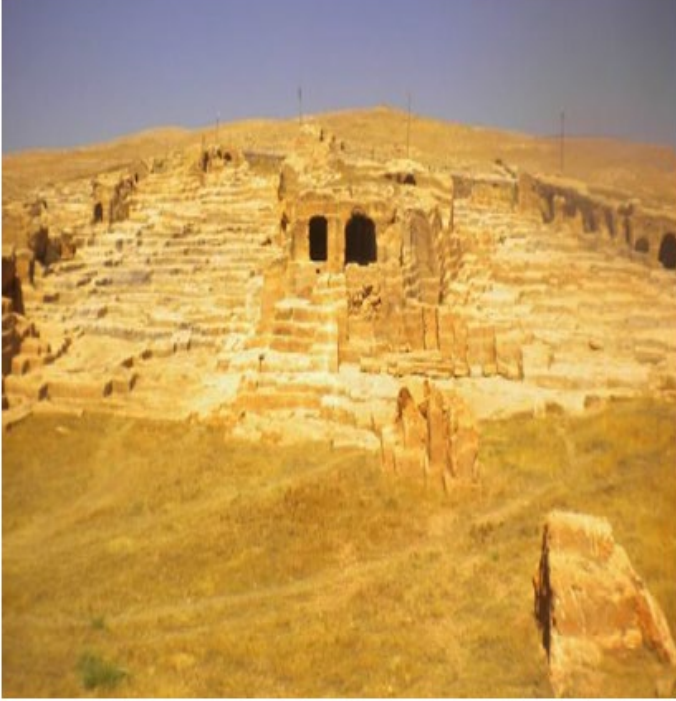
Şekil 8. Oda Mezar Cepheleri (a), Basit-yalın cephe (b), Tonozlu – Archasoliumlu cephe (c), Süslü cephe (d), Tapınak cephe (e) (Erdoğan, 2009).

3.2. Büyük Galerili Mezar

3.2.1. Büyük Galerili Mezar Konumu

“1. bölge” olarak tanımlanan nekropol alanına, kuzeydoğu köşesinde giriş birimlerinin olduğu bir alandan girilmektedir. Alanının batısında yer alan

Büyük Galerili Mezar yapısına, girişten yaklaşık 200 metre uzunluğunda toprak bir yoldan ulaşılmaktadır. Nekropol içi bu yol farklı özelliklerde khamosorianlar, tonozlu- archasoliumlu mezarlar, oda mezarlar olmak üzere, ana kaya üzerine oyulmuş mezar tipi, lahit tipli mezarlar ve oda mezarlar ile birlikte alanın kültürel çeşitliliğini sergilemektedir (Şekil 9).

(a)

(b)

Şekil 9. Nekropol alanı, alan içindeki yolun kuzeyindeki taş ocağı kalıntıları ve mezarlar (a), yolun güneyindeki mezar yapıları (b) (Erdoğan, 2019).

Bu yolun sonunda ana kayanın içinde konumlandırılmış olan “mezar kompleksi” olarak tanımlayacağımız Büyük Galerili Mezar yapısı, gizlenmiş konumu ile alanın çekici öğelerinden birisini

oluşturmaktadır. Yüksekçe bir ana kayanın içine oyulmuş mezar yapısı biri galerili olan üç katlı bir yapıdır (Şekil 10).

(a)

(b)

Şekil 10. Nekropol alanının güneyindeki anakaya içindeki mezar yapıları. a) Büyük Galerli yapısının alan içindeki konumu. b) Galerili Mezar'ın hava fotoğrafı (Erdoğan, 2009).

Bu üç kat, mimari açıdan bütünlük gösterse de katların mekânsal özellikleri birbirinden farklılaşmaktadır. Erdoğan (2009), katların işlevsel olarak birbirinden ayrıldığını dile getirmekte ve alt katın toplu gömüler için, orta katın dört kenarında bulunan tonozlu mezarların çoklu gömü için, üst katın ise gömüden daha çok ritüel sahnelerin sergilendiği bir alan olarak kullanıldığı değerlendirmesini yapmaktadır. Dev kaya kütleleri içine gizlenmiş, orta ve üst galeri katında merkezi plan şemasına sahip yapının

inşa tekniği karma bir sistem sunmaktadır. Yapı; alt kattan üst kata kademeli genişleyerek oyulan ana kaya ve ortada kesme taş kolon ve yığma kesme taş döşeme sistemi ile inşa edilmiştir. Yapıya bugün güneydoğudaki bir açıklıktan girilmektedir. Düzensiz ve amorf açıklıkla girilen mezar yapısının önünde yaklaşık 14.00 X 9,00 metre boyutlarındaki bir giriş avlusu ve avluyu sarmalayan tel çitler bulunmaktadır. Çit ile yapı nekropol alanından fiziksel olarak ayrılmıştır (Şekil 11).

(a)

(b)

Şekil 11. Nekropolden Büyük Galerili Mezar yapısına yaklaşım (a), Yapının Giriş Avlusu (b) (Erdoğan, 2009).

3.2.2. Büyük Galerili Mezar Yapısı Tarihçesi

Nekropol Alanının 2009 yılında Mardin Müzesi'nce sürdürülen kazılarının başkanlığını yürüten Arkeolog Nihat Erdoğan Büyük Galerili Mezar yapısını genel olarak şöyle yorumlamaktadır. "Mardin Dara Nekropol alanında bulunan üç katlı galerinin orta katının genel mimari özelliklerine bakıldığında alt, orta ve üst katların mimari olarak bir bütünlük gösterdiği anlaşılmaktadır. Bütünlüğün nedeni yekpare kireçtaşı kütlelerinin kesilerek ve oyularak yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu üç kat mimari açıdan bütünlük gösterse de katların işlevsel olarak birbirinden ayrıldığı; alt katın toplu gömüler için, orta katın dört kenarında bulunan tonozlu mezarların çoklu gömü için, üst katın ise gömüden daha çok ritüel sahnelerin sergilendiği bir alan olarak kullanıldığı düşünülmektedir" (Erdoğan, 2009).

Bu galerinin alttaki resimde de görünen bütün nekropol içindeki özel konumu, kütleleri ve yukarıda

özetlenen mimari olarak eşine az rastlanır bir duruma işaret etmektedir. Bu yüzden zaten herhangi bir yazılı (kitabe vb. gibi) unsura sahip olmayan yapının tarihlendirilmesi için geriye hemen hemen tek değerlendirme elemanı olarak üç katlı galerinin dönemsel girişi üzerinde yer alan kabartma kalmaktadır. Alanın dönemsel / özgün girişinin bulunduğu yer, üst galerinin kuzey kenarının doğu köşesine yakın yerde bulunmaktadır. İşte bu girişin dışarıda kalan yüzeyinde daha önce bahsedilen Ezekeil Peygamber'in "Yeniden Diriliş" sahnesi kabartma şeklinde işlenmiştir. Ancak, çeşitli dönemlerde Dara'ya gelen gezgin ve araştırmacıların da dikkatini çeken bu kabartmanın tanımları çeşitli farklılıklar göstermektedir. Girişin kemerinde yer alan süslemelerin de erken Hristiyanlık dönemi Greko-Pers stilinde olduğunu söylenmektedir (Collinet, 1924) (Şekil 12).

Şekil 12. Galerili Mezar; giriş ve avlusu (a), giriş kapısı üzerindeki kabartma (b) (Erdoğan, 2019).

Mundell ise; 1975'teki yayınında kabartmadaki tasvirin, Ezekeil Peygamber'in yeniden diriliş sahnesi olduğunu savunmaktadır. Mundell 'e göre; kabartmanın sağ kısmında eğik şekilde duran, belinin üstünde bir düğüme sahip dalgalanan bir pelerin ve uzun bir tunik giymiş Ezekeil Peygamber vardır. Sağ kolu dirsekten bükülmüş ve kabartmanın alt kısmında yer alan kemik yığınının yönelmiştir. Kemik yığınının üzerinde, olasılıkla yeniden dirilmiş olan iki küçük figür vardır. Ezekeil'in başının üzerinde dört adet kanatlarla betimlenmiş figür yer alır ki, bunlar Mundell'e göre Tanrı'nın soluğudur. Bu kısmın sağ üst köşesinde ise Tanrı'nın cennetten uzanan eli vardır. Elin altında diğer bir kemik yığını üç düz ve bir çapraz kenarı olan kısım içinde bulunur. Kabartmanın diğer kısmında, iki dikey oluk ve üçgen alınlık vardır. Alınlığın alt kesiminde iki ya da üç tane varlık/figür yer alır. Figürlerin yanında gövdesi olmayan, havada duran bir sedir ağacı ve ağacın üzerinde yuvarlak bir figür bulunur. Mundell, kabartmanın diğer kısmı için ise bu senaryo ile ilgili çok ayrıntı verememektedir. Oyukların ve üçgen alınlığın Ezekeil'in tapınağını simgelemiş olabileceğine yer verir. (Mundell, 1975) Kabartma ile ilgili olarak Mundell'in tarihlemesi, 508-530 yılları arasındadır. Ancak Mundell, kabartmanın altında bulunan kemerden biraz daha geç yapıldığını düşünmektedir. Kabartmanın sağ ve sol kısımları arasında teknik açıdan da farklılık mevcuttur. Rölyefin sağ kısmındaki figürler, sol kısmındakilere kıyasla kayaya daha derin işlenmiştir. Yukarıdaki tartışmalara göre, Büyük Galerî'nin üst katının taban seviyesindeki ana girişin hemen üzerindeki bu rölyef, 6. yüzyıl başına işaret etmekte olup altındaki kemer biraz daha önce yapılmış olması muhtemeldir. Bu durumda Büyük Galerinin yapımının net olarak tarihlenmesinin mümkün olmadığı söylenebilir.

3.2.3. Büyük Galerili Mezar Kat Planları

Güncel giriş, orta katın doğu kenarında bulunmaktadır. Bu giriş özgün mimariye ait bir öge değildir. Ana kayaya oyulmuş üç katlı yapının orta katına bugün tahrip sonucu oluşmuş, yıkık bir açıklıktan ulaşılmaktadır. Mekânın giriş cephesinde üst kote; + 3,30 metre kotundaki galeri katına çıkan ana kayaya oyma yuvarlak formlu bir merdiven; merdivenin güneybatısında iki adet mezar birimi, kuzey doğusunda ise bir bölümü yıkık bir adet mezar birimi bulunmaktadır. Mekânın batı köşesinde yukarı doğru daralan bir havalandırma bacası bulunmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Büyük Galerî güneybatı köşesindeki devasa baca.

Üç katlı galerinin ikinci katı olan orta kat, dikdörtgen form göstermektedir. Alanın tabanında (alt kat tavanı) üçü boydan boya olmak üzere bir tanesi (doğu kenarına yakın olan) tabanın yarısına kadar gelen dört kanal bulunmaktadır. Bu kanalların üstü mezar kapakları ile kapatılmış olmakla beraber orta

katın dört kenarında da tonozlu sanduka mezarlar bulunmaktadır. Orta katta tonozlu sandukalı mezarlar, galeri katına çıkan ve alt kata inen merdivenler yer almaktadır. Mekân güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan 8.60 x 11,17 metre boyutlarında, yüksekliği 2,70 metre olan dikdörtgen formlu, tüm ögeleri ana kayaya oyulmuş bir mekandır. Mekânın güneybatı ve kuzeydoğunda izleri okunan beşer adet, cepheleri yarım daire kemerli, tonozlu sanduka mezar birimleri yer almaktadır (Şekil 14).

Orta katın kuzeydoğu köşesinde ana kayaya oyulmuş merdiven bulunmaktadır. Kuzeybatıdan başlayan iki basamakla güneye “L” dönen sekiz basamaklı merdiven ile üst kata çıkılmaktadır. Katları bağlayan merdiven yuvarlak formda ve tamamıyla anakaya ya oyularak yapılmıştır. Alanın dönemsel / özgün girişinin bulunduğu yer ise, galeri katının kuzey kenarının doğu köşesine yakın yerde bulunmaktadır. Bu girişin dışarıda kalan yüzeyinde Ezekeil Peygamber’in “Yeniden diriliş sahnesi kabartma

şeklinde işlenmiştir. Üst kata açılan bu girişin üst kenarında iki tane dairesel delik, kapı kuşu bulunmaktadır (Şekil 15).

Şekil 14. Orta kat görünüşü a: sanduka mezar düzeni (Erdoğan, 2009).

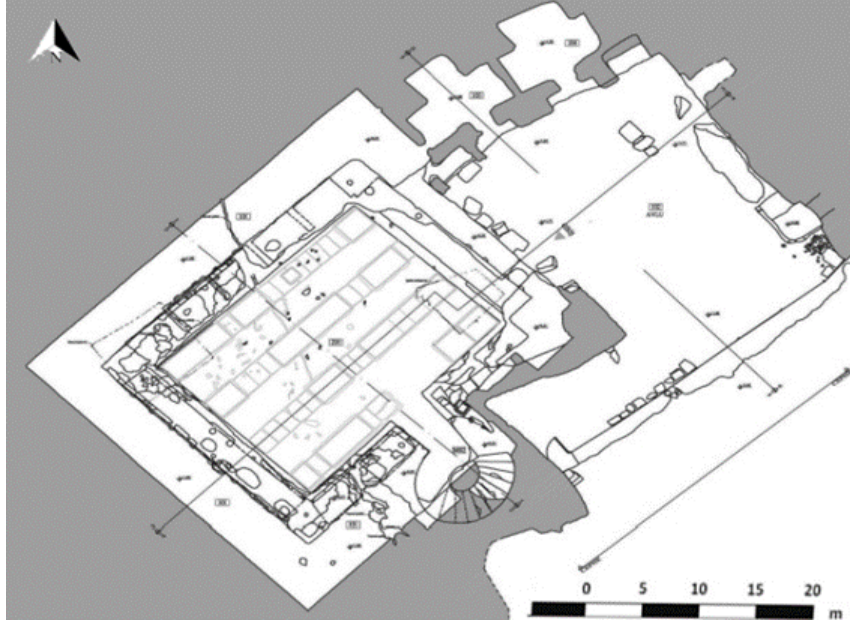

Şekil 15. Orta kat planındaki kesme ana kaya döşeme ve merdiven (Karataş, 2022).

Üst galeride bulunan girişten, batı tarafına doğru ilerlendikten sonra “U” formulu bir koridor ile karşılaşılır. Koridor, doğu cephenin yarısında bir merdivene bağlanmaktadır. Üst ve orta galeriye giriş ve çıkışı sağlayan bu merdiven dairesel formlu, basamaklı kaya oymadır. Galeri katında bulunan kemerler “U” formunda, koridorun hemen kenarında olup üç katlı galerinin tavanı ile bir bütünlük sağlamaktadır. Orta katta bulunan tonozlu mezarların üst kısmı, kemerlerin dış tarafında bulunmaktadır. Galeri katında yükseklik yaklaşık 2.25 metredir.

Üç katlı mezar yapısının galeri tavanında bulunan yağlı, kalın is tabakası, orta galeride bulunan tonozlu

mezarların üst kattan bakıldığında ise balkona benzer yüzeylerinde yanık ve is izlerinin bulunması, kuzeybatı köşedeki daralarak küçülen açıklığın baca ya da üç katlı galerinin aydınlatılmasında kullanılmış bir öge olabileceğini düşündürmüştür. Erdoğan (2009) bu ögeyi, alt galeride aşırı derecede yanmış insana ait kemik topluluklarının olması, açılan sondaj alanlarında yanmış kemik kırıntıları dışında küllü bir tabakanın da bulunması üç katlı galeri içinde kremasyon yapıldığına dair kuvvetli emareler göstermesi açısından da önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir (Şekil 16).

Şekil 16. Galeri katı planı (Karataş,2022).

3.2.4. Yapı Elemanları

Kuzeydoğu-güneybatı yönünde dikdörtgen formlu mekânı dörtgen formlu ayaklar, alanı dört parçaya bölmektedir. Kireçtaşı yüzeyi taşıması amacı ile alt katta birbiri ile simetrik olmayan yedi adet kolon (taşıyıcı), bulunmaktadır. Ana kayanın kesilmesiyle

şekillenen ayakların üst kotunda, kuzeybatı-güneydoğu yönünde pahlı basit bir başlık oyulmuştur. Bu ayaklar üzerindeki ana kaya döşeme dişli kesilerek üst kat döşemesi olan aynı zamanda kapak taşı niteliğindeki bloklar bu dişlere yerleştirilmiştir (Şekil 17).

(a)

(b)

Şekil 17. Kesme ayaklar üzerinde kesme döşeme hatlarının görselleri a) Alt kat mekânında kesme taşıyıcı ayaklar, b) orta kat ana kaya kesme döşeme parçaları. (Erdoğan, 2009).

3.2.5. Cephe/ cephe Kabartmaları

Yapının ana kaya üzerinde güneydoğu ve kuzeydoğu olmak üzere iki adet cephe izlenmektedir. Galerili mezar yapısının özgün girişi olarak değerlendirilen ve galeri katına ulaşılan girişinde kabartmalar bulunmaktadır. Çeşitli dönemlerde Dara'ya gelen gezgin ve araştırmacıların da dikkatini çeken bu kabartmanın tanımları çeşitli farklılıklar göstermektedir. Kabartma hakkında farklı söylemler olsa dahi, ortak nokta kabartmanın sol kısmının oldukça aşınmış olduğudur (Şekil 18).

Şekil 18. Kabartmalı giriş (dış cephe) (Erdoğan, 2009).

Bugünkü giriş aralığının olduğu güneydoğu cephe tel parmaklıklarla, nekropol alanından ayrılmaktadır. Yapının özgün girişi ise doğu cephesinde bulunmaktadır. Girişin alt bölümündeki anakaya, tahrip olmuştur. Bugünkü giriş aralığının olduğu güneydoğu cephesinde yaklaşık dört metre yüksekliğinde, kareye yakın bir açıklık bulunmaktadır. Kabartmalı giriş, yarım daire kemerlidir. Açıklık,

kemerli kapının üzerinde ortada yine yarım daire kemer olan dikdörtgen bir çerçeve içinde yer almaktadır. Çerçeve ve kapı kemerleri arasındaki bölümde kabartmalı betimlemeler bulunmaktadır. Cephe yüzeylerinde çatlak, kayada tabakalar ve toz halinde bozulma ve farklı nedenlere bağlı birikintiler izlenmektedir (Şekil 19).

Şekil 19. a: Genel ana kaya kütle, b: Güneydoğu cephe, c: Kuzeydoğu cephe, d: e: özgün kapı kabartma detayları (Erdoğan, 2019).

3.2.6. Büyük Galerili Mezar Yapısının Malzeme ve Yapım Tekniği

Yapının ana malzemesi, kayadır. Kaya kesilerek, oyularak şekillendirilmiştir. Ancak bazı bölümlerde kapak olarak, kesme taş bloklar kullanılmıştır. Sanduka mezarların kapakları, orta mekânın zemin döşemesinin dört bandında kesme taş bloklar kullanılmıştır. Bu bölümlerde taş malzeme geçmeli sistemlerle birleştirilmiştir (Şekil 20).

Şekil 20. Alt kat anakaya kesme taş döşeme detayı analitik çizimi.

3.2.7. Yapıya Sonradan Uygulanan Nitelikli/ Niteliksiz Müdahaleler

Üst galeri katında birimler arasındaki kaya oyma duvarlar yıkılmış, ancak duvarların izleri cephelerdeki kalıntılardan izlenebilmektedir. Mekânın kuzeybatı duvarında da sandukaları birbirinden ayıran, özgün ara bölünmeleri sağlam olan beş adet basit tonozlu sandukalı mezar birimi bulunmaktadır. Bu kottaki tüm tonozlu sanduka mezar birimlerinde sandukanın üzerini kapatan taş levhaların izleri görülmektedir. Taş kapaklı Archasoliumlu mezar olarak tanımlanan birimlerinin, her birinde ana kaya duvarda kapakların yerleştirildiği iki adet oyuk yer almaktadır. Diğer yandan bazı mezarların tabanlarında, delikler gözlenmiştir. Bu deliklerin ritüel sahnelerde mi, başka bir amaç için mi kullanıldığı henüz bilinmemektedir. Mekânın zemin döşemesi kuzeydoğu-güneybatı yönünde bant halinde uzanan yedi sıra kesme taş hattın oluşmaktadır. Mekânın kuzeydoğu köşesindeki, cam kapalı bölümden kayaya oyulmuş dikdörtgen formlu taş basamaklı bir merdivenle alt kata inilmektedir.

Mekânın güneydoğu kısmının ortasındaki ana kayaya, alandaki oyulmuş merdiven ile de galeri katına çıkılmaktadır. Kırılmış bölümlerde betonarme tamamlayıcı kirişler yapılmış, kapaklar ise metal elemanlarla sağlamlaştırılmıştır. Yok olmuş kesme taş döşeme kapakların yerine metal çerçeve ile taşınan cam doğrama döşeme yapılmıştır

4. Sonuçlar

İçerdiği değerler ile bölgenin tekil örneklerinden biri olan ve bir dönemin ölüm biçiminin zaman içindeki gelişimiyle çeşitlenen Açık Hava Müzesi niteliğindeki nekropol yerleşkesi, coğrafyanın her yönü ile başat unsurlarından biridir. Geçmişte yüklendiği görevler, bugünkü simgesel kimliği, geleceğe dair atfedilen yeni işlevi "Açık Hava Müzesi" ile alan ve içerdiği her bir unsur (doğal ve kültürel mekân ve öğeler) geleceğin Dara'sını bugün yeniden tanımlamaktadır. Taş ocağı ve nekropol alanının birlikteliğinden oluşan ve benzeri örneklerine az rastlanan Dara nekropol alanı, kültürel peyzaj değerleri açısından önemli bir alandır. Çalışmada Dara Nekropol alanı içinde tanımlanmış olan Büyük Galerili Mezar yapısı, bulunduğu coğrafi bağlamda değerlendirilerek yorumlanmıştır. Araştırma tarihsel analiz ile başlamış, yerinde incelemelerle tespit edilen yapıya dair mekânsal özellikler ve malzeme/yapım tekniğinin analitik yollarla sunulması ile devam etmiştir. Yapılan araştırma; bölge coğrafyasında içerdiği peyzaj, mimari ve tarihi değerleri ile önemli kültürel peyzaj öğesi alanın ve bu bağlamın tarihsel ve mekânsal olarak önemli anıt mezar yapılarından biri

olan Dara Büyük Galerili Mezar yapısının özelliklerinin belgelenmesi kapsamında, literatürdeki büyük bir boşluğu doldurması yönüyle önemlidir. Çalışmada yapılan araştırmalar kapsamında, kültürel çeşitliliğin ve gömü ritüelinin mekânsal ve işlevsel çeşitliliğinin izlendiği bu devasa alanda, Büyük Galerili Mezar yapısının mekânsal özellikleri ve mitiyle diğer yapılardan farklılaştığı açık bir şekilde görülmektedir. Bazı araştırmacılar tarafından "dirilişin mekânı" olarak tanımlanan yapı, coğrafi bağlamı içerisinde tarihsel ve mekânsal özellikleri kapsamında hala önemini korumaktadır. Yapının hala içinde bulunduğu bağlamın tekil mekanlarından biri olmaya devam ettiği görülmektedir. Yapının yıllar içerisinde geçirmiş olduğu çeşitli evreler sonucu; kat planları, cepheleri, yapı elemanları, malzeme ve yapım tekniği, yapıya sonradan uygulanan nitelikli/niteliksiz müdahaleler göz önüne alındığında yapı için çalışmada sunulan özgün koruma önerileri şu şekildedir:

I. Öncelikle alanın bütünü için; çok yönlü, çok disiplinli bir araştırmanın sonucunda yapılarının sunumu, kullanımı ve işletmesini yönlendirecek, bir çevre düzeni planı / projesi ve yönetim, işletim birimine gereksinim vardır.

II. Bölge ile bütünlük yönetim planı ve çevre düzeni projesi doğrultusunda, koruma/onarım faaliyetlerinin içinde bulunduğumuz zaman kesitinin 21. yy. verilerinden yola çıkarak gerçekleştirilmesi nitelikli bir mekân/ müzenin oluşumu için ön koşuldur.

III. Alanın koruma /onarım konusunda uzman, kalifiye ekipler tarafından titizlikle onarılması kaliteli mekanlar oluşturmalarının bir diğer temel ilkesidir.

IV. Dara Büyük Galerili Mezar yapısının korunması, sunumu ve sürekliliğinin sağlanması için uygulanacak koruma / restorasyon projesi; koruma ilkeleri çerçevesinde nitelikler içermelidir. Son olarak; literatürde bütüncül mekânsal kurgusu çok fazla araştırılmamış ve ölüme ilişkin dini amaçlı kullanım sürekliliğinin izlendiği müze alanında, öncelikle müze objeleri olarak mezar yapılarının ve mekanların bütünselliğinin anlaşılması, yorumlanması ve alanı her ölçekte anlayabilmek için gelecek çalışmalarda mutlaka disiplinler arası çalışmaların da yapılması önerilmektedir.

Yazarların Katkısı

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynaklar

- Ahunbay, M. (2005). Antik Mardin, F. Özdem (Ed.), Taşın Belleği Mardin. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Capizzi, C. L. (1969). Imperatore Anastasio. 184, 216–21
- Can, B., & Erdoğan, N. (2014). Dara, Bizans-Sasani sınırında bir garnizon kenti ve kazıları, Anadolu'nun zirvesinde Türk arkeolojisinin 40 yılı, Kasapoğlu - Yılmaz (eds.), Ankara: 347-371.
- Croke, B., & Crow, J. (1983). Procopius and Dara. *The Journal of Roman Studies*, 73, 143- 159.
- Crow, J. G. (1981). Dara, a late Roman fortress in Mesopotamia. *Yayla*, 4(), 12–20.
- Collinet, P. (1924). Une " ville neuve " byzantine en 507. La fondation de Dara (Anastasiopolis) en Mésopotamie. *Libr. Orientaliste Paul Geuthner*.
- Ensslin, W. (1928). Zur Gründungsgeschichte von Dara-Anastasiopolis.
- Erdoğan, N. (2009). Dara Nekropolü Bilimsel Kazı Raporu, Mardin Müze Müdürlüğü, Mardin.
- Erdoğan, N. (2011). Dara Nekropolü Bilimsel Kazı Raporu, Mardin Müze Müdürlüğü, Mardin.
- Erdoğan, N. (2019). Dara Nekropolü Bilimsel Kazı Raporu, Mardin Müze Müdürlüğü, Mardin.
- Karataş, L., & Menteşe, D. H. (2022). Dara Antik Kenti (Anastasiopolis) Nekropol Alanının Malzeme Sorunlarının Fotogrametrik Yöntemlerle Belgelemesi. *Türkiye Fotogrametri Dergisi*, 4(2), 41-51
- Karataş, L., Alptekin, A., & Yakar, M. (2022). Contribution of architectural design of ancient city Dara's water cisterns to the water efficiency of the city. *4th Advanced Engineering Days*, 52-54.
- Mundell (1975), A Sixth Century Funerary Relief at Dara in Mesopotamia, *Jahrbuch der Österreich-Bibliothek*, 24, 209–27
- Preusser, C. (1911). Nordmesopotamische Baudenkmäler. *Altchristlicher und islamischer Zeit (Wiss. Veröffent. Deutsche Orient-Gesellschaft*, 17, 44–5.

© Author(s) 2023.

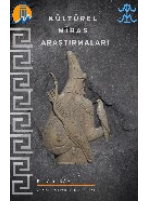
This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>

e-ISSN 2757-9662

Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi Kapsamında Malazgirt İlçesi Sınırlarında Bulunan Kültürel Miras Eserlerin 3B Modellemesi: Bir Kültür Envanteri Çalışması

İskender Dölek ^{1*}, Adnan Çevik ²

^{1*} Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, 49250, Muş, Türkiye; (isdolek@gmail.com)

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, 48000, Muğla, Türkiye; (cadnan@mu.edu.tr)

*Sorumlu Yazar:
isdolek@gmail.com

Araştırma Makalesi

Alıntı: Dölek, İ., & Çevik A. (2023). Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi Kapsamında Malazgirt İlçesi Sınırlarında Bulunan Kültürel Miras Eserlerin 3B Modellemesi: Bir Kültür Envanteri Çalışması. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 43-48.

Geliş : 09.03.2023
Revize : 04.06.2023
Kabul : 23.06.2023
Yayınlama : 30.06.2023

Özet

Bu çalışmada, Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması projesi kapsamında Malazgirt ilçe sınırları içerisinde yer alan kültürel miras eserlerinin, korunması ve yönetimi için kültür envanteri oluşturulması kapsamında kültürel miras eserlerin 3B modellerinin insansız hava araçları ile oluşturulma potansiyeli irdelenmektedir. İnsansız hava araçları ile bir objeye ait farklı formatlarda (jpg, tiff, png, raw) dijital görüntüler çekilebilir. Bu sayede verilerin depolanması, Web üzerinden paylaşılması, farklı yazılımlarla işlenmesi ve kullanımı kolaylaşır. İHA'lar uzaktan kontrol edilerek ya da önceden planlanmış rotalar üzerinden uçarak (otonom) yüksek çözünürlüklü kameralar, sensörler ve diğer veri toplama araçları ile donatılarak, küçük ve zor arazi koşullarında uçabilir, düşük maliyetlerle detaylı görüntüler, videolar ve diğer veriler elde edilebilir. Anadolu'da yaşayan insanlar için ortak belleğin oluşturulması ve bu bilincin gelecek nesillere aktarılmasında ilçe sınırları içerisinde yer alan kültürel miras özelliğine sahip eserlerin korunması ayrı bir öneme sahiptir. Malazgirt gibi ekonomik olanakların sınırlı olduğu bir coğrafyada kültürel miras özelliğine sahip bu eserlerin kültür turizm amaçlı kullanımı ilçeye ekonomik anlamda önemli katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Malazgirt, Malazgirt Savaşı, savaş alanı arkeolojisi, kültürel miras, 3B, İHA.

3D Modeling of Cultural Heritage Artifacts within the Boundaries of the Malazgirt District as part of the Identification, Historical, and Archaeological Surface Survey of the Malazgirt Battlefield: A Cultural Inventory Study

*Corresponding Author:
isdolek@gmail.com

Research Article

Citation: Dölek, İ., & Çevik A. (2023). 3D Modeling of Cultural Heritage Artifacts within the Boundaries of the Malazgirt District as part of the Identification, Historical, and Archaeological Surface Survey of the Malazgirt Battlefield: A Cultural Inventory Study. *Journal of Cultural Heritage Research*, 4(1), 43-48 (in Turkish).

Received : 09.03.2023
Revised : 04.06.2023
Accepted : 23.06.2023
Published : 30.06.2023

Abstract

In this study, within the scope of the Identification, Historical, and Archaeological Surface Survey of the Malazgirt Battlefield project, we are examining the potential of creating 3D models of cultural heritage artifacts located within the boundaries of the Malazgirt district for their preservation and management, using unmanned aerial vehicles (UAVs). Unmanned aerial vehicles can capture digital images of an object in different formats (jpg, tiff, png, raw). This enables easy storage, sharing over the web, processing with various software, and utilization of the data. UAVs, equipped with high-resolution cameras, sensors, and other data collection tools, can be remotely controlled or fly autonomously along pre-planned routes. They can operate in small and challenging terrain conditions, providing detailed images, videos, and other data at a low cost. Preserving cultural heritage artifacts within the district boundaries holds significant importance in creating a shared memory and passing on this consciousness to future generations for the people living in Anatolia. In a region like Malazgirt, where economic resources are limited, the cultural tourism utilization of these artifacts with cultural heritage significance can make a significant economic contribution to the district.

Keywords: Malazgirt, Battle of Malazgirt, battlefield archeology, cultural heritage, 3D, UAVs.

1. Giriş

1071 yılının 26 Ağustos’unda gerçekleşen Malazgirt Savaşı gerek Türk gerekse İslâm tarihi açısından oldukça önemli bir savaştır. Savaş tarihçiler tarafından dünya tarihi için bir dönüm noktası olarak değerlendirilir (Roux, 2008; Çetin, 2016; Alican, 2018; Sevim, 2021). Selçukluların mutlak zafer elde ettiği bu savaşın ardından Anadolu coğrafyası Türklerin eliyle İslamlaşmış, Müslüman Türkler kısa sürede İstanbul önlerine kadar ulaşmışlardır. Bizans Devleti geri döndürülemez bir gerileme sürecine girmiş, Hıristiyan Batı’nın sosyal, siyasal, kültürel, dinsel ve etnik bileşenleri farklılaşmıştır. Her şeyden önemlisi Anadolu’nun bugün anladığımız manada Türkiyeleşmesi gerçekleşmiştir (Alican, 2018).

Siyasi ve tarihi anlamda öneminin birçok çalışmada vurgulandığı bu savaşa yönelik olarak; 2020 yılında Kültür Bakanlığının da destekleri ile “Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması” adıyla bir proje başlatılmıştır. Bu proje ile Malazgirt savaş alanının yerinin belirlenmesine çalışılırken; savaşın gerçekleştiği Malazgirt ve çevresinin sahip olduğu binlerce yıllık kültürel mirasın bilinir ve görünür kılınması projenin başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

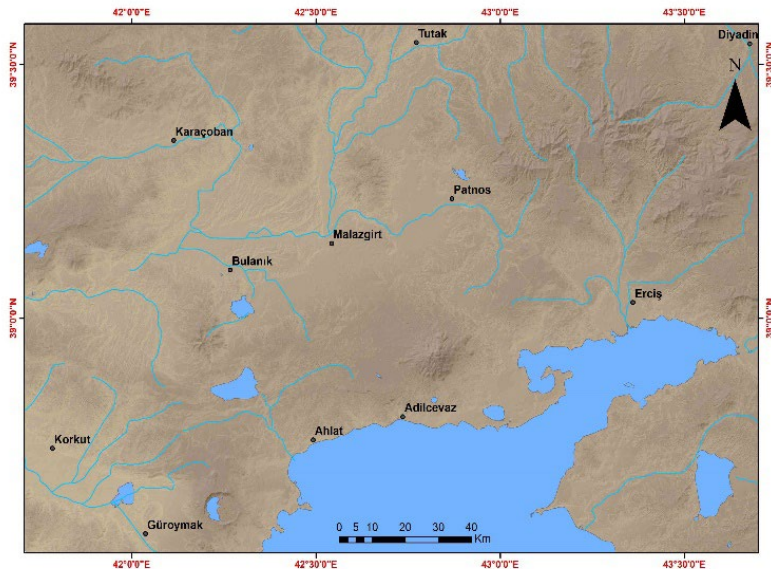
Kültürel miras insanlık tarihini oluşturan toplumların geçmişten günümüze taşıdığı, maddi ve manevi özellikleri ile kültürlerin ve toplumların kimliklerinin bir parçasını oluşturan, korunması gereken ve gelecek nesillere aktarılması amaçlanan değerli varlıkların tümü (UNESCO, 2003) olarak da tanımlanabilir. Ancak; kültürel mirasın çok boyutlu bir konu olması, birçok bilimsel alanın ilgi alanına girmesi farklı tanımların yapılmasına da neden olmuştur. Örneğin; Timothy vd. (2006) tarafından turizmle ilgili bilimsel çalışmaların yaklaşımını yansıtacak şekilde,

“turistlerin ilgisini çeken, tarihi, kültürel, sanatsal veya doğal açıdan önemli değerlerin tümü olarak tanımlanmıştır. Kültürel mirasla ilgili sosyologların tanımlaması; “belli bir toplumun geçmişini, kültürünü, gelenek ve göreneklerini yansıtan maddi ve manevi unsurların tümü” (Smith, 2006) şeklindedir. Antropologlar ise “toplumların ortak belleği ve kimliği ile ilişkili maddi ve manevi değerlerin tümünü” (Kirshenblatt vd., 1998) kültürel miras şeklinde değerlendirmektedir.

Yukarıda verilen farklı bilimsel alanda çalışan araştırmacıların kültürel mirasla ilgili değerlendirmeleri küçük farklılıklar gösterse de kültürel mirasın kaydedilmesi, gelecek nesillere aktarılması ve korunması için bir referans noktası oluşturacağı (Blake, 2007), kimlik oluşturmada ve kültür odaklı turizmin gelişmesinde (Timothy vd., 2006), tarihi ve kültürel değerlerin bilinmesinde ve anlaşılmasında önemli rol oynayacağını vurgulanmaktadır (Smith, 2006).”

“Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması” projesi kapsamında kültürel mirasın tespiti, korunması ve belgelenerek kayıt altına alınması amacıyla günümüz teknolojisinin sunduğu bazı olanaklardan yararlanılarak bu kültürel varlıkların özellikle dijital olarak belgelenmesi amacıyla proje kapsamında bazı çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmalardan biri de insansız hava araçları (İHA) ile farklı açı ve yüksekliklerden dijital olarak görüntülenen kültürel varlıkların farklı yazılımlarla işlenerek farklı formatlara dönüştürülüp modellenerek proje çıktıları olarak arşivlenmesidir. Bu sayede Malazgirt ilçesine ait kültürel miras envanteri çalışmaları içinde bir temel oluşturulması amaçlanmaktadır.

Şekil 1. Malazgirt ve yakın çevresine ait harita.

2. İnsansız Hava Araçlarının Kullanımı

Gelişen teknoloji ile kullanımları oldukça yaygınlaşan ve yaşamımızın birçok alanına farklı amaçlara hizmet edecek şekilde dahil olan İHA'LAR arkeolojiden tarıma, afet yönetiminden ekolojiye kadar çok farklı alanlarda kullanılmaktadır.

İHA'larla farklı formatlarda yüksek çözünürlüklü görüntüler elde edilebildiği gibi çalışma alanlarının haritalanması, zamansal değişimlerinin izlenmesi, kayıt altına alınması gibi çalışmalar hızlı bir şekilde yürütülebilmektedir.

İHA'lar afet bölgelerinde hasar tespiti ve arama kurtarma çalışmalarında kullanıldığı gibi afet bölgelerinde havadan görüntüleme ve veri toplama amacıyla da kullanılabilir. Tarım alanlarının izlenmesi, bitki sağlığının değerlendirilmesi, sulama planlaması ve zararlı böceklerin tespitini sağlamak ve ilaçlama yapmak amacıyla da kullanılmaktadır.

İHA'larla uzaktan kontrol edilerek ya da önceden planlanmış rotalar üzerinden uçarak (otonom) yüksek çözünürlüklü kameralar, sensörler ve diğer veri toplama araçları ile donatılarak, küçük ve zor arazi koşullarında uçabilir, düşük maliyetlerle detaylı görüntüler, videolar ve diğer veriler elde edilebilir.

Bu ve buna benzer birçok özellik İHA'ların farklı alanlarda farklı amaçlarla kullanımına olanak sağlar.

3. Kültürel Mirasın Dijital Olarak Arşivlenmesinde İHA'ların Rolü

İHA'lar arkeolojik çalışmalarda daha geniş ve zorlu arazilerde çalışma kolaylığı sunmaları yanında günümüz de kültürel mirasın korunmasında ve belgeleme çalışmalarında önemli bir araç haline gelmiştir (Huggett, 2017; Ballantyne vd., 2019). Bu yönüyle İHA'lar, kültürel mirasın korunması ve belgelenmesi çalışmaları yanında, gelecek nesillere aktarılmasında önemli katkı sağlayabilir (UNESCO, 2018).

İHA'lar, yüksek çözünürlüklü kameraları sayesinde kültürel miras alanlarının yüksekten, farklı kamera açıları ile görüntülenmesini sağlar. Bu sayede arkeolojik alanlar, tarihi binalar ve anıtlar gibi koruma altındaki kültürel miras varlıkları hakkında daha ayrıntılı bilgi edinilebilir (Biscione vd., 2015; Ballantyne vd., 2019)

Ayrıca, İHA'lar koruma ve restorasyon çalışmalarında kullanılabilir. Örneğin, tarihi binaların çatılarının veya yüksek anıtların zor erişilebilir bölgelerinin detaylı incelenmesi için tercih edilebilirler (Chen vd., 2017). Böylece, koruma ve restorasyon çalışmaları daha etkili bir şekilde planlanabilir ve uygulanabilir.

İHA'larla farklı formatta dijital görüntüler çekilebilir (jpg, tiff, png, raw). Bu sayede verilerin

depolanmasını, Web üzerinden paylaşılmasını, farklı yazılımlarla işlenmesini kolaylaştırır.

Dijital görüntülerden, nokta bulutu ya da üç boyutlu modeller (3B) elde edilebilir. Bu modeller, bilgisayar grafikleri, video oyunları, sanal gerçeklik uygulamaları, mimari tasarım, ürün tasarımı, film efektleri, endüstriyel tasarım ve daha birçok alanda da kullanılabilir. 3B modeller, gerçek nesnelerin dijital olarak oluşturulması için kullanılabilir ve bu nesneler daha sonra üretilmeden önce test edilerek düzenlenebilir.

3B modeller, üç boyutlu nesnelerin tasarlanması, görselleştirilmesi ve analizi için de kullanılır. Bu modeller üzerinden ölçüm yapılabilir (Şekil 2).

3B modeller birçok alanda kullanılabilir ve bu modeller, üç boyutlu nesnelerin tasarımı, analizi ve görselleştirilmesi için önemli bir araçtır.

4. İnsansız Hava Araçları ile Kültürel Miras Eserlerinin Modelleme Süreci

İHA'larla yapılan üç boyutlu taramalar, kültürel mirasın korunması ve belgelenmesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü; İHA'larla yapılan bu üç boyutlu taramalar, kültürel miras alanlarının detaylı bir şekilde farklı açılardan görüntülenmesini ve modellemesine olanak sağlar. Bu sayede, kültürel miras alanları hakkında daha ayrıntılı bilgi edinilir ve kaynakların daha etkili bir şekilde yönetilmesi sağlanabilir. Oluşturulan bu modeller üzerinde ölçüm ve farklı amaçlara yönelik hesaplamalar yapılabilir (Şekil 2).

3B modelleme, kültürel miras eserlerinin korunması ve restorasyonu için önemli bir araçtır. Bu sayede restorasyon çalışmaları öncesinde kültürel miras eserlerinin mevcut durumu ortaya konulabilir. 3B modelleme yapılarak, eserin mevcut durumunun dijital bir kopyasının oluşturulmasına olanak sağlar (Şekil 3,4,5). Bu, restorasyon sürecinde referans olarak kullanılabilir. Önceki çalışmalarla karşılaştırılma yapılmasını da sağlar.

Şekil 2. Hatuniye köprüsünün yüzeyine ait (yeşil işaretli alan) ölçüm değerleri.

Kültürel miras eserlerinin orijinal kopyaları zamanla yıpranabilir veya zarar görebilir. 3B modelleme teknolojisi, orijinal eserin dijital bir kopyasının oluşturulmasına olanak sağlayacağı için, orijinal kopyanın korunması içinde kullanılabilir.

3B modellenen kültürel miras eserleri, sergileme amacıyla farklı müzelerde veya yerlerde bulunabilir. 3B modelleme teknolojisi, eserin dijital bir kopyasının oluşturulmasına olanak sağlar.

Şekil 3. 3B yazıcıda baskı için Malazgirt Zafer Anıtı'na ait oluşturulan dijital çizim.

3B modelleme teknolojisi, öğrencilere kültürel miras eserlerinin nasıl yapıldığını ve korunduğunu anlatmak içinde kullanılabilir. Ayrıca, 3B modelleme teknolojisi, gelecekteki arkeologların kültürel miras eserlerinin korunması ve restorasyonu için gerekli becerileri kazanmalarına yardımcı olabilir.

Kültürel miras eserlerinin 3B modellerinin oluşturulması, eserlerin dijital olarak saklanmasına ve gelecekte yeniden kullanılmasına olanak sağlar. Bu, eserlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için 3B modeller oldukça önemlidir.

İHA'larla yapılan üç boyutlu taramalar, kültürel miras alanlarının detaylı bir şekilde taranmasını ve modellemesini sağlar. Bu sayede, kültürel miras alanları hakkında ayrıntılı bilgi edinilir ve kaynakların daha etkili bir şekilde yönetilmesi sağlanabilir.

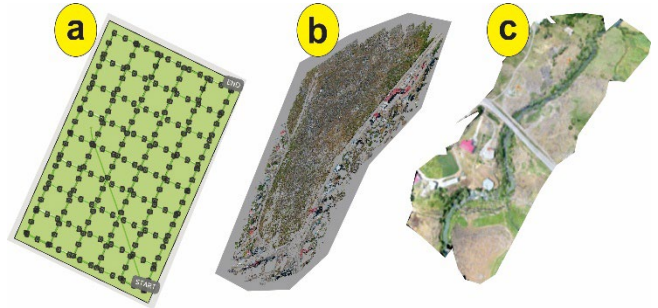
İHA'larla yapılan üç boyutlu taramalar, kültürel miras alanlarının gelecek nesillere aktarılması açısından da önemlidir. Üç boyutlu modeller, kültürel miras alanlarının sanal olarak gezilmesini sağlar ve bu sayede gelecek nesillerin bu alanları daha iyi anlamalarına yardımcı olur.

İHA'larla yapılan üç boyutlu taramalar, kültürel miras alanlarının turizm açısından daha cazip hale gelmesine yardımcı olabilir. Turistler, sanal olarak kültürel miras alanlarını gezebilir ve bu sayede bölgeye daha fazla turist çekilebilir.

Üç boyutlu taramalar, kültürel miras alanlarının daha iyi tanıtılmasına ve farkındalığın artmasına yardımcı olur. Bu sayede, kültürel miras alanlarının korunması ve sürdürülebilirliği için daha fazla destek sağlanabilir.

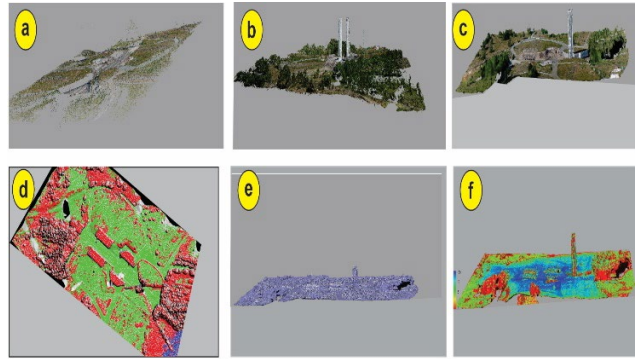
5. Yöntem

Bu çalışmada kullanılan dijital görüntülerin elde edilmesinde DJI firmasına ait Mavic 2 Pro model İHA kullanılmıştır. Otonom şekilde gerçekleştirilen uçuş için PX4 Capture uygulamasının 3B model seçeneği tercih edilmiştir. Bu şekilde objelerin farklı açılardan görüntülenmesi hedeflenmiştir (Şekil 4a). İHA kamera açısı 45° (oblik), görüntü bindirmelerinde yatay ve dikey sütunlar %70 bindirmeli olacak şekilde çekimler gerçekleştirilmiştir. Görüntülerin işlenmesinde PX4 Mapper ve Agisoft yazılımı kullanılmıştır. Yazılımda işlenen dijital görüntülerde önce bağlama noktaları (Tie Point) elde edilmiştir. Bağlama noktaları kullanılarak nokta bulutu (Point Cloud) üretilmiştir (Şekil 4b). Nokta bulutu kümesinde oluşan kontrolsüz noktalar (noise) manuel şekilde temizlendikten sonra 3B modeller (Şekil 4c) üretilmiştir.

Şekil 4. (a) Uçuş güzergahı ve görüntü alınan noktalar, (b) Nokta Bulutu (Point Cloud) (c) 3B Model (Mesh Model).

Üretilen nokta bulutu (Point Cloud) farklı programlarla da işlenebilmektedir. Farklı modellerin oluşturulmasına da olanak sağlamaktadır (Şekil 5a, b, c, d, e, f). Oluşturulan her model modellenen objeye ait farklı bir özelliğin değerlendirilmesinde kullanılabilir. Örneğin; Confidence model (Şekil, 5f) çekim yapılırken nesnenin yüzeyinden ne kadar uzaklıkta olduğunu ifade eder. Modelin doğruluk oranının değerlendirilmesi için bir fikir verebilir.

Şekil 5. Nokta bulutu kullanılarak oluşturulan farklı modelleme türleri. (a) eşleştirme noktaları (tie point), (b) nokta bulutu (point Cloud), (c) mesh model, (d) DSM, (e) solid model, (f) confidence model.

6. Bulgular

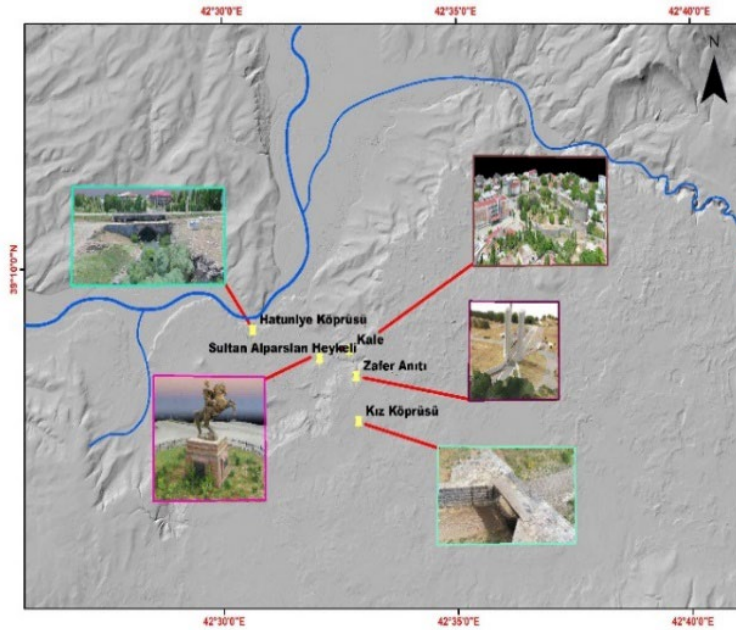
Malazgirt Savaşı gerek Türk gerekse İslâm tarihi açısından oldukça önemli bir savaştır. Tarihçiler tarafından dünya tarihi için bir dönüm noktası olarak değerlendirilmesi dışında Anadolu'nun Türkiyeleşmesi sürecinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Malazgirt Savaşının gerçekleştiği coğrafya geçmişte olduğu gibi bugün de Anadolu'nun güvenliği açısından oldukça stratejik bir konuma sahiptir. İlçe sınırları içerisinde yer alan birçok tarihi ve kültürel eser de bu öneme vurgu yapmaktadır. Anadolu'da yaşayan insanlar için ortak belleğin oluşturulması ve bu bilincin gelecek nesillere aktarılmasında ilçe sınırları içerisinde yer alan (Şekil 6) kültürel miras özelliğine sahip eserlerin korunması ayrı bir öneme sahiptir.

Malazgirt gibi ekonomik olanakların sınırlı olduğu bir coğrafyada (Şekil 7) kültürel miras özelliğine sahip bu eserlerin kültür turizm amaçlı kullanımı ilçeye ekonomik anlamda önemli katkı sağlayabilir.

Şekil 6. Malazgirt ilçe sınırları içerisinde yer alan ve modellenen kültürel miras eserleri (a, b) Malazgirt Kalesi, (c) Hatuniye Köprüsü, (d) Kız Köprüsü, (e) Alparslan Anıtı, (f) Zafer Anıtı.

Şekil 7. 3B modellerinin oluşturulduğu kültürel mirasa ait objelerin lokasyon haritası.

Bu amaçla İHA'larla elde edilen görüntülerin işlenmesi ile oluşturulan 3B modeller turizm endüstrisinde de kullanılabilir. Turizm endüstrisi için oluşturulan 3B görüntüler turizm faaliyetlerinin pazarlanması ve tanıtımı için de değerlendirilebilir.

İHA'lar Malazgirt gibi zorlu arazilerde yer alan kültürel miras eserlerinin belgelenmesinde kullanılabileceği gibi yapıların yüksek noktalarının belgelenmesi (kale burçları vb.) için oldukça uygun olanaklar sunar.

İHA'larla elde edilen görüntü ve modeller eski yapıların korunması ve restorasyon çalışmalarının da kullanılabilir. Yapıların durumu, hakkında detaylı

bilgiler toplanabilir. Farklı açı ve konumlardan yapıya ait dijital fotoğraflar, videolar ve 3B görüntüler oluşturulabilir. Bu veriler yapıların restorasyonlarında daha doğru sonuçlar elde edilmesine yardımcı olur.

7. Sonuçlar

Bu çalışmada, Malazgirt Savaş Alanının Tespiti ve Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması projesi kapsamında da Malazgirt ilçe sınırları içerisinde kültürel miras değeri taşıyan eserlerin İHA'larla 3B modellenmesi çalışmalarının potansiyeli ve faydaları incelenmiştir.

İHA'lar kültürel miras alanlarının belgelenmesi, korunması ve dijital kopyalarının oluşturulmasında, farklı formatta dijital görüntüler çekebilme (jpg, tiff, png, raw) olanağı sunarlar. Bu sayede verilerin depolanmasını, Web üzerinden paylaşılmasını, farklı yazılımlarla işlenmesini kolaylaştırır. Üretilen farklı formattaki veriler farklı yazılım ve araçlarla işlenebilir.

İHA'larla yapılacak bu çalışmalar eski yapıların korunması ve restorasyonu, arkeolojik alanların belgelenmesi, turizm endüstrisi için pazarlama faaliyetleri ve daha pek çok alanda faydalar sağlayabilir.

İHA'ların kullanımı sayesinde, zorlu arazi koşullarında veya tehlikeli alanlarda belgeleme yapmak mümkündür. Ayrıca, İHA'larla elde edilen görüntüler, daha doğru ve ayrıntılı bir şekilde analiz edilebilir.

Dijital görüntülerden, nokta bulutu ya da Üç boyutlu modeller (3B) elde edilebilir. Bu şekilde bir nesnenin veya yüzeyin üç boyutlu geometrik bir modeli elde edilebilir. Bu modeller, Malazgirt Savaş Alanının Tespiti, Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırması projesi kapsamında üretilecek bilgisayar grafikleri, video oyunları, sanal gerçeklik uygulamaları, mimari tasarım, ürün tasarımı, film efektleri, endüstriyel tasarım ve daha birçok alanda da kullanılabilir.

3B modeller, gerçek nesnelerin dijital olarak oluşturulması için kullanılabilir ve bu nesnelere daha sonra üretilmeden önce test edilerek düzenlenebilir. Bu sayede kültürel miras değeri olan eserlerin farklı boyutlarda katı modellerinin (maket) oluşturulmasında kullanılabilir.

Yazarların Katkısı

Yazarların katkısı eşittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

© Author(s) 2023.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kaynaklar

- Alican, M. (2018) Malazgirt savaşı. Ed. Alican M. Malazgirt zaferi. Kronik yayınları
- Avdan, U., Avdan, N. (2020). A simple method for measuring solar altitude angles using a smartphone. *Renewable Energy*, 150, 1311-1318.
- Blake, J. (2007). Recording and managing heritage places. Routledge.
- Ballantyne, R., Rinterknecht, A., & Spencer, L. (2019). Using drones to map and model cultural heritage sites: Best practice and case studies from Australia and New Zealand. *Journal of Field Archaeology*, 44(2), 82-97. DOI: 10.1080/00934690.2019.1583946
- Biscione, R., Costa, S., & Lasaponara, R. (2015). From space to place: UAV for cultural heritage. *Journal of Archaeological Science*, 59, 2-10.
- Chen, F., Ma, Y., & Wu, Y. (2017). Research on the application of drone technology in cultural heritage protection. *2017 International Conference on Transportation, Materials and Manufacturing Engineering (TMME)*.
- Huggett, J. (2017). Archaeology and the new technological turn. Routledge.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). Destination culture: Tourism, museums, and heritage. University of California Press.
- Roux, J.P. (2008) Türklerin tarihi. Kabalcı Yayınevi
- Sevim, A. (2021) Malazgirt meydan savaşı. Türk Tarih Kurumu Yayınları. 3. Baskı
- Smith, L. (2006). Uses of heritage. Routledge.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2006). Heritage tourism. Pearson Education.
- UNESCO. (2003). Kültürel mirasın korunması için 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi. Erişim adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf000012153>
- UNESCO. (2018). Emerging technologies and innovation for cultural heritage. Erişim adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf000026586>